

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**İSRAİL VE FİLİSTİN ÇATIŞMASI:
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜNÜN
NEOREALİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

İREM BAYRAM

İSTANBUL, 2018

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK
LİSANS PROGRAMI**

**İSRAİL VE FİLİSTİN ÇATIŞMASI:
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜNÜN
NEOREALİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

İREM BAYRAM

Tez Danışmanı: Dr. Arda Can KUMBARACIBAŞI

İSTANBUL, 2018

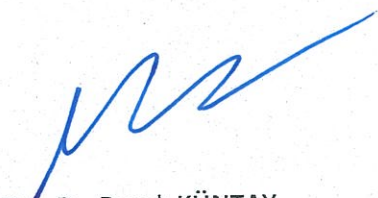
T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Küresel Siyasal ve Uluslararası İlişkiler YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: İsrail Filistin Çatışması: Birleşmiş Milletler'in Rolü'nün Neorealist Perspektiften Analizi
Öğrencinin Adı Soyadı : İREM BAYRAM
Tez Savunma Tarihi : 30.10.2018

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

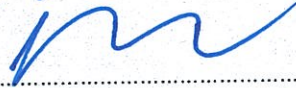
İmzalar

Tez Danışmanı ARDA KUMBARACIBAŞI

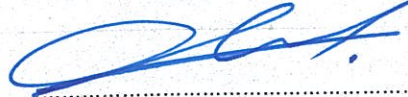
Üye

Doç. Dr. Burak Kuntay

Üye

Hakan Aslan

ÖZET

İSRAİL VE FİLİSTİN ÇATIŞMASI: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN ROLÜNÜN NEOREALİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ

İrem Bayram

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışman: Dr. Arda Can KUMBARACIBAŞI

Ekim 2018, 92 Sayfa

Günümüz dönüşen uluslararası sisteminde Birleşmiş Milletler’in (BM) rolü dikkat çekmektedir ve bu uluslararası örgütün sistemi ve işleyiş mekanizması zaman zaman sert tartışmalarla sorgulanmaktadır. Bu tezde, İsrail ve Filistin arasındaki çatışmada BM’nin rolü neorealist bir perspektiften ele alınmaktadır. Realizm uluslararası siyasetin rekabetçi ve uzlaşmazlık içeren yapısına dikkat çeken bir teoridir ve özellikle de bir alt kolu olarak Neorealizm, İsrail-Filistin çatışmasının ve BM’nin rolünün dinamiklerinin algılanmasında önemli bir araç işlevi görmektedir. Neorealist yaklaşım, devletlerin kendi çıkarlarını korumaya çabaladıklarını ve güç politikalarından uzaklaşmadıklarını iddia etmekte, uluslararası kurumların bu nedenle etkisiz kaldığını savunmaktadır. Kurumların uluslararası ilişkilerde hâkim konumda olmadıkları yönündeki yaklaşım, devletlerin bu kurumlar tarafından yaratılan kısıtlamalara uymayacağı iddiasıyla desteklenmektedir. Bu tezde, neorealizmin, devletlerin uluslararası örgütler tarafından dayatılan standartlara tamamen uymadıkları iddiası desteklenmekte ve İsrail-Filistin çatışmasına uygulanmaktadır.

Bu çalışmada; dünyada barış, adalet ve istikrarı sağlamak amacıyla olan Birleşmiş Milletler’in İsrail-Filistin sorunu çerçevesinde verdiği kararlar ve uyguladığı yaptırımlar Neorealist bir perspektiften incelenecektir. Temel aktör olarak devletleri kabul eden Realistler, uluslararası örgütlere güvenlik gibi konuların bırakılmayacağını ileri sürmektedir. Neorealist yaklaşımlar ise devletlerin güçlerinin ve kapasitelerinin büyüklüğünün uluslararası güç hiyerarşisindeki yerini belirlediğini savunmaktadır.

Bu çalışmada, ABD’nin İsrail-Filistin sorunundaki etki kapasitesi de göz ardı edilmemektedir. BM’nin, ABD’nin hesaplamaları ve çıkarlarından bağımsız hareket etme kabiliyetinde olmadığını İsrail-Filistin sorunu göstermektedir. Birçok durumda ABD, ulusal çıkarlarını tehlikeye atabilecek kararları engellemek için veto gücünü kullanmıştır. BM uluslararası bir örgüt olmasına rağmen rolü ve kararları ABD tarafından etkilenmektedir. Uygulanan metod kalitatif olup, anahtar olayları süreç izleme yöntemi ile yorumlama çerçevesinde inceleyerek, İsrail-Filistin çatışmasında ABD’nin müdahaleci yanları ve BM’nin zayıf yanları araştırılmaktadır. Bu tezde, İsrail-

Filistin çerçevesinde BM'nin farklı ülkeler ile ilgili alınan kararlar ve uygulanan yaptırımlara da yer verilerek karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İsrail-Filistin Çatışması, BM, Neorealizm

ABSTRACT

ISRAEL-PALESTINE CONFLICT: THE ANALYSIS OF THE ROLE OF THE UNITED NATIONS FROM NEOREALIST PERSPECTIVE

İrem Bayram

Institute of Social Sciences
Masters in Global Politics and International Relations

Thesis Advisor: Dr. Arda Can KUMBARACIBAŞI

October 2018, 92 Pages

The role of the United Nations (UN) in today's evolving international system is remarkable. The system and mechanism of operation of this international organization are sometimes questioned by hard debates. In this thesis, the role of the UN in the conflict between Israel and Palestine is handled from a neorealist perspective. Realism is a theory that draws attention to the competitive and uncompromising structure of international politics, and as a sub-branch of realism, neorealism serves as an important tool in the perception of the dynamics of the Israeli-Palestinian conflict and the role of the UN. The Neorealist approach claims that states are struggling to protect their own interests and are unable to move away from their power policies, and that international institutions remain ineffective. The approach that institutions are not dominant in international relations is supported by the claim that states will not comply with the restrictions created by these institutions. In this thesis, the claim that neorealism does not fully comply with the standards imposed by international organizations is supported and applied to the Israeli-Palestinian conflict.

This study analyses the sanctions and decisions of the United Nations, which aims to ensure peace, justice and stability in the world, in the context of the Israeli-Palestinian conflict from a Neorealist perspective. Realists, who accept states as the main actors, argue that issues such as security cannot be left to international organizations. Neorealist approaches argue that the size of the powers and capacities of states determine its place in the hierarchy of international power.

In this study, the capacity of the US to influence the Israeli-Palestinian conflict is not neglected. The Israeli-Palestinian issue shows that the UN is not capable of acting independently of the calculations and interests of the United States. In many cases, the United States has used its veto power to prevent decisions that could jeopardize national interests. Although the UN is an international organization, its role and decisions are influenced by the United States. The method applied is qualitative and it examines the key phenomena within the framework of process tracing method. In this thesis, a comparative analysis is carried out in the framework of the Israel-Palestine context by

taking into consideration the decisions taken and the sanctions imposed by the UN on different countries.

Keywords: Israel-Palestine Conflict, UN, Neorealism

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E GENEL BAKIŞ.....	6
2.1 BM'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ	6
2.1.1 BM'nin Kuruluşu	6
2.1.2 BM'nin Amaç ve İlkeleri	10
2.2 BM'NİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ	11
2.3 BM'NİN KATKILARI VE BM'YE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	18
3. TEORİK ÇERÇEVE	25
3.1 REALİST DÜŞÜNCENİN TEMEL VARSAYIMLARI	26
3.2 REALİZM VE TÜRLERİ.....	29
3.2.1 Klasik Realizm.....	30
3.2.2 Neorealizm	31
3.3 NEOREALİZM VE BM.....	34
4. İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER	40
4.1 İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNUN ÖNEMLİ AŞAMALARI.....	40
4.1.1 Birinci Siyonizm Kongresi, Sykes-Picot Antlaşması ve Balfour Deklarasyonu	40
4.1.2 Birleşmiş Milletler'in Devreye Girmesi	41
4.1.3 İsrail'in Kuruluşu ve Gerçekleşen Savaşlar	41
4.1.4 Camp David Anlaşması ve İsrail-Mısır Barışı.....	43
4.1.5 Oslo Barış Süreci'nin İtibaren Yaşanan Gelişmeler	43
4.2 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNDAKİ ROLÜ	45
4.2.1 BM'nin İsrail-Filistin Sorunundaki Rolü: Başlangıç Yılları	48
4.2.2 BM ve ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Rolü.....	50
4.2.3 BM ve ABD'nin Soğuk Savaştan Sonraki Rolü	52
5. İSRAİL VE FİLİSTİN ÇATIŞMASI: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜNÜN NEOREALİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ.....	58
5.1 BM, İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI VE NEOREALİST PERSPEKTİF ..	58

5.2 BM KARARLARININ KARŞILAŞTIRMASI	69
6. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliđi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	: Harakat al-Muqawamah al-Islamiyya – İslami Direniş Hareketi
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
MC	: Milletler Cemiyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNEF	: United Nations Emergency Force – Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
UNHCR	: United Nations High Commission for Refugees – Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliđi
UNRWA	: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı
UNSCOP	: United Nations Special Committee on Palestine – Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler 'in (BM) yapısını ve işleyişini analiz edebilmek ve gelecekte ne yöne evirileceği konusunda yorumda bulunabilmek için, öncelikle örgütün kuruluş aşamalarını ve gelişimini irdelemek gerekmektedir. Örgütün doğduğu çerçevenin saptanması ve anlaşılması BM'nin bugününün ve mekanizmasının analizi açısından önem arz etmektedir. Günümüz dönüşen uluslararası sisteminde BM'nin eylemleri özellikle dikkat çekmektedir ve BM sistemi ve işleyiş mekanizması zaman zaman yoğunlaşan tartışmalarla sorgulanmaktadır. BM'nin uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere doğru yanıt verip vermediği, çözümlerinin sağlıklı olup olmadığı ve BM sisteminin nasıl reforme edileceği günümüzde sıkça tartışılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya liderleri ve yönetim organları, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda yaşanan ekonomik çöküntüleri ve istikrarsızlığı önlemek için Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi örgütler kurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nı önlemede başarısız olan Milletler Cemiyeti'nin halefi olan Birleşmiş Milletler, barışı korumayı ve insan haklarını, adaleti ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmeyi amaçlamıştır (Luck 2005: 407). BM'nin geniş kapsamlı amaçları bulunmaktadır. BM'nin amaçları BM Antlaşması'nın birinci maddesinde yer almaktadır ve uluslararası barış ve güvenliği korumak, uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek, sosyal, kültürel alanı genişletmek ve insan haklarını korumak şeklinde tanımlanmıştır. BM'nin amaç ve işlevlerinin temeli olan ilkeler, ikinci maddede listelenmiştir ve şunları içermektedir: BM, üyelerinin egemen eşitliğine dayanmaktadır; anlaşmazlıklar barışçıl yollarla çözümlenmelidir; üyeler, BM'nin amaçlarına aykırı olarak tehdit veya güç uygulamaktan kaçınmalıdır; her üye BM'ye, antlaşma kapsamında herhangi bir yaptırımında yardımcı olmalıdır; örgütün üyesi olmayan devletler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli olduğu sürece bu ilkelere uygun hareket etmelidir (Charter of the United Nations 2018).

BM'nin uluslararası sistemde varlığı giderek daha tartışmalı hale gelmektedir. Etkinliği sürekli olarak eleştirilmekte, sırasıyla liberaller ve realistler lehte veya aleyhte olarak BM'yi tartışmaktadır. BM'nin başarı ve başarısızlıklarının iyi değerlendirilip kuruluşun

uluslararası sistemdeki yerini daha iyi belirlemek gerekmektedir. Örneğin, liberal-kurumsal perspektif açısından, Birleşmiş Milletler demokratik hükümetleri, karşılıklı ekonomik bağımlılığı ve kollektif güvenlik ittifaklarını desteklemektedir ve uluslararası sistemin güvenlik ikilemini aşmasına yardımcı olmaktadır (Dunne ve diğerleri 2010: 96). Birleşmiş Milletler üzerine liberal yaklaşımla ilgili eleştiriler bulunmaktadır. Örneğin Fukuyama (1992: 282), Milletler Cemiyeti ve BM'nin eylemlerinin, kollektif güvenlik alanında kritik önem taşıyan bir katkı sağlamadığını iddia etmektedir.

Realizm ve Neorealizm ise ayrıntılı biçimde tartışılacağı üzere BM'yi farklı bir perspektiften değerlendirmektedir. Bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak realizm, uluslararası siyasetin rekabetçi ve uzlaşmazlık içeren doğasını merkezine alır. Neorealist yaklaşım, devletlerin kendi çıkarlarını korumaya çabaladıklarını ve güç politikalarından uzaklaşmadıklarını iddia etmekte, uluslararası kurumların her zaman bu nedenle etkisiz kaldığını savunmaktadır. Uluslararası örgütler, doğası gereği rekabetçi olan bir dünyada işbirliğini savunurlar; bu nedenle, doğal olarak devletler, bu durumu kendi çıkarları için kullanmaktadır (Mearsheimer: 1995: 82). Realistler, devletlerin uluslararası ilişkilerde en önemli aktör olduklarına ve bu nedenle BM veya Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi devlet dışı aktörlerin rolünü azalttığına inanmaktadırlar. İleriki bölümde neorealist teori daha ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.

Özetle; realistler, uluslararası ilişkileri büyük ölçüde bir iktidar ve çıkar alanı olarak kabul etmektedir, örneğin BM'ye daha olumlu yaklaşan liberalizm ise devlet ve devlet dışı aktörlerin kalkınma sürecinde ortak olduklarına ve demokratik ilkelere dayalı barışçıl bir uluslararası düzen olduğuna inanmaktadır. Sonuç olarak, uluslararası örgütlerin dünya siyasetinde oynayacağı rolün analizi, kurumsal sistemin yorumuna ve uygulanan teorik çerçeveye göre değişmektedir. Neorealistler için uluslararası kurumlar etkisiz kalmaktadır; çünkü uluslararası sistemin anarşi içeren yapısını değiştirememektedir. Neoliberaler, uluslararası örgütlerin işbirliği için güçlü teşvikler yaratarak dünya barışını büyük ölçüde etkilediğine inanmaktadır (Aneek 2010).

Bu tezde İsrail-Filistin çatışması neorealist perspektiften incelenecektir. Klasik ve neorealistler, uluslararası sistemin, devletlerarasında anarşi içeren, devletlerin kendi çıkarına yönelik bir güç mücadelesi olduğunu iddia etmektedir. Bu yüzden BM gibi

küresel kurumlara karşı büyük bir güvensizlik bulunmaktadır. Dolayısıyla, neorealist eleştiri, devletlerin uluslararası örgütler tarafından dayatılan standartlara tamamen uymadıklarını iddia etmektedir. BM faaliyetleri, BM'nin uygulanabilir bir uluslararası düzenin sürdürülmesine ve ortak değerlerin, normların ve standartların geliştirilmesine verdiği öneme rağmen, büyük ölçüde ulusal çıkarlar, değerler ve güç tarafından şekillendirilmiştir (Suzanne, 2013).

İsrail-Filistin uzlaşmazlığı BM'nin kuruluşundan bu yana tekrar tekrar yinelenen bir sorun olmuştur. Milletler Cemiyeti'nde büyük bir endişe konusuyken; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, BM'nin dâhil olduğu ilk anlaşmazlıklardan birisi olmuştur. Çatışma 1946'dan beri BM Genel Kurulu'nun her oturumunda gündeme gelmiş ve belki de BM'nin Güvenlik Konseyi'nde en çok tartışılan konu olmuştur (Don Peretz 1996:1). Günümüzde de BM beş büyük devletin kontrolü altındadır. BM, küresel barış adına faaliyetlerine uzman kuruluşlarıyla devam etse de, Güvenlik Konseyi ve veto gerçeği devam etmektedir. 'Güvenlik Konseyi'nin işleyiş mekanizması diğer dünya devletlerinin örgüte duyduğu güveni minimize etmektedir' (Karabulut 2014: 62).

İsrail ve Filistin arasındaki uzlaşmazlık çözülebilmemiş değildir ve uluslararası sistemde her an alevlenmeye hazır bir sorun olarak var olmaya devam etmektedir. BM uluslararası bir örgüt olmasına rağmen rolü ve kararları ABD gibi süper güçler tarafından etkilenmektedir. Bu tezde BM'nin İsrail ve Filistin arasındaki uzlaşmazlığı çözme konusundaki yetersizliği neorealist bir perspektiften incelenmektedir.

Bu bağlamda; uluslararası örgütler güçlü devletlerin çıkarlarının kurumsallaştığı yapılardır. Dahası, realistlere göre uluslararası örgütler ya hegemonyayla oluşmuş ya da işbirliği içerisindeki güçlü devletler tarafından kurulmuştur. Realistler uluslararası örgütleri güçlü devletlerin hegemonyalarının uzanımları ve işlevleri olarak değerlendirirken, uluslararası örgütlerin eylemlerinin onları kontrol eden güçlü devletlere bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Waltz (2008:209) uluslararası kurumların uluslararası çıkarlardan çok ulusal çıkarları gözettiğini vurgulamaktadır.

BM'nin 1945 yılındaki kuruluşu irdelendiğinde şu görülmektedir: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve askeri olarak olumsuz etkilenmeyen ABD; siyasi

liderlik ve finansman açısından BM'ye hakim olmuştur. ABD'nin BM'yi ulusal çıkarı için kullanması realist perspektifle de örtüşmektedir. 'Kimi zaman uluslararası hukuk adına bir meşrulaştırma aracı, kimi zaman ilgili askeri müdahalenin maliyetinin düşürülmesi ve kimi zaman da bu örgütler çatısı altındaki diğer devletlerin güçlerinden yararlanma adına ABD bu örgütleri kullanmaktadır' (Karabulut 2014: 69). Filistin-İsrail çatışması kapsamında devletlerarasındaki ilişkilere bakıldığında en önemli ilişki İsrail ve ABD arasındaki ilişkidir. Uzun destek geçmişine bakıldığında, ABD, İsrail'in yanında yer almaktadır. Bu güçte karşılaştırılabilir bir destek Filistin tarafında yer almamaktadır.

Mearsheimer (1995), sistemdeki en güçlü devletlerin kurumları şekillendirdiğini ve uluslararası alandaki etkilerini güçlendirmek için bu kurumları kullandığını ileri sürmektedir. Ona göre kurumlar, güç ilişkilerinden doğan arenalardır. Buna göre uluslararası kurumlar devletlerin ortak çıkarı olan konularda işbirliğini güçlendirebilir. Ne var ki çıkarların farklı ya da karşıt olduğu durumlarda devletlerin davranışını çok seyrek olarak sınırlandırır.

İsrail-Filistin sorunu incelendiğinde, iki tarafın çıkarları karşıttır. Bu karşıtlık realist teoriye göre BM gibi kurumları uzlaşmazlıkta arabulucu yapması açısından etkisiz kılmaktadır. Realist görüşe göre, uluslararası örgütlerin, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolleri azdır ya da hiç bulunmamaktadır. Neorealist teorinin en önemli iddialarından biri daha sonra ayrıntılı biçimde inceleneceği üzere yapının anarşi ve yeteneklerin dağılımıyla belirlendiğidir. Neorealizm, BM gibi uluslararası örgütlerin araştırılması açısından önem arz etmektedir; çünkü realist teorideki gibi birincil olarak insan doğasına değil yapıya odaklanmaktadır. Neorealizm çerçevesinde BM ve İsrail-Filistin sorununu incelemek açıklayıcı ve teori-pratik bütünleşmesi açısından anlamlı olmaktadır. İsrail-Filistin sorunu sürekli olarak yeni olaylarla dönüşüm gösterse de, ana örüntüleri değişmemektedir. Özellikle değişik analiz düzeyindeki aktörlerin ilişkileri ve yapılar arasındaki ilişkilerin dönüşümü yavaş gerçekleşmektedir.

Son yıllarda uluslararası alanda ortaya çıkacak en önemli yasal ilkelerden biri de hukukun üstünlüğüdür. Bu ilkenin iki özelliği, yasanın belirli adalet standartlarına uyması gerekliliği ve kuralların yasal tarafların eşitliği çerçevesinde uygulanması

gerektiğidir. Hukukun üstünlüğü kavramı, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın amaçlarına yansımaktadır. Birinci Madde, amaçlarından birisinin uluslararası uyuşmazlıkların çözümüne yönelik adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uyulması gerektiğini vurgumaktadır. Uluslararası hukukun çağdaş gelişimi, uluslararası toplumun bir bütün olarak temel çıkarlarının ve değerlerinin korunması için normların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Buna ek olarak, Güvenlik Konseyi, bu tür normların ihlalini uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit teşkil ettiğini ve böylece 7. Bölüm 41 ve 42. Maddeleri uyarınca yaptırım eylemine girmeyi kabul etmektedir.¹ Son bölümde BM'nin politik organlarının eylemlerinin karşılaştırmalı çalışması, BM'nin yaptırım eylemleri söz konusu olduğunda çeşitli benzer vakalarda eşitsiz davrandığını ve neorealist perspektifi doğruladığını göstermektedir.

Tezin birinci bölümünde BM'nin yapısı ve işleyişi analiz edilmekte ve gelecekte nasıl bir yöne evrileceği konusunda yorumda bulunabilmek için, öncelikle örgütün kuruluş aşamalarını ve gelişimi irdelenmektedir. İkinci bölümde teorik çerçeve olan realizm ve neorealizm ve uluslararası örgütlere bakışı sunulmaktadır. Üçüncü bölümde İsrail-Filistin çatışmasının tarihsel ana hatları ve BM'nin rolü ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde karşılaştırmalı analiz gerçekleştirilecek ve son bölümde bulgular yorumlanacaktır.

¹ 41. Madde: "Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir." 42. Madde "Güvenlik Konseyi öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir." (Birleşmiş Milletler Antlaşması 2018).

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E GENEL BAKIŞ

2.1 BM'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

BM'nin yapısını ve işleyişini analiz edebilmek ve gelecekte nasıl bir yöne evrileceği konusunda yorumda bulunabilmek için, öncelikle örgütün kuruluş aşamalarını ve gelişimini irdelemek gerekmektedir. Örgütün doğduğu çerçevenin saptanması ve anlaşılması BM'nin bugününün ve mekanizmasının analizi açısından önem arz etmektedir. Günümüz dönüşen uluslararası sisteminde BM'nin yaşadığı değişiklikler özellikle dikkat çekmektedir ve BM'nin sisteminin ve işleyiş mekanizması zaman zaman alevlenen tartışmalarla sorgulanmaktadır. BM'nin uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere doğru yanıt verip vermediği, çözümlerinin sağlıklı olup olmadığı ve BM'nin reforme edilmesi konusunda neler yapılabileceği günümüzde sıkça tartışılmaktadır.

2.1.1 BM'nin Kuruluşu

Çok taraflı müzakerelere yönelik uluslararası bir forumun oluşturulması, bugün hala aktif olan ve 157 ulusal parlamentonun üye olduğu 1889'da kurulan Parlamentolar Arası Birlik (PAB) ile ortaya çıkmıştır. PAB, Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra 1919'da kurulan Milletler Cemiyeti'nin öncülüdür; Milletler Cemiyeti ise, uluslararası çatışmaları engellemekte başarısız olmuştur ve bu durum BM'nin kurulmasını beraberinde getirmiştir (Thompson ve Snidal: 1999: 693). PAB ve Milletler Cemiyeti önemli bir forum işlevi görerek, uluslararası diyalogu teşvik etmişlerdir.

BM, 24 Ekim 1945'te kurulmuştur. Selefi, Milletler Cemiyeti, 1919'da Versailles Antlaşması ile kurulmuş ve 1946'da sona ermiştir. BM'nin kuruluşu ve gelişiminin irdelenmesinde Milletler Cemiyeti olarak bilinen öncülünü ele almak gerekmektedir. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiş olup, İkinci Dünya Savaşı'nın engellenmesinde başarısız olduğu görülmüştür. Bu başarısızlığın ardında yatan nedenler arasında Milletler Cemiyeti'nin evrensel bir karaktere bürünememiş olması ilk sırada gelmektedir. Milletler Cemiyeti kurucu

belgesini barındıran 1919 Versailles Anlaşması, ABD tarafından onaylanmamıştır. Üye devletlerin süreklilik sağlayamadığı ve birçoğunun örgütten çıktığı da gözlemlenmiştir. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti Konseyi'nin üye sayısında da süreklilik sağlanamamıştır. Rusya Milletler Cemiyeti Konseyi'ne 1936'da üye olmuştur, 1939'da ise çıkarılmıştır. Konsey üyeliğinden çıkışlar bununla sınırlı kalmamış, Japonya ve İtalya kendileri üyelikten ayrılmıştır (Sur 2013).

Kararların tüm üyelerin oybirliğiyle alındığı bir Milletler Cemiyeti'nde bu durum karar alınmasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Milletler Cemiyeti'nin İsveç ve Finlandiya arasındaki Aaland Adaları (1925) uzlaşmazlığında olduğu gibi küçük devletler arasındaki uyuşmazlıklarda başarılı olduğu kabul edilirken, örneğin İtalya ve Yunanistan arasındaki Korfu ihtilafı gibi orta ve büyük devletlerin uzlaşmazlıklarında ise başarılı olamadığı görülmektedir (Karabulut 2015: 62-64).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası barış ve güvenliği sağlamakta Milletler Cemiyeti'nin karşılaştığı sorunlara rağmen, büyük müttefik güçler savaş sırasında uluslararası meselelerin yönetilmesine yardımcı olacak yeni bir küresel örgütlenme kurmaya karar verdiler. Bu anlaşma, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Ağustos 1941'de Atlantik Bildirgesi'ni imzalamasıyla ilk kez dile getirildi. BM'nin adı ilk olarak Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı müttefik ülkeleri belirtmek için kullanıldı. 1 Ocak 1942'de 26 ülke, Müttefik güçlerin hedeflerini ortaya koyan Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzaladı (Altınar 2014: 2).

Birleşik Devletler, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği, yeni örgütün tasarlanmasında ve karar verme yapısının ve işlevlerinin belirlenmesinde öncülük etmiştir. Başlangıçta, "Büyük Üç" devletler ve onların kendi liderleri (Roosevelt, Churchill ve Sovyetler Birliği lideri Stalin) Soğuk Savaş'ın öncülü olan anlaşmazlıkların engeliyle karşılaşmaktaydı. Sovyetler Birliği, kurucu cumhuriyetleri için bireysel üyelik ve oy hakları talep etmiş ve İngiltere, kolonilerinin BM kontrolü altına alınmayacağı konusunda güvence talep etmiştir. Güvenlik Konseyi'nde benimsenecek oylama sistemi konusunda da bir anlaşmazlık söz konusuydu; "veto sorunu" olarak ünlenen mesele de ilk burada ön plana çıkmıştır (Altınar 2014: 3).

BM'nin oluşumuna yönelik ilk büyük adım, 21 Ağustos - 7 Ekim 1944, Büyük Üç güçlerin ve Çin'in diplomatik uzmanlarının bir araya geldiği Dumbarton Oaks Konferansı'nda yapıldı. Washington'daki Dumbarton Oaks'da düzenlenen konferansta dört ülke yeni bir dünya örgütünün genel amacı, yapısı ve işlevi konusunda anlaşmaya varmış olsa da, konferansta üyelik ve oylama konusunda devam eden anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Yalta Konferansı'nda, 1945 Şubat'ında bir Kırım tatil beldesindeki Büyük Üçlü'nün bir toplantısında, Roosevelt, Churchill ve Stalin Güvenlik Konseyi'nin otoritesini sınırlayan tüzük hükümlerinin temelini atmıştır. BM'de bağımsız üyeliğe sahip olmak için Sovyet cumhuriyetlerinin sayısı konusunda geçici bir anlaşmaya varmışlardır. Son olarak, üç lider, yeni örgütün Milletler Cemiyeti görevini yerine getirmesi için bir vesayet sistemi içereceğini kabul etmiştir (Sur 2013).

Dumbarton Oaks'ın önerileri, Yalta Konferansı'nda yapılan değişikliklerle, 25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanan ve Birleşmiş Milletler'in nihai şartını üreten Birleşmiş Milletler Uluslararası Örgütler Konferansı'nda (UNCIO) müzakerelerin temelini oluşturmuştur. San Francisco konferansına dünyanın tüm coğrafi bölgelerinden 50 ülke katılmıştır: 9 Avrupa, 21 Amerika, 7 Orta Doğu, 2 Doğu Asya ve 3 Afrika, 1 Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Sovyetler Birliği'ne ek olarak) ve 5 İngiliz Milletler Topluluğundan gelen ülke konferansta yer almıştır. Konferansta bulunmayan Polonya'nın, BM'nin orijinal üyesi olmasına izin verilmiştir. Güvenlik Konseyi veto gücü (daimi üyeler arasında) onaylanmış; ne var ki bu süreçte Genel Kurul'un herhangi bir üyesi tartışma yaratan konuları gündeme getirememiştir. Uzlaşmanın çözdüğü diğer politik mesele; örgütün ekonomik ve sosyal refahı desteklemedeki rolü olmuştur; sömürge alanlarının durumu ve mütevellî heyetleri dağıtımı; bölgesel ve savunma düzenlemelerinin durumu; ve devletlerin eşitliğine karşı Büyük Güç egemenliği konularında anlaşmaya varılmıştır. BM Tüzüğü oybirliğiyle kabul edilmiş ve 24 Ekim 1945'te ilan edilmiştir (Sur 2013). Hukuki olarak 1946'da sona eren Milletler Cemiyeti yerine Birleşmiş Milletler kurulmuştur.

Bu bağlamda, Atlantik bildirisi daha sonra BM'nin kurulmasında da öncü rol oynamıştır. Bu bildiri, egemen devletlerin eşitliğini vurgulamakta ve Milletler Cemiyeti modelindeki gibi statükonun korunmasına çabalamaktadır (Altınar 2014: 3). ABD'nin

başkenti Washington'da toplanan Çin, ABD, İngiltere, SSCB; 4 Ekim 1944 tarihinde görüşmeleri tamamlamış ve diğer ülkelere öneri olarak sunmuşlardır. Organizasyonun yapısının Genel Kurul, beş daimi üyeden oluşan Uluslararası Adalet Divanı, Güvenlik Konseyi, Sekreterlik birimlerinin oluşturması önerisinde bulunmuştur. Amacın ise uluslararası güvenliğin tesisi, savaşların engellenmesi ve silahsızlanma yönünde işbirliği olması karara bağlanmıştır. 11 Şubat 1945 tarihinde Yalta'da toplanmalarının ardından Roosevelt, Churchill ve Stalin Güvenlik Konseyi oylama sürecini karara bağlamış ve bir bildiriyle duyurmuşlardır.

22 Nisan 1945 yılındaki San Francisco görüşmelerinde Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın onaylanması planlanmıştır. Öncesinde 44 ülkenin hukukçularının görüşmeleri gerçekleşmiş ve taslak hazırlanmıştır. Vetolar konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Veto hakkına beş büyük devletin sahip olmasına şiddetle karşı çıkılmış; ancak sonrasında diplomatik müzakerelerle bu durum kabul edilmiştir. Geleceğin dünya barışının korunmasında beş büyük devletin büyük sorumluluk aldığı görülmüştür. BM'nin kuruluş çerçevesi İkinci Dünya Savaşı yıllarında ana hatlarının müttefik devletlerin aralarında anlaşmalarıyla tasarlanmıştır. Günümüzde de Güvenlik Konseyi'nin oluşumu yönünden bu özelliği devam etmektedir. BM, evrensel bir örgüt olarak başlangıçta 51 üyeyi barındırırken, şu an ise 200'e yakın üyeyi içermektedir (Altınar 2004: 4).

25 Haziran 1945 tarihinde oybirliğiyle kabul edilen Birleşmiş Milletler Antlaşması 19 bölüm ve 111 maddeden oluşmaktadır. İlk bölümde amaç ve ilkeler yer almaktadır. Amaç dünya barışının sağlanmasına yönelik gerekli tedbirlerin sağlanması, barışa yönelik tehditlerin yok edilmesi, saldırı durumlarının engellenmesi ve uluslararası hukuka uygunluk olarak belirlenmiştir. Ayrıca dostça ilişkiler ve barışın devamı da BM'nin amaçları arasında gösterilmiştir. İkinci bölümde üyelik konusu yer almaktadır. Öncelikle Güvenlik Konseyinin önerisi ile Genel Kurulun onayıyla gerçekleşir. Barışa karşı ülkelerin BM'den çıkarılması da bu yöntemle olacaktır. Üçüncü bölümde BM'nin ana organları ele alınmıştır. Dördüncü bölümde BM Genel Kurulu işlenmektedir. Genel Kurul'un barışı tehdit eden konuları tartışmaya açabileceği ve görüşebileceği, Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebileceğidir (Birleşmiş Milletler Antlaşması 2018; Altınar 2014: 3).

Beşinci bölümde Güvenlik Konseyi'nin görev ve sorumlulukları ele alınmaktadır. On beş toplam üyesi bulunmaktadır. Çin, Fransa, Rusya, İngiltere ve ABD daimi üyelerdir; diğerleri ise iki yıllığına seçilmektedir. Altıncı, yedinci ve sekizinci bölümlerde uzlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesine yönelik önlemler ele alınmaktadır. Dokuzuncu bölümde, ekonomik ve sosyal işbirliği konusu ele alınmaktadır. Onuncu bölümde, Ekonomik ve Sosyal Konseyin görev ve sorumluluklarına yer verilmiştir. On birinci bölümde kendi kendini yönetemeyen bölgelerle ilgili deklarasyon yer almaktadır. On iki ve on üçüncü bölümde uluslararası müteveli sistemi tanıtılmakta BM bünyesinde kurulan Müteveli Konseyi'nin görev ve sorumlulukları işlenmektedir. On beşinci bölümde sekreterliğin görev ve sorumlulukları yer almaktadır. On altıncı bölümde farklı hükümler vardır; on yedinci maddede geçici güvenlik tedbirleri yer almaktadır, on sekizinci bölümde değişiklikler, on dokuzuncu bölümde de onay konusundaki hükümler açıklanmıştır (Birleşmiş Milletler Antlaşması 2018).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edildiğinde, daha önce ve sonrasında herhangi bir metinden ziyade kapsam açısından çok daha geniş kapsamlı bir atılım olmuştur. Daha doğrusu, özellikle Soğuk Savaş iklimi göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletler 1966'da, her biri 1976'da yürürlüğe giren sivil ve politik, aynı zamanda ekonomik ve sosyal alanlardaki kilit haklara hitap eden iki temelli antlaşma konusunda hemfikir olmuştur. (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) Bu arada, belirli insan hakları üzerine yapılan antlaşma, işkencenin yasaklanmasından (Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme, 1984) kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979) kadar genişlemiştir. Birleşmiş Milletler, insan hakları faaliyetlerine desteğini güçlendirmek amacıyla 1994'te İnsan Hakları Yüksek Komiseri'ni atamıştır. O zamandan bu yana birçok Yüksek Komiser, son zamanlarda atanan Zeid Ra dahil olmak üzere küresel haklar konusunda önemli rol oynamıştır.

2.1.2 BM'nin Amaç ve İlkeleri

BM'nin geniş kapsamlı amaçları bulunmaktadır. BM'nin amaçları BM Antlaşması'nın birinci maddesinde yer almaktadır ve uluslararası barış ve güvenliği korumak;

uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek, sosyal, kültürel alanı genişletmek ve insan haklarını korumak şeklinde tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre BM'nin amacı savaşın belalarından gelecek kuşakları kurtarmak, temel insan haklarına olan inancını yeniden teyit etmek, antlaşmaların ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin uygulanmasıdır. Özgürlüğün daha geniş alanlara yayıldığı daha iyi yaşam standartların geliştirilmesidir (Sur 2013). Barış ve güvenliğin korunmasına ek olarak, diğer önemli hedefler arasında, eşit haklar ve insanların kendi kaderini tayin etme ilkelerine saygı temelinde ülkeler arasında dostane ilişkiler geliştirmek; uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel ve insani sorunları çözmek için dünya çapında işbirliğine ulaşmak; insan haklarına saygı duymak ve teşvik etmek; ve ülkelerin bu çeşitli amaçlara yönelik eylem ve faaliyetlerini koordine edebileceği bir merkez olarak hizmet etmek gelmektedir. BM, Milletler Cemiyeti ile genel amaç, yapı ve işlevlerde bir süreklilik kurmuş; BM'nin başlıca organları ve ilgili kurumları, yüzyılın başlarında kurulan benzer yapıları benimsemiştir. Ne var ki bazı açılardan BM, özellikle uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve ekonomik ve sosyal kalkınmaya olan bağlılık konusunda çok farklı bir örgütlenme kurmuştur (Sur 2013).

2.2 BM'NİN YAPISI VE İŞLEYİŞİ

Birleşmiş Milletler'in amaçları, ilkeleri ve organizasyonu, BM Antlaşması'nda özetlenmiştir. Örgütün amaç ve işlevlerinin altında yatan temel ilkeler, ikinci maddede listelenmiştir. Aşağıdakileri içermektedir: BM, üyelerinin egemenlikte eşitliğine dayanmaktadır; anlaşmazlıklar barışçıl yollarla çözülmelidir; üyeler, BM'nin amaçlarına aykırı olarak tehdit veya güç uygulamaktan kaçınılacaklardır; Her üye BM'ye, antlaşma kapsamında herhangi bir yaptırımında yardımcı olmalıdır; örgütün üyesi olmayan devletler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli olduğu sürece bu ilkelere uygun hareket etmelidir. İkinci maddede ayrıca, BM'nin, herhangi bir devletin ulusal yargı yetkisi dâhilinde sayılan hususlara müdahale etmemesi için uzun süredir devam eden bir norm şartı getirilmiştir. Bu, BM eyleminde büyük bir sınırlama olmasına rağmen, zamanla uluslararası ve yerel yargı arasındaki çizginin bulanıklaşmasıyla anlamını bir ölçüde yitirmiştir (Charter of the United Nations 2018).

BM, uluslararası hukuk, güvenlik, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitlik alanlarında işbirliğini kolaylaştıran hükümetlerin küresel çapta bir birlikteğidir. 1945'te kurulmuş olan BM'de 193 üye bulunmaktadır. Altı ana kuruluş, beş bölgesel komisyonu içeren BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, Afrika Ekonomik Komisyonu (ECA), Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE), Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu (ECLAC), Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) ve Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCWA) olarak ayrılmaktadır. Bu bölgesel komisyonlar, dünyadaki ulusların büyümesini teşvik etmektedir.

Birleşmiş Milletler'in altı ana organı vardır: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Mütevelli Heyeti, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreterlik.

Genel Kurul

Tüm BM üyelerinin temsil edildiği tek kurum olan Genel Kurul, BM Şartı kapsamındaki herhangi bir konuyla ilgili müzakereci, denetleyici, finansal ve seçmeli işlevleri kullanır. Bununla birlikte, birincil rolü, kararları uygulamak ya da devlet eylemini zorunlu kılmak için hiçbir güce sahip olmamakla birlikte, sorunları tartışmak ve tavsiyelerde bulunmaktır. Diğer işlevler yeni üyelerin kabul edilmesini içerir; Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerini, Güvenlik Konseyi'nin olağan dışı üyelerini ve Mütevelli Heyeti'ni seçmek; genel kurulun rapor aldığı diğer BM organlarının faaliyetlerini denetlemek; yargıçların Uluslararası Adalet Divanına seçilmesine ve genel sekreterin seçilmesine katılmaktır. Kararlara genellikle basit çoğunluk oyu ile ulaşılmaktadır. Ancak, yeni üyelerin, bütçe meselelerinin ve barış ve güvenlik konularının kabulü gibi önemli sorularda, üçte iki çoğunluk gereklidir. Kurul, her yıl beş bölge grubundan yeni bir başkan seçerek yıllık olarak ve özel oturumlarda toplanmaktadır. Her düzenli oturumun başlangıcında, Kurul ayrıca tüm üyelerin uluslararası kaygılara katılabileceği ve gündeme getirilebileceği genel bir tartışmaya da sahiptir. Ancak, çoğu çalışma altı ana komiteye devredilmiştir: (1) Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik, (2) Ekonomik ve Mali, (3) Sosyal, İnsani ve Kültürel, (4) Özel Siyasi ve Dekolonizasyon (5) İdari ve Bütçe ve (6) Hukuki (Charter of the United Nations 2018).

Genel Kurul, BM'nin diğerk organlarının, dekolonizasyon, Namibya'nın bağımsızlığı, Güney Afrika'daki apartheid, terörizm ve AIDS salgını da dâhil olmak üzere gözden kaçan ya da BM'nin tartışmaktan kaçındığı konuları ele almıştır. Genel kurul tarafından her yıl alınan kararların sayısı 350'yi aşmış ve birçok karar itiraz olmadan kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş, Arap-İsrail çatışması ve insan hakları ile ilgili olan gibi çeşitli konularda üyeler arasında yoğun uzlaşmazlıklar gerçekleşmiştir. Genel Kurul, belli başlı konulara kamuoyunun dikkatini çekmiş, böylece üye devletleri bu konularda pozisyon geliştirmeye zorlamış ve önemli küresel sorunlarla başa çıkmak için *ad hoc* organları ve konferanslar düzenlemeye yardımcı olmuştur. Genel Kurulun büyüklüğü ve tartıştığı konuların çeşitliliği, 1960'larda bölgesel tabanlı oylama bloklarının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri, en uyumlu bloklardan birini oluşturmuş ve bir başka blok da ABD ve onun Batı müttefiklerini oluşturmuştur. 1960'larda ve 70'lerde Güney Yarımküre'nin yeni ülkelerinin kabulü ve 1989'dan sonra Soğuk Savaş gerginliklerinin yok olması, “Kuzey-Güney” ekonomik meselelere dayanan blokların oluşumuna katkıda bulunmuş, yani daha müreffeh olan Kuzey Yarımkürenin sanayileşmiş ülkeleri ve Güney Yarımküre'nin daha fakir, daha az sanayileşmiş gelişmekte olan ülkeleri arasındaki sorunlar ön plana çıkmıştır. Kuzey güney bölünmesine başka sorunlar da eklenmiştir; bunlara kuzeyin ekonomik ve siyasi egemenliği, ekonomik gelişme, nükleer silahların çoğalması ve İsrail'e verilen destek de dâhildir (Mingst ve diğerleri 2018).

Genel Kurul, barış, bütçe, güvenlik ve yeni üyelerin kabulü gibi meselelerde üçte iki çoğunluk sağlandığı durumlarda karar alabilmektedir. Diğer durumlarda basit çoğunluk yeterlidir. Kurulun en önemli görevi uluslararası barışın sağlanmasıdır. Güvenlik Konseyinin görüşmediği sorular Genel Kurul'un gündemine gelebilmektedir (Altiner 2014: 5).

Güvenlik Konseyi

BM Antlaşması, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi için Güvenlik Konseyi'ne birincil sorumluluğu atamaktadır. Güvenlik Konseyi aslen Genel Kurul tarafından iki yıllığına seçilen 11 üyeden (beş daimi ve altı daimi olmayan) oluşmaktaydı. Başından

beri, Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyeleri belirli bölgelere veya devlet gruplarına temsil hakkı vermek üzere seçilmiştir. Ancak üyelik arttıkça bu uygulamada zorluklar yaşanmıştır. BM Şartı'nın 1965'teki bir değişikliği, konseyin üyeliğini, orijinal beş daimi üyeye ek olarak 10 üye olmayan üye de dâhil olmak üzere 15'e çıkarmıştır. Çin, 1971'de BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmuştur. Rusya Federasyonu ise 1991'de Sovyetler Birliği'ni yerini almış. Almanya'nın birleşmesinden sonra, konseyin kompozisyonu üzerine tartışmalar tekrar başlamış ve Almanya, Hindistan ve Japonya daimi konsey koltukları için başvurmuştur (Mingst ve diğerleri 2018).

Daimi olmayan üyeler, her iki yılda bir Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan seçimlerle belirlenir. Konsey Başkanlığı ise ayda bir üye ülkeler arasında el değiştirir. Her yıl on sürekli olmayan üyeden beşi Genel Kurul tarafından iki yıl için seçilmekte ve her yıl beşi ayrılmaktadır. Başkanlık her üye tarafından bir aylık bir süre için rotasyon halinde tutulmaktadır. Her Güvenlik Konseyi üyesi bir oy hakkına sahiptir. Bir ihtilafın soruşturulması veya yaptırımların uygulanması gibi önemli meseleler, veto hakkına sahip beş daimi üyenin de dâhil olmak üzere dokuz olumlu oy gerektirir. Ancak uygulamada, daimi üye, kararın geçerliliğini bozmadan çekilebilir. Güvenlik Konseyi'nin sürekli çalışması gerektiğinden, her üye BM'nin New York'taki genel merkezinde her zaman temsil edilmektedir (Charter of the United Nations 2018).

BM kurulduğunda BM Güvenlik Konseyi 11 üyeden oluşmaktaydı, üye sayısı 1963 yılından bu yana, beşi sürekli olmak üzere (ABD, Çin, Rusya, İngiltere ve Fransa) 15 üyeden oluşmaktadır, diğer on üye ise Genel Kurul tarafından iki yıl için seçilmektedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapısının değişmesine yönelik çeşitli teklifler gerçekleşmiştir. Bir diğer önemli konu ise Güvenlik Konseyi kararlarının hukuka uygunluğunun denetlenmesine yönelik Uluslararası Adalet Divanı'na işlev tanınması gerekliliğidir. Bu değişikliklerin yapılmasındaki en önemli engel, BM Anlaşması'ndaki herhangi bir değişikliğin Güvenlik Konseyi üyelerinin kabulü olmadan gerçekleşmeyeceğidir.

Herhangi bir ülke - Birleşmiş Milletler üyesi olmasa bile - Güvenlik Konseyi'ne taraf olduğu bir anlaşmazlık sunabilir. Bir şikâyet olduğunda, Konsey ilk olarak barışçıl bir

çözüm olasılığını araştırmaktadır. Uluslararası barışı koruma güçleri, savaşan tarafları daha fazla müzakere beklemeden ayırmaya yetkili olabilir. Konsey, barışı, barışın ihlali veya bir BM saldırısının 39. Maddesinde tanımlandığı gibi bir saldırının gerçek bir tehdidi olduğunu tespit ederse, BM üyelerine diplomatik veya ekonomik yaptırımlar uygulama çağrısında bulunabilir. Bu yöntemlerin yetersiz olduğunu kanıtlarsa, BM Antlaşması, Güvenlik Konseyi'nin zor durumdaki ülkeye karşı askeri önlem almasına izin vermektedir (Birleşmiş Milletler Antlaşması 2018: 42. Madde).

Soğuk Savaş sırasında, Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği arasındaki sürekli uyuşmazlık; Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin veto gücü ile birleşince Güvenlik Konseyi etkin olmayan bir kurum haline gelmiştir. Bununla birlikte, 1980'lerin sonlarından sonra konseyin gücü ve saygınlığı artmıştır. 1987 ve 2000 arasında, daha önceki herhangi bir zamanda olduğundan daha fazla; barışı koruma operasyonuna izin vermiştir. Veto kullanımı dramatik bir şekilde azalmıştır ancak Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar –özellikle 2003'te Irak'a karşı askeri güç kullanımı üzerine– zaman zaman konseyin etkinliğini zayıflatmıştır. Konsensüs elde etmek için, konsey üyelerinin daimi üyeler arasında, gayri resmi toplantılar, Güvenlik Konseyi üyesi olmayan kişiler tarafından eleştirilen bir uygulamadır. Birkaç daimi ve ad hoc komitesine ek olarak, konsey çalışmalarını Askeri Personel Komitesi, yaptırım uygulanan ülkelerin her biri için yaptırım komiteleri, barışı koruma komiteleri ve Uluslararası Mahkemeler Komitesi yürütmektedir (Schwartzberg 2014: 4).

Beşi daimi olmak üzere on beş üyeden oluşmaktadır. Daimi üyelerden birinin vetosu halinde karar kabul edilmemektedir. Genel Sekreterin seçilmesi amacıyla Genel Kurula öneride bulunabilir, Uluslararası Adalet Divanına yargıç seçer, Genel Kurula alınacak yeni üyeleri tavsiye edebilir, saldırganlıkları engellemek adına yaptırımda bulunabilir, silahlanma konusunda planlamalar yapabilir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey

BM'nin uluslararası ekonomik ve sosyal meselelerin tartışıldığı ana mekanı olarak tasarlanan Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), BM'nin ve onun özel ajanslarının ekonomik, sosyal, insani ve kültürel faaliyetlerini yönlendirmekte ve koordine

etmektedir. BM Şartı tarafından kurulan ECOSOC, ekonomik ve sosyal konularda uluslararası eylem önermek üzere yetkilendirilmiştir; İnsan haklarına evrensel saygıyı teşvik etmek; sağlık, eğitim, kültür ve ilgili alanlarda küresel işbirliği için çalışmak ECOSOC'un görevleri arasındadır; Genel Kurul tarafından değerlendirilecek kararları, tavsiyeleri ve sözleşmeleri formüle eder; çeşitli BM programlarının ve uzman ajansların faaliyetlerini koordine eder. ECOSOC'un çalışmalarının çoğu, insan hakları, narkotik, nüfus, sosyal gelişim, istatistik, kadın hakları, bilim ve teknoloji gibi alanları kapsayan komisyonlarda gerçekleşmektedir. Konsey ayrıca Avrupa, Asya ve Pasifik, Batı Asya, Latin Amerika ve Afrika için bölgesel komisyonları denetlemektedir (Charter of the United Nations 2018).

Aslen, 18 ülke temsilcilerinden oluşan ECOSOC'un, BM Antlaşması'nda 1965 ve 1974 yıllarında gerçekleştirilen değişikliklerle üye sayısı 54'e yükseltilmiştir. Kararlar basit çoğunluk oyu ile alınır (Mingst ve diğerleri 2018). Eğitim, kültür, ekonomi, sağlık ve sosyal alanlarda analizler sonucunda üye ülkelere önerilerde bulunmaktadır. Elli dört üyeden oluşmaktadır ve üyeler üç yıllığına seçilmektedir.

Vesayet Konseyi

Vesayet Konseyi, vesayet bölgelerinin hükümetini denetlemek ve kendilerini özerklik ya da bağımsızlığa yönlendirmek için tasarlanmıştır. Milletler Cemiyeti kapsamındaki manda sistemi gibi vesayet sistemi, savaşta yenilen ülkelere alınan sömürgeci toprakların muzaffer güçler tarafından egemen olunmaması gerektiğine, ancak gelecek statüleri belirlenene kadar uluslararası denetim altında bir vesayet ülkesi tarafından yönetilmesinin gerekliliği üzerine kurulmuştur. Manda sisteminden farklı olarak, vesayet sistemi, güven bölgelerinden bağımsızlıklarına dair dilekçeleri ve bölgelere periyodik olarak yapılan uluslararası misyonları davet ettirmiştir 1945'te sadece 12 Milletler Cemiyeti mandası kalmıştır: Nauru, Yeni Gine, Ruanda-Urundi, Togoland ve Kamerun (Fransız yönetimi), Togoland ve Kamerun (Britanya yönetimi), Pasifik Adaları (Carolines, Marshalls ve Marianas), Batı Samoa, Güney Batı Afrika, Tanganyika ve Filistin. Tüm bu görevler Güney Afrika'nın (şimdiki adıyla Namibya) dışında Güney Afrika'nın vesayet sistemine girmeyi reddettiği güven bölgeleri olmuştur. Her yıl bir kez bir araya gelen Vesayet Konseyi, vesayet altındaki bölgelerini yöneten

devletlerden, vesayet bölgesinin daimi bölgelerini idare etmeyen daimi üyelerden ve Genel Kurul tarafından seçilen diğer BM üyelerinden oluşuyordu. Her üyenin bir oy hakkı vardı ve kararlar mevcut olanların basit çoğunluğuyla alındı. Palau'nun kalan son güven bölgesi olan Palau'nun bağımsızlığıyla 1994'te konsey faaliyetlerini sonlandırdı. Artık her yıl toplanmasına gerek duyulmayan konsey, başkanının kararı üzerine veya üyelerinin çoğunluğu, Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi tarafından talep üzerine toplanabilir. 1994'ten bu yana, konsey için yeni roller önerilmiştir; bunlar arasında, küresel müştereklerin yönetimi ve azınlık ve yerli halklar için bir forum olarak hizmet etmek de yer almaktadır (Mingst ve diğerleri 2018).

Uluslararası Adalet Mahkemesi

Uluslararası Adalet Divanı, Mahkeme'nin kökenleri Milletler Cemiyeti'nden önce gelse de, Birleşmiş Milletler'in başlıca yargı organıdır. 1899 yılında Lahey'de düzenlenen uluslararası bir konferansta uluslararası anlaşmazlıkların tahkim edilmesine yönelik uluslararası bir mahkemenin kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Bu kurum 1919'da Milletler Arası Uluslararası Adalet Divanı (PCIJ) olarak Milletler Cemiyeti altında toplanmış ve 1945'te BM'nin kuruluşuyla adını almıştır. Mahkemenin kararları bağlayıcıdır ve geniş yargı yetkisi “ tarafların kendisine atıfta bulunduğu bütün davaları ve Birleşmiş Milletler Tüzüğü'nde veya yürürlükte olan antlaşma ve sözleşmelerde özel olarak sağlanan tüm meseleleri” kapsamaktadır (BMA 2018).

Mahkeme, Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi'nin talebi üzerine veya Genel Kurul tarafından yetki verilen diğer organ ve ihtisas kuruluşlarının talebi üzerine danışma görüşü verebilir. Mahkeme, bazı davaları (örneğin, Honduras ve El Salvador arasındaki 1992'deki sınır anlaşmazlığı) başarılı bir şekilde tahkim etmiş olmasına rağmen, hükümetler hassas meseleleri gönderme konusunda isteksiz davrandılar ve böylelikle mahkemenin uluslararası barış ve güvenlik tehditlerini çözme becerisini sınırlandırdılar. Zaman zaman ülkeler ayrıca mahkemenin yargı yetkisini veya bulgularını kabul etmeyi reddettiler. Örneğin Nikaragua, 1984'te limanlarında madencilik yapmak için ABD'ye dava açtığında, mahkeme Nikaragua lehine bulundu, ancak ABD mahkemenin kararını kabul etmeyi reddetti. Mahkemenin 15 yargıcı Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından bağımsız olarak oylama ile seçilir. Hiçbir iki yargıç aynı devletin vatandaşı

olamaz ve yargıçlar dünyanın başlıca hukuk sistemlerinin bir kesitini temsil etmelidir. Hakimler dokuz yıllık süreler için görev yaparlar ve yeniden seçilmeye hak kazanırlar. Lahey’de bulunan Uluslararası Adalet Divanı, on beş yargıçtan oluşmaktadır. Ayrıca BM’deki diğer organlara hukuki konularda danışmanlık yapar (Sur 2013).

Sekreterlik

Birleşmiş Milletler’in baş idari yöneticisi olan Genel Sekreter, Genel Kurul’un üçte ikilik oyu ile Güvenlik Konseyi’nin önerisi ve daimi üyelerin onayı ile beş yıllık bir dönem için seçilir. Genel sekreterler genellikle küçük, tarafsız ülkelere gelmiştir. Genel Sekreter, tüm toplantılarda baş yönetici olarak görev yapar ve bu organların Sekreterliğe emanet ettiği her türlü işlevi yerine getirir; Ayrıca BM’in bütçesinin hazırlanmasını da denetler. Genel Sekreter, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden herhangi bir meseleyi örgütün önüne getirmekten sorumlu olan önemli siyasi işlevlere sahiptir. Hem BM sözcüsü hem de BM’nin dünyadaki en görünür ve otoriter figürü olan genel sekreter, genellikle üst düzey bir müzakereci olarak görev yapar. 1961’de Nobel Barış Ödülü: Dag Hammarskjöld ve 2001’de BM ile olan Kofi Annan’a layık görülmüştür. Sekreterlik, Birleşmiş Milletlerin çalışmalarını BM Antlaşması’nda belirtilenden çok daha fazla etkilemektedir. Çeviri, yorumlama, çok sayıda toplantıya ve diğer çalışmalara yönelik hizmetlerin verilmesine ek olarak çok sayıda rapor, araştırma ve soruşturmanın hazırlanmasından sorumludur. Bazı Sekreterlik üyeleri sürekli sözleşmelerle uğraşırlar, ancak diğerleri kendi ulusal hükümetlerinden gelecek geçici görev almaktadır. Her iki durumda da Birleşmiş Milletlere sadakat yemini ederler ve üye hükümetlerden talimat almaları yasaklanmıştır. (Charter of the United Nations 2008).

2.3 BM’NİN KATKILARI VE BM’YE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

II. Dünya Savaşı’ndan sonra, dünya liderleri Birinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda yaşanan ekonomik çöküntüleri ve istikrarsızlığı önlemek için Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi örgütler kurmuşlardır. Başarısız Milletler Cemiyeti’nin halefi olan Birleşmiş Milletler, barışı korumayı ve insan haklarını, adaleti ve sosyal ilerlemeyi teşvik etmeyi amaçlamıştır (Luck 2005:

407).BM sisteminin gelişim aşamalarında üye sayıları değişimleri ve örgütte dengelerin dönüşümü dikkat çekmektedir. Aynı zamanda uluslararası ilişkilerde meydana gelen önemli olaylar da BM üzerinde etkili olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından; müttefikler ve Almanya-İtalya-Japonya arasındaki bölünmenin yerini; Doğu Bloku ve Batı Bloku arasındaki ayrışma almıştır. Günümüzde ise gelişmiş Kuzey ülkeleri ve azgelişmiş Güney ülkeleri arasındaki karşıtlık ağır basmaktadır. Afrika'da devlet kurumlarının giderek işlevlerini yitirmesi ve barışı sağlayamamaları önemli bir sorun teşkil etmektedir. Terörizm ise bir diğer sorun olarak etkinliğini korumaktadır. Çevresel sorunlar ve doğal kaynakların giderek tükenmesi ise dünya genelindeki tüm devletleri yakından ilgilendiren küresel bir sorundur (Sur 2013: 2540)

Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM'de gerçekleştirdiği konuşmasında, uluslararası örgütlerin varlığıyla yirmi birinci yüzyılın zorluklarının üstesinden geldiğini belirtmektedir (Annan 2000). Dolayısıyla, genel olarak uluslararası örgütlerin uluslararası barış ve istikrarın sürdürülmesinde önemli rolü olduğuna ve uluslararası toplumun çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri gerektiğine inanılmaktadır. Bu kurumları eleştirenlere göre ise, bu kurumlar içinde şeffaflık daha fazla olmalıdır; böylece bu kurumların sadece güçlü devletlerin çıkarlarını yansıtmının ötesine geçmeleri beklenmektedir. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler'in analizinde Realist ve Neorealist teoriden yararlanılacaktır.

BM'nin uluslararası arenada varlığı giderek daha tartışmalı hale gelmektedir. Etkinliği sürekli olarak eleştirilmekte, sırasıyla liberaller ve realistler lehte veya aleyhte olarak BM'yi tartışmaktadır. BM'nin başarı ve başarısızlıklarının iyi değerlendirilip kuruluşun uluslararası sistemdeki yerini daha iyi belirlemek gerekmektedir. Örneğin, liberal-kurumsal perspektif açısından, Birleşmiş Milletler demokratik hükümetleri, karşılıklı ekonomik bağımlılığı ve kolektif güvenlik ittifaklarını desteklemektedir ve uluslararası sistemin güvenlik ikilemini aşmasına yardımcı olmaktadır (Dunne ve diğerleri 2010:96). Realizm ve Neorealizm ise ayrıntılı biçimde tartışılacağı üzere BM'ye farklı bir perspektiften değerlendirmektedir.

BM'yle ilgili tartışmalar devam etmektedir. BM'nin halklardan uzaklaşarak daha çok hükümetler tarafından yönlendirildiği iddia edilmektedir (Thakur 1998: 1). Doğasında

gerçekçi olan bu iddia, Hindistan, Endonezya, Nijerya, Türkiye, Güney Afrika ve Brezilya gibi önemli orta ve bölgesel güçlerin, Güvenlik Konseyi'nde yer almamalarıyla da desteklenmektedir. Bunun başlıca nedeni, sürekli üyeliğe sahip olan beş devletin güçlü hükümetlere sahip olması ve bu nedenle yapının değişmesinin pek mümkün olmamasıdır. Bu iddia, BM'nin bazı üye devletleri açısından haksızlık gibi görünse de, liberaller, örgütün kurucu organları içinde daha fazla boşluğun yaratılmasının, daha büyük bir istikrarsızlık ve uluslararası anarşi atmosferini yaratacağını iddia etmektedir (Thakur 1998: 9). Birleşmiş Milletler'in, liberal teoriye ilişkin temel ilkeleriyle ilgili eleştiriler bulunmaktadır. Fukuyama (1992: 282), Milletler Cemiyeti ve BM'nin eylemlerinin, kolektif güvenlik alanında kritik önem taşıyan bir katkı sağlamadığını iddia etmektedir.

BM, üyelerinin devlet egemenliği temelinde hareket etmektedir; BM Antlaşması'nın 2/7 maddesi devletin dış faaliyetleri ile yerel yargı yetkisi arasında açık bir ayırım olduğunu belirtmektedir (Brown 1992: 112). Brown (1992: 112-113) devletlerin özerkliğinin riske girdiği durumlar olsa da, BM'nin potansiyel tehlikeleri dikkatle değerlendirmek zorunda olduğunu vurgulayarak müdahale ve etki arasında bir ayırım çizmeye çabalamaktadır. Bu bağlamda, teknik olarak, BM devletin özerkliğini etkilememektedir; yine de, tehlikenin yaklaşması durumunda bu kural göz ardı edilebilmektedir. Bu durum BM'nin etkililik dengesini bozmaktadır, çünkü müdahale ve müdahale etmeme arasında yeterli bir denge noktası bulmak için sürekli olarak kararsız kalmaktadır.

BM, belirli görevlerinde etkisiz olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. BM, devletlerarası savaşa başa çıkmak için tasarlanmışken; Kamboçya, Somali ve Ruanda iç savaşları göz önünde bulundurulduğunda, olumsuz ve sert tepkilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler iç çatışmayla başa çıkmak için yeterince donanımlı olmadığı yönündedir (Thakur, 1998: 4). Bununla birlikte, bu aynı zamanda bir paradoksun doğmasına da yol açmaktadır, çünkü BM bu tür ihtilaflara karşı daha proaktif bir tutum benimseme yönünde baskı altına alınırken, aynı zamanda kendi ilkeleri tarafından engellenmektedir. Başka bir deyişle, BM ulusal egemenliği göz ardı edememekte ve anlaşmazlıklar çatışmaya dönüşmeden önce uygun zamanda harekete geçememektedir. Her ne kadar bu çelişkiler sürekli olarak ortaya çıksa da tüm sistemin kusurlu görünmesine neden olmaktadır ve reform taleplerini ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada, bütün bu

sorunların en doğru biçimde Realizm ve Neorealizm tarafından açıklanabileceği savunulmaktadır.

BM'nin ülkelerin içişlerine karışmaması genel bir ilke olmakla beraber, insani müdahale ve koruma sorumluluğu gibi ilkeler de geliştirilmektedir. BM Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın tehdit altında olduğu durumlarda durumun analizinin ardından aşamalı önlemler almaktadır. Ne var ki Güvenlik Konseyi'nin siyasi bir organ olduğu ve gerekli yerlerde her zaman müdahalede bulunmadığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Örneğin 2003 yılında ABD ve İngiltere'nin Güvenlik Konseyi kararı alınmadan, Irak'ı işgal etmeleri ise tartışmalara yol açmıştır. Barışı Koruma operasyonları da BM Anlaşmasında yer almaktadır ve 1948 yılında Arap-İsrail uyuşmazlığında uygulanmaya başlamıştır. Önceleri taraflar arasındaki uzlaşmazlığı çözmek, ateşkese uymalarını sağlamak üzere kurulan bu misyonun kapsamı genişlemiştir (Carol ve Marison 2006: 86).

Birleşmiş Milletler sisteminde reform yapılmasının gerekli olduğu konusunda tartışmalar yoğunlaşmaktadır (Brown 2009: 3). Özellikle, BM Güvenlik Konseyi'nin yapısının değiştirilmesi ve sürekli üyelerin arttırılması, Genel Kurulun aktifleşmesi gibi konularda reform önerileri mevcuttur. Birleşmiş Milletler küresel düzeyde kurulan, geniş yetkileri olan bir örgüttür. Diğer taraftan eleştirilen noktalar arasında iç işlere karışmama ve müdahale yasağı gibi ilkeler daha çok güçlü devletlerin yararlandıkları ilkeler konumundadır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında barışı sağlayacağı planlanarak kurulmuş olan Milletler Cemiyeti beklenen sonucu gösterememiş ve 2. Dünya Savaşı meydana gelmiştir. Büyük devletlerin barışı korumak adına kurdukları Birleşmiş Milletler iki kutuplu dünyada egemen güçler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda da kullanılmıştır. BM'nin birçok durumda barışı etkili biçimde koruyamaması, müdahalede bulunmaması eleştirilmiş ve büyük devletlerin siyasetlerinin etkisi altında olduğu iddia edilmiştir. Kuruluş amacındaki hedeflerinin gerisinde kaldığı yönünde eleştiriler ağır basmaktadır (Brown 2009: 2). BM yapısına yönelik değişiklik önerileri de bu çerçevede meydana gelmiştir. Dünya savaşının ardından büyük yıkımın meydana gelmesiyle yine barışı sağlayacak bir kurumun kurulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, İngiltere Başbakanı

Churcill ile o tarihte henüz savaşta yer almayan ABD Başkanı Roosevelt 14 Ağustos 1941 tarihinde ortak bildiri yayımlamıştır. Bu bildirideki sekiz madde savaşın ardından toprak kazanılmaması, ilgili halkın onayı olmadan toprakların değişmemesi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, temel hammaddelerden eşit biçimde yararlanma ve açık denizlerdeki ticaretin serbest olması ve savaştan sonra silahsızlanmaya gidilmesi yönündedir (Altınar 2014: 5).

Birleşmiş Milletler çeşitli eleştirilere maruz kalmakta, demokratik bir yapıya kavuşturulup siyasi etkinin indirgenmesi gerekmektedir. Üç ayda bir toplanan Genel Kurul dünya sorunlarını tartışmaktadır. Daha sıklıkla bir araya gelmeleri gerektiğine dair tartışmalar devam etmektedir. Genel Kurulun karar alma etkinliğinin güçlenmesi ve Güvenlik Konseyi'nin kendi politikalarını idare etmesi önemlidir. Oylama çerçevesinde değişiklik önerileriyle birlikte demokratik yapısının güçlendirilmesine çabalanmaktadır. Birleşmiş Milletleri destekleyenler dahi, yolsuzluğun ve verimsizliğin giderilmesi için reformun gerekli olduğu konusunda hemfikir durumdadır. Ayrıca, barışı koruma çabalarının katılımcıların barış aramaya istekli olup olmamasına bağlı olduğu iddia edilmektedir (Laurenti 2005).

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru BM barış gücü çabaları azalmıştır. ABD'nin önderliğindeki BM onaylı bir askeri güç, Irak'ın 1991'de Kuveyt'i işgal etmesini başarıyla reddetmesine rağmen, müteakip görevler Somali ve Bosna'daki şiddete son vermeyi başaramamıştır. Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kurallarına göre, üye ülkeler kendi bölgelerinde BM ve onun temsilcileri "amaçlarının yerine getirilmesi için gerekli olan" imtiyaz ve dokunulmazlıklara sahip olmak zorundadırlar; bununla birlikte, BM'nin iç anlaşmazlıklara müdahale etmekten açıkça kaçınması gerekir. Ayrıca, barışı koruma birlikleri yalnızca uzlaşmazlık taraflarının kabul etmesi halinde görevlendirilebilir ve sadece kendi kendilerini savunma veya görevlerini savunmada güç kullanma yetkisine sahiptirler.

Yeni kurulan İsrail Devleti, Süveyş Kanalı ve Belçika Kongo'su da dâhil olmak üzere 1945 ile 1990 arasında toplam on üç barış gücü misyonu gönderilmiştir. Fakat diğer tüm durumları arka planda bırakan, Soğuk Savaş'ın gerginlikleri olmuştur. 1989'da Doğu Avrupa'daki Sovyet devletlerinin ani çöküşü, bölgedeki silahlı çatışmaların patlak

vermesi ve BM'nin kaynaklarını ve örgütlenmesini zorlaştırırken, BM'nin beklenti ve görevlerini değiştirmiştir. 1990 yılında, sorunlu noktalara sekiz barış misyonu gönderilmiş ve BM, Bosna'daki şiddeti durduramadığı için şiddetle eleştirilmiştir. 2016 yılı Aralık ayında, BM Güvenlik Konseyi, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki İsraili yerleşimlerin uluslararası hukuku ihlal ettiğini ve daha fazla inşa faaliyetinde bulunmasının sona ermesini talep ettiğini açıklamıştır.

2017 yılı Mart ayında ABD Başkanı Donald Trump, BM iklim fonlarını finanse etmeyi durduracak ve ABD'nin barışı koruma bütçesine yaptığı katkıları yüzde 25'e sınırlayacak bir bütçe planı ortaya koymuştur. İnsan Hakları İzleme Örgütü ve BM diplomatları, bu türden kesintilerin dünya insani programlarını tahrip edeceğinden endişe duymuştur. ABD'nin BM'ye karşı muhalefeti, örgütün ulusun egemenliğine karşı bir tehdit oluşturduğu korkusuyla artmıştır. Bazı BM destekçileri ABD'nin örgütü kendi amaçları için kullandığını iddia etmektedir. Birleşmiş Milletler'in herhangi bir başarısızlığının, ABD eylemleri ve baskılarından kaynaklandığını ileri sürmektedirler (Berween 2002: 40).

Bunun yanında BM'nin önemli katkıları bulunmaktadır. Birincisi, Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) ve Dünya Gıda Programı gibi hem teknik uzmanlık hem de operasyonel derinliği ile son derece uzmanlaşmış Birleşmiş Milletler kuruluşları kendi alanlarında liderdir. İkincisi, çatışmalardan etkilemiş olan devletlere, Birleşmiş Milletler ve ajansları kanalıyla desteklenen kalkınma yardımları yapılması hayati rol oynamaktadır. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler'in kalkınmaya yaptığı en büyük katkıları, insani gelişme kavramının ortaya çıkmasıdır. 2012 Rio Konferansı'nda başlatılan sürdürülebilir kalkınma hedefleri geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuç, Birleşmiş Milletler'in kalkınma konusunda içten içe tartışmalı hükümetlerarası modelini yansıtmaktadır. Afrika ve Asya'da milyarlarca insanın yoksulluğu büyüdükçe ve Latin Amerika'daki sorunlar yayıldıkça, New York'taki heyetler çoğunlukla cesur fikirlerden ziyade siyasi sıkıntılarını dile getirmektedir. 2008'den bu yana birçok sanayileşmiş ülkede mali ve ekonomik kriz derinleşmektedir.

Bunun yanında, dünyayı savaşın belalarından kurtarmak için yaratılmış olan Birleşmiş Milletler'in varlığı, nükleer felaketi engellemiştir. 1962 Küba füze krizi sırasında, İkinci

Dünya Savaşı'ndan bu yana süper güç ilişkilerinde en tehlikeli parlama noktası olan bu olayda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, hem Moskova'da hem de Washington'da amortisör görevi görmüştür. Büyük ölçüde bugün unutulsa da, Genel Sekreterin perde arkasındaki diplomasisi, hem Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John F. Kennedy hem de Sovyetler Birliği'nin Başkanı Nikita Kruşçev'i yumuşatmış; böylece krizi ortadan kaldırmaya yardımcı olmuştur. Birleşmiş Milletler, süper güçlerin rekabet güçlerinin olduğu bölgesel çatışmalarda doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmaları için faydalı bir forum olduğunu kanıtlamıştır. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetersiz kaldığı durumlar oldukça çoktur. 1995 Srebrenica katliamı, kısmen Birleşmiş Milletler'in yeterli kaynak bulmaması ya da Bosna'da gerçekçi bir stratejinin ortaya çıkmamasıyla sonuçlanmıştır. 2003 yılında Güvenlik Konseyi'nin, ABD ve Birleşik Krallık'ın Irak'ın işgaline yönelik planlarını onaylamayı reddetmesi, küresel kamuoyunun yönelimini doğru bir şekilde yansıtırken, bu iki ülkenin saldırılarını gerçekleştirmesini engellememiştir. Bu Irak ve bölge için felakete yol açmıştır. Birleşmiş Milletler, çapraz ateş altında tutulmuştur. Belki de bu nedenle bir şekilde, itibarı hala tam olarak iyileşmemiştir. Bugün, Birleşmiş Milletler'in uluslararası güvenlik konusunda Suriye'deki krize anlamlı yanıtlar vermemesi güvenilirliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

3. TEORİK ÇERÇEVE

Realizm uluslararası ilişkiler disiplininde en temel teorilerden birisidir. Basit varsayımlar dizisinden yola çıkarak, devletlerin, özellikle de en güçlü olanların nasıl davrandığını ve uluslararası arenada birbirleriyle nasıl etkileştiklerini açıklamaya çalışır. Neorealizm de Realist teorinin alt kolu olarak bir uluslararası politika teorisi olarak değerlendirilmektedir. Neorealist yaklaşım, devletlerin kendi çıkarlarını korumaya çabaladıklarını ve güç politikalarından uzaklaşmadıklarını iddia etmekte, uluslararası kurumların bu nedenle etkisiz kaldığını ve etkisiz olacağını savunmaktadır. John Mearsheimer gibi akademisyenler, uluslararası örgütlerin yalnızca marjinal güce sahip olduklarını, devletler arasındaki iktidar ilişkilerini yansıtan bir platform olduklarını ve gücün uluslararası sistemdeki dağılımının bir tezahürü haline geldiğine inanmaktadır (Mearsheimer: 2004: 13). Keohane ve Martin'in gibi düşünürler de, kurumların basitçe devlet çıkarlarına karşılık olarak yaratıldıkları ve karakterlerinin gücün dağılımı ile oluştuğu kanısındadır (Keohane ve Martin: 1995: 47) Mearsheimer ise, kurumların yalnızca üye devletlerin eylemlerini manipüle ederek barışı desteklediğini ifade etmektedir. Uluslararası örgütler, doğası gereği rekabetçi olan bir dünyada işbirliğini savunurlar; bu nedenle, doğal olarak devletler, bu durumu kendi çıkarları için kullanmaktadır (Mearsheimer: 1995: 82). İleriki bölümde neorealist teori daha ayrıntılı biçimde açıklanacaktır.

Uluslararası ilişkilerde alanın çeşitlenmesiyle birlikte, yeni teoriler ortaya çıkmaktadır ve bu teoriler birbirlerine eleştirel yaklaşmaktadır. Bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak Realizm, uluslararası siyasetin rekabetçi ve uzlaşmazlık içeren doğasını merkezine almaktadır. Genellikle, devletlerarası işbirliğini vurgulayan idealizm ya da liberalizme karşı konumlanmış bir teori olarak ele alınmaktadır. Siyasetin, insan doğasının bencil yapısından ve devlet üzerinde merkezi bir otorite olmamasından kaynaklanan kaotik doğasını gerçekçi biçimde yorumlamaktadır. Realizm, sıklıkla eleştirilmesine rağmen uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısını en iyi analiz eden teoriler arasında gösterilmektedir. Bu çerçevede, Realizm, uluslararası ilişkiler disiplininde analitik bir işlev görmektedir ve sıklıkla akademisyenlerin uluslararası olayları ve ilişkileri yorumlamada kullandıkları teorilerden birisidir. Realist teoride, insan doğasının bencil

yanına yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Realist kuramların uluslararası olguları açıklamada insan doğasını açıklayıcı bir faktör olarak kullandıkları görülmektedir. İnsan doğasının yıkıcı yönünü vurgulayan realizmin yerine, neorealizm uluslararası sistemin yapısına odaklanarak devletlerin tutumlarını analiz etmektedir (Gözen 2016: 172).

Realizm çeşitli kollara ayrılmaktadır. Klasik realizm ve neorealizm arasında bu bölümde de ayrıntılı şekilde ele alınacağı üzere temel benzerliklerin yanı sıra önemli farklılaşmalar da gözlemlenmektedir. Neorealizm uluslararası sistemde yapı kavramına odaklanan realist teorilerin birleştiği akımdır. Klasik Realistler, uluslararası sistemdeki anarşiyi ve kaotik yapıyı benimserlerken, insan doğasının önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, uzlaşmazlık ve savaş insan doğasının bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır (Waltz 1991: 667). Realistler, uluslararası ilişkileri büyük ölçüde bir iktidar ve çıkar alanı olarak kabul etmektedir, örneğin BM'ye daha olumlu yaklaşan liberalizm ise devlet ve devlet dışı aktörlerin kalkınma sürecinde ortak olduklarına ve demokratik ilkelere dayalı barışçıl bir uluslararası düzen olduğuna inanmaktadır (Aneek 2010). Realizm, devletlerin hedeflere ulaşmak için güç peşinde olduğunu savunan bir teoriyken; liberalizm, ulus devletlerin daha iyimser ve işbirlikçi olduğunu varsaymaktadır.

Realistler, homojen bir grup olmamakla birlikte, uluslararası ilişkilerle ilgili varsayımları benzerlik göstermektedir. Klasik realistlere göre uluslararası sistemin kaotik yapısı, ya da uzlaşmazlıkları çözecek merkezi otoritenin olmaması uluslararası sistemin temel özelliğidir ve bu da bir güvenlik ikilemi doğurmaktadır. Güvenlik ikilemi, bir devletin diğer devlete duyduğu güvensizliğe karşılık kendi güvenliğini arttırması, ancak bu yolla orijinal güvenlik durumunda güçlenmeden ziyade zayıflama olduğunu ifade etmektedir (Wivel 2018).

3.1 REALİST DÜŞÜNCENİN TEMEL VARSAYIMLARI

Realizmin felsefi temelleri, Thukydides'in (MÖ 460-400), Peloponezya savaşlarını analiz ettiği eserine kadar gitmektedir. Bu eserinde, Thukydides, Atina ve Sparta arasında MÖ 5. yüzyılda meydana gelen savaşın temel nedeninin Sparta'nın güç dengesini bozan Atina'a karşı güvensizliği olduğunu vurgulamıştır. İki bin yıl önce

yazdığı eserle Thukydides'in Realizm akımının kurucuları arasında gösterilmesi, 20. yüzyılda doğan realizmle benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır (Antunes ve Camisao 2017: 14). Realizmin insan doğası, uluslararası sistemin yapısı, güvenlik, güç ve kaos konusundaki yaklaşımlarının Thukydides'in eserinde izleri görülmektedir. Bu bağlamda, Realizmin temel varsayımı olan uluslararası sistemde merkezi bir otoritenin olmaması ve insanın egoist yapısı, bu eserde de yer alınmaktadır. Realizme göre, uluslararası sistemin temel aktörü devletlerdir ve devletler güçlerini ve güvenliklerini arttırma güdüsüyle hareket ederken, etik ikinci planda kalmaktadır (Gözen 2016: 160-164). Realizm'in öncülerinden kabul edilen ve modern politikanın temellerini atan Makyavelli (1469-1527) de siyasetin kendine özgü bir etiği olduğunu savunmuştur. Makyavelli, örneğin kriz durumlarında siyasette etik olmayan eylemleri meşru olarak değerlendirmektedir. Bu önermeleriyle geleneksel ahlakta dönüşüme neden olmuştur. Makyavelli, Prens adlı eserinde devleti yönetenlerin asıl amacının ulusal güvenliği ve devletin devamlılığını sağlamak olduğunu belirtmektedir. (Gözen 2016: 168).

Realizmin kurucularından kabul edilen Thomas Hobbes'a (1588-1683) göre insan doğası egoisttir ve güç peşindedir; bu da insanlar arasında güç çerçevesinde bir rekabete yol açmaktadır. Hobbes'a göre devlet davranışlarında ahlaksal sınırlar belirgin değildir (Baylis 2008: 71). Realist teori içerisinde Hobbes'un önemi anarşi kavramını teorisinin merkezine yerleştirmesidir. Leviathan adlı eserinde doğa durumu (*state of nature*) olarak nitelendirdiği merkezi devletin öncesindeki hipotetik durumda insan yaşamının sefil olduğunu öne sürmektedir. Bu eserinde doğa durumu, savaş durumu (*state of war*) ve merkezi otoritenin bulunduğu topluma geçişi anlatmaktadır. Ünlü deyişiyle, devletin yokluğunda "insanın yaşamı yalnız, fakir, mutsuz ve kısadır" (Hobbes 2016: 320). Hobbes, anarşi durumunda eşit aktörler arasında rekabet olduğunu ve şiddetin yoğunlaşacağını öne sürmektedir (Hobbes 2016: 223). Realizmin entelektüel ve felsefi temellerinin Thukydides, Machievelli ve Hobbes'a kadar izini sürmek mümkünse de, realizmin bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ortaya çıkışı 2. Dünya savaşı sonrasında Hans Morgenthau'yla birlikte gerçekleşmiştir.

Realizm, analiz birimi olarak ulus devletleri görmektedir; ulusal çıkarlarını ve güvenliklerini ön planda tutan ulus-devletler uluslararası sistemi meydana getirmektedir. Dolayısıyla, realizm etik ilkelerin arka planda kaldığı, gücün ve ulusal

çıkarın ise ön planda yer aldığı bir anlayışa dayanmaktadır (Duman 2002: 7). Uluslararası ilişkilerde bir merkezi otoritenin olmaması, uzlaşmazlık durumunda devletlerin kendi çıkarlarını sağlamak için oyunun kurallarını bozmasına yol açabilmektedir. Realizm'de güç politikası merkezi önemdedir. Realizm, devletlerin tutumunda evrensel etik değerlerin geçerli olmadığını ifade etmektedir (Korab-Karpowicz 2017:4).

Realizmin birinci temel argümanı, uluslararası sistemde ulus devletlerin en temel aktör olduğu yönündedir. Dolayısıyla, sivil toplum örgütleri, baskı grupları ve diğer kurumların uluslararası ilişkilerde etkinliklerinin sınırlı olduğunu ileri sürmektedir. İkincisi, realistler devletin homojen bir aktör olduğunu; özellikle kriz durumlarında ulusal çıkarların ön plana çıktığını ve devletin tüm aktörleriyle homojen bir yapıya büründüğünü vurgulamaktadır. Üçüncüsü, devlet adamları ve liderler ulusal çıkarları gözetmektedir ve rasyonel tutum sergilemektedirler. Dolayısıyla, devletin devamlılığını sağlayacak kararlar rasyonel olarak nitelendirilmektedir. Rekabetçi bir uluslararası sistem içerisinde tüm liderler, devletlerinin güvenliğini düşünerek hareket etmektedir. Son olarak da devletler anarşik ve kaotik bir uluslararası sistem içerisinde. Bu nedenle realist teoriye göre devletler sadece kendilerine güvenebilir (Antunes ve Camisao 2017: 16). Realistler insan doğasının egoist olduğunu ve uluslararası anarşiden kaynaklanan siyasi gereklilikler doğduğunu vurgulamaktadır. Realistlerin, liberallerin aksine uluslararası ilişkilerde uluslararası hukuk ya da uluslararası örgütlerin gücü gibi konulardan çok güç odaklı askeri ve ulusal çıkar konularına ağırlık vermektedir. 2. Dünya Savaşı deneyiminin de bu düşünce akımında etkisi büyüktür. Etik kurallar veya hukuk yollarının savaşların önlenmesinde yetersiz kalabileceğini, olası saldırılardan korunmak için güç dengesinin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Aydın 1996: 88-89).

Realizmde güvenlik ikilemi önemli yer tutmaktadır. Uluslararası alanda meşru bir şiddet tekeli veya merkezi otoritenin yokluğunda devletlerin kendi güvenliklerini sağlamaları gerekmektedir. Bu nedenle de devletlerin asıl görevi kendi güvenliklerini güçlendirmektir. Diğer devletlerin güvenliğini etkileyen bu durum doğrudan bir ikilem oluşturmasa da diğer devletler de bir devlet silahlandığında bunu izleme ve bundan şüphe duyma eğilimindedir. Bunun nedeni, diğer devletlerin silahlanan devletin artan

askeri olanaklarını gelecekte bir saldırı için kullanıp kullanılmayacağını bilememeleridir. Dolayısıyla, ya güç dengesini (*balance of power*) sağlamak için kendi askeri yeteneklerini güçlendirecek ya da silahlanan devleti önlemek için önleyici saldırı düzenleyeceklerdir. Eğer birinci seçeneği seçerlerse, bu bir güvenlik döngüsüne yol açmaktadır, bu seçenekte çok sayıda devlet silahlanma yarışına bağlanır ve her bir devlet kendi silah envanterini güçlendirmeye çabalar. Bu da uzun dönemde savaflara yol açabilir (Waltz 2000: 10-12).

Bu bağlamda, kendi kendine yardımın egemen olduğu uluslararası sistemde bir devletin güvenlik arayışı diğer devletlerin şüphesini çekmektedir. Mutlak güvenlik yolunda hareket eden her devlet sistemdeki diğer devletler açısından kuşkuyla karşılanmaktadır. Böylece silahlanma yarışları ya da diğer düşmanca ilişkiler ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla göreceli yetenekler uluslararası sistemde önemli bir sorunsal teşkil etmektedir.

3.2 REALİZM VE TÜRLERİ

Realizm ve onun birçok alt kategorisi (neorealizm, klasik realizm) temel olarak, tüm devletlerin uluslararası anarşi nedeniyle kendi çıkarlarını gözeten aktörler olarak var olduğunu öne sürmektedir. Realistler tüm devlet etkileşimlerini sıfır toplamlı bir oyun ve göreceli kazanımlar bağlamında görmeye eğilimlidirler. Bu nedenle, tüm devletler ve devlet aktörleri zorunlu olarak yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Bu, realistlerin devletlerin birbirlerini tamamlayıcı hedeflere doğru çalışamayacağı anlamına gelmemekle beraber, devletlerin her zaman kendi çıkarlarıyla ilgilenmekte olduklarını varsaydıkları anlamına gelmektedir.

Realistler, devletlerin uluslararası ilişkilerde en önemli aktör olduklarına ve bu nedenle BM veya Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi devlet dışı aktörlerin rolünü azalttığına inanmaktadırlar. Realistler, BM veya DTÖ kararlarını uygulayan daha yüksek bir güç olmadan, devletlerin bu kararlara uymak için rasyonel bir nedenleri olmadığını iddia etmektedir.

Realizm, son yüzyılda güvenlikle ilgili konularda en iyi öngörü gücüne sahip teori olarak göze çarpmaktadır. Realist teori, yakın bir tehdidin algılanması durumunda, muhalif devletlerin askeri açıdan nasıl davranacağını tahmin etmede eşsiz bir teori olarak yorumlanmaktadır. Uluslararası devlet dışı aktörlerle ilgili olarak, öngörü gücü devlet davranışlarından çok daha zayıftır, çünkü devlet dışı aktörleri önemsiz bulmaktadır.

3.2.1 Klasik Realizm

Realizm, bireylerin egoist oldukları ve güç peşinde olduklarını iddia etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından holistik bir uluslararası teori geliştirmek isteyen Morgenthau, siyasetin de toplum gibi köklerini insan doğasında bulan kanunlar tarafından yönetildiğini iddia etmiştir. Uluslararası siyasette çıkarlar ve etik arasındaki ilişkiyi netleştirmeye çabalamıştır. Uluslararası sorunların uzlaşmalarla ve etik kurallarla çözülebileceği fikrine karşılık Morgenthau gücün etiğin önünde yer aldığı önermesinde bulunurken, etiğin politika oluştururken başvurulacak bir kavram olmadığını ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, siyasetin etik kaygılarla yapılması devletin yapısında zayıflığa yol açabilirdi. Bu nedenle ulusal çıkarları güçlendirmenin etikle bağlantısı olmadığını saptamıştır. Morgenthau, evrensel ahlak kurallarının devletlerin eylemlerine uygulanamayacağını savunmaktadır, çünkü siyasetin kendi özerk alanı bulunmaktadır. Bu çerçevede, klasik realizm insanın doğasından hareketle devletlerin dış politikasını ve uluslararası ilişkileri incelemektedir (Jervis 1994: 854-856).

Klasik realistler aynı zamanda egemen ulus devletleri uluslararası sistemde analiz birimi olarak ele almakta ve devlet davranışının rasyonel olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda devletler ulusal çıkarlarını gözetirken güvenlik, güç ve göreceli yetenekler kavramları uluslararası ilişkilerde egemendir. Ulusal çıkarlar değişen dönemler ve koşullara göre farklılık gösterse de devletlerin davranışları benzerdir. Morgenthau insan doğasını statik bir yaklaşımla bencillikten vazgeçemeyen bir varlık olarak tanımlamaktadır. Hükmetme arzusunun insan doğasında olduğuna dikkat çeker. Uluslararası politika hem insan doğası hem de uluslararası bir hükümetin yokluğundaki

anarşik ortam tarafından şekillenmektedir. Uluslararası güç çatışmasının temeli insan doğasıyla açıklanmış olur (Yalvaç, 2011: 77)

3.2.2 Neorealizm

Neorealistler, uluslararası sistemin kendine has kaotik sistemini değiştirmedigine inandıkları için, uluslararası kurumların önemsiz olduğunu savunurlar. Kurumların uluslararası ilişkilerde rol oynamadıkları düşüncesi, devletlerin bu kurumlar tarafından yaratılan kısıtlamalara uymayacağı iddiasıyla desteklenmektedir. Ancak bu önermenin eksik olduğunu iddia eden sosyal bilimciler de mevcuttur: Bu karşı çıkış, BM'nin askeri güç kullanımı konusundaki düzenlemesiyle örneklenebilir. Birçok ülke, BM standartlarına uymaktan memnuniyet duymaktadır; çünkü hem silahsızlanma için çabalarken hem de çatışmaya girme riskleri ve maliyetleri azalmaktadır (Newman: 2007: 143). Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, devletlerin egemenlik hakkına müdahale etmeme ilkesi çerçevesinde ortak hedeflere ulaşma çabalarını koordine etmeye ve onlara yardım etmeye odaklanmıştır.

Kenneth Waltz'ın, Teorik Realizme katkısı, neorealizm ya da yapısal realizm olarak nitelendirilmektedir. Realizmin insan doğasına dayalı devlet kararları ve eylemlerine odaklanmasına karşı, Waltz yapı kavramına önem vermiştir. Devletler, uluslararası sistemin anarşi içeren doğasından ötürü kısıtlanmaktadır. İkincisi, her türlü eylemin kökeninde başka devletlere oranla ölçülen göreceli güç bulunmaktadır. Bu çerçevede, Waltz'ın insan doğasından çok uluslararası sistemin yapısına odaklandığı bir teorik yaklaşım oluşturduğu görülmektedir. Waltz'ın odaklandığı noktalar, bir devletin ne kadar güce sahibi olduğu ve uluslararası sistemin anarşiyi besleyen yapısıdır. Waltz'a göre insan doğasına yönelik fikirler ölçülemeyen felsefi yaklaşımlar olmaktan öteye geçmemektedir Waltz, devletlerin çıkarlarının eylemlerini belirleyeceğini, bu ihtiyaçlar neticesinde yapılan hesaplamaların politikaları belirleyeceğini savunmaktadır. Bu politikaların amacı da devletin devamlılığını korumak ve devleti güçlendirmektir (Waltz 2000: 10-15). Waltz, sistemin düzenlendiği ilkeleri ele almaktadır. Uluslararası sistemin doğası anarşidir ve hiyerarşik bir yapıda değildir. Kaotik sistem egemen tutumları benzer olan ulus devletlerden oluşmaktadır. Waltz teorisini, uluslararası ilişkilerin temel karakterini kurgulamak amacıyla oluşturmuştur. Waltz, nükleer silahların çoğalmasının

sistem istikrarını zedelemekten ziyade onaracağını düşünmektedir (Waltz 2000: 16-20). Waltz, hiyerarşinin sistemin parçaları arasında alt-üst ilişkisi olduğunu vurgular. Örneğin yasama, yürütme ve yargı güçleri arasında bir bağımlılık ilişkisi vardır. Anarşik düzende ise fonksiyonel ayırım bulunmamaktadır. Her birim kendi kendisini gözetmek durumundadır; çünkü başka birime güvenemez. Bu ulusal ve uluslararası politika arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. İki kutuplu bir dünyada her süper güç diğerinin güvenliği için ciddi bir tehdit teşkil etmektedir. Diğer güçle dengeyi gözetmek durumundadır. Bu iki kutuplu sistemin doğal yapısının bir sonucu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla neorealizm dünya siyasetinin nasıl işlediğinin teorik bir açıklamasıdır.

Neorealizm kapsamında değerlendirilen saldırgan realizmin kurucularından John Mearsheimer'e göre devletler uluslararası sistemin kaotik doğasında diğer devletlere oranla güçlerini arttırarak hayatta kalmaktadır (Mearsheimer 1990: 12).

Mearsheimer'e göre devletler güvenliklerini değil güçlerini arttırmaya çabalar. Neorealizm içerisinde saldırgan realizm kavramıyla nitelendirilen bu yaklaşımda büyük güçlerin askeri kabiliyetleri nedeniyle saldırgan doğası olduklarını öne sürer. Uluslararası sistemin kaotik yapısı nedeniyle devletler birbirlerinin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamamaktadırlar. Büyük devletlerin amacı güvenlik olduğundan rasyonel aktörlerdir. (Mearsheimer 1995: 30-33). Mearsheimer, uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul etmekte, devletlerin askeri kapasitelerini de gerektiğinde birbirlerine karşı kullanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla hiçbir devlet diğerinin davranışlarından ve askeri kapasitesini kullanmayacağına emin değildir. Neorealistler önceliği uluslararası anarşiye verirler. Bu nedenle güç için rekabet her zaman doğaldır.

1970'lerin sonunda ortaya çıkan Kenneth Waltz'ın Neorealizm yaklaşımı ise Realist teoride başka bir aşamaya işaret etmektedir. Normatif ve tarihsel bakış açısından uzaklaşan neorealist yaklaşım, insan doğasının ölçülemez felsefi bir tartışmadan ibaret olduğuna işaret etmektedir ve uluslararası sistemin ölçülebilir ve nesnel verilerine odaklanmaktadır. Sistematik biçimde uluslararası siyaseti yorumlayan Waltz, iç politika ve uluslararası politika arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir. Klasik realizmden uzaklaşarak devletleri maddi kapasiteleri açısından incelemiştir. Waltz'a göre kaotik

yapıda olan ve hiyerarşik olmayan bir uluslararası sistemde sistemi oluşturan birimler olarak devletler sahip oldukları farklı anayasal, ideolojik ve kültürel özelliklere rağmen fonksiyonel açıdan benzerlik göstermektedir. Davranışlarında benzer eğilimler sergilemelerinin nedeni egemenliklerini korumak zorunda olmalarıdır. Waltz'a göre uluslararası sistemin yapısı, içinde bulundurduğu güçlü devletlerin güç değişimleriyle beraber oluşmaktadır. Dolayısıyla, devletlerin güç dağılımı sistemin bir özelliğidir (Waltz, 1979, 80).

Uluslararası sistemin yapısı büyük devletlerin yükseliş ve çöküş evrelerine bağlı olarak dönüşüm göstermektedir. Dolayısıyla her devlet uluslararası yapının oluşmasında aynı etkiye sahip değildir. Burada devlet adamlarının rolü kısıtlıdır. Waltz, teorisinde devletleri güç dağılımına göre sınıflandırmaktadır. Askeri ve ekonomik güç Waltz için çok önemlidir. Waltz'a göre uluslararası anarşi, devletleri güçlü olana katılmak/eklemek (bandwagoning) yerine birbirlerini dengelemeye itmektedir (Waltz, 1979: 126). Göreli olarak zayıf devletler büyük güçleri dengeleme çabasındadırlar. Waltz'un ana noktalarından biri, uluslararası sistemden, güç dağılımından kaynaklanan ve devletleri belirli şekillerde harekete geçmeye zorlayan yapısal kısıtlamalardır. Rasyonel aktörler olarak devletler, en azından uzun vadede, hedeflerini gerçekleştirmede en iyi yardımcı olan araçları seçmek için eğilim gösterirler. Herhangi bir devletin temel hedefi hayatta kalmaktır - hayatta kalmanın sağlanamaması durumunda, devletin sahip olabileceği tüm diğer hedeflere ulaşmak olanaksız hale gelecektir. Neorealistler güvenliği devletlerin temel hedefi olarak öne çıkarır. Waltz, devletlerin genellikle güvenliği en üst düzeye çıkarmayı amaçladıklarını ifade etmektedir (Waltz 2000: 11).

Neorealizm'e göre, eğer devletler kaotik bir dünyada güvende olacaklarsa, yapısal kısıtlamalara dikkat etmelidirler. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse güçlü devletler, daha az güçlü devletlerden daha çok sorumluluk almalıdırlar. Göreli güç arttıkça çıkarlar da artmaktadır. Neorealizmde güç dengesi kavramı önemli bir rol oynamaktadır ve hegemonya elde etme konusunda yapısal sınırlar yaratmaktadır. Dolayısıyla anarşi içeren bir yapısı olan uluslararası sistemde hegemonik tehlikelerin dengelenmesi gerekmektedir. Hayatta kalma/güvenliğin nihai hedef olduğu göz önünde bulundurulduğundan, büyük devletlerin hegemonya kurma çabaları sistemde tehditler

yaratmaktadır. Waltz, devletlerin güçlerinin dengelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Ne var ki uluslararası sistemde revizyonist bir devletin ne zaman ortaya çıkacağı asla bilinmemektedir ve bu da ulusal güvenlik önünde ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Bazı kesimlerin inandığı gibi Neorealizm her zaman savaşları öngörebilen bir teori değildir. Savaşlar uluslararası sistemde görülmeye devam edecektir. Neorealizme göre savaşın ve barışın temel kaynakları - savaşa ve barışa neden olan etkenler- tam olarak uluslararası sistemin yapısının iki temel unsurudur: anarşi ve gücün dağılımı (Waltz 2000: 33).

Anarşinin uluslararası sistemin düzenleyici ilkesi olduğu varsayımı, savaşların meydana geleceğini öngörmektedir, çünkü savaşların oluşmasını engellemek için hiçbir neden yoktur. Devletlerin her zaman çatışan çıkarları olacaktır. Bu nedenle, bazen bir çıkar çatışması sadece savaşla çözülebilmektedir. Dahası, bazen savaşlar, güç yeterince dengeli dağılmadığı için gerçekleşmektedir. Bütün bu durumlarda, silahlı çatışmanın temel sebebi, küresel bir egemenliğin yokluğudur - “polis” kuvveti ile tamamlanmış bir dünya hükümetinin yokluğu buna yol açmaktadır (Waltz 1988: 615). Hobbes’un klasik realizmi anarşi ve egoizme odaklanırken, yapısal realizm uluslararası sistemin yapısını vurgulamaktadır. Uluslararası sistem devletlerin ilişkilerinden doğar ve onları belirli eylemlerde bulunmaya zorlar. Bu çerçevede birimler birbirleriyle otorite ilişkisi içerisinde bulunabilir ya da böyle bir alt-üst ilişkisi söz konusu olmadığından anarşi durumu söz konusudur.

3.3 NEOREALİZM VE BM

Klasik realistler ve neorealistler, uluslararası sistemin, devletlerarasında anarşi içeren, devletlerin kendi çıkarına yönelik bir güç mücadelesi olduğunu iddia etmektedir. Bu yüzden BM gibi küresel kurumlara karşı büyük bir güvensizlik bulunmaktadır. Ne var ki bir kısım akademisyen, koalisyonların ulus ötesi oluşturulduğu, kusurlu bir şekilde birbiriyle bağlantılı olduğu bir dünyada, uluslararası kurumların potansiyel rolünün büyük ölçüde arttığını iddia etmektedir. BM'nin başarısız olarak nitelendirilmesinin en önemli nedeni çatışmaları önleyememesidir; ancak gerçekte bu çatışmaların çoğunluğunun, iki taraflı diplomatik çabalarla dahi çözülemeyen, etnik, politik ve ideolojik gerilimlerin sonucu olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir: Arap-İsrail

çatışması, Batı Sahra ve Keşmir'in tartışmalı bölgesi bunlar arasında sayılmaktadır (Cassese: 2005: 337). Bu aslında BM'den bir aktör olarak gerçekçi olmayan beklentileri de yansıtmaktadır. Dolayısıyla, neorealist eleştiri, devletlerin uluslararası örgütler tarafından dayatılan standartlara tamamen uymadıklarını ve BM'nin kendi çıkarlarını gözetken pragmatik söylemlerine uyduklarını iddia etmektedir.

Sonuç olarak, uluslararası örgütlerin dünya siyasetinde oynayacağı rolün analizi, kurumsal sistemin yorumuna ve teorik çerçeveye göre değişmektedir. Neorealistler için uluslararası kurumlar her zaman etkisizdir ve etkisiz olacaktır, çünkü uluslararası sistemin anarşi içeren yapısını değiştirememektedirler. Neoliberaler, uluslararası örgütlerin işbirliği için güçlü teşvikler yaratarak dünya barışını büyük ölçüde etkilediğine inanmaktadır. Aslında, BM sistemi nesnel olarak uluslararası toplumu ilgilendiren meseleleri bir araya getirmek için bir forum olarak işlev görmektedir. Bu nedenle tarafsız bir etkin yönetim gücüne dönüşmeye zorlanmasının gerçekçi olmadığı görülmektedir. Eski Genel Sekreter Yardımcısı Robert Orr'ın da belirttiği gibi, BM'nin bir aktör olarak yapabileceği çok az şey vardır (Weiss: 2008: 8). Bu nedenle, belki de BM'deki başarısızlıklarına ve reformlara odaklanmak yerine, devletler için ortak hedefler geliştirmek amacıyla bir platform olarak görmek daha rasyonel bir değerlendirme olabilir. BM'yi diplomasinin ve müzakerenin en önemli platformu olarak analiz etmek daha gerçekçi gözükmektedir.

Neorealizm uluslararası sistemdeki devlet davranışlarını ve devlet etkileşimlerinde yinelenen örüntüleri açıklamak için genel bir çerçeve kurmaktadır ve bu yaklaşım uluslararası örgütlerin işlevleri konusunda da büyük potansiyel sunmaktadır. Doğal olarak Neorealizm, savaş durumunu, güç ve güvenlik arayışını, ittifak oluşumlarını tek başına açıklamakta yeterli olmamaktadır. Ne var ki uluslararası örgütlerin neden yetersiz kaldıklarının değerlendirilmesinde önemli bir işleve sahiptir. Gerçekten de neorealistlerin iddia ettikleri gibi uluslararası sistemin ana ilkesi anarşidir. Dünya hükümeti bulunmamaktadır ve devletlerden daha büyük bir otorite de henüz oluşturulmuş değildir. Dolayısıyla, devletlerin bir öz-yardım (*self help*) içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. Sistemin ana aktörleri olan devletlerin temel hedefleri ve tutumları birbirlerine bu yüzden benzemektedir. Asıl sorun devletlerin BM gibi daha yüksek bir otoriteye başvurmadan uluslararası sistemin yapısı nedeniyle kendi başlarına

hareket etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kapasite dağılımları da aynı olmadığından, devletler arasında sahip oldukları gücün oranına göre önemli farklılaşmalar gözlemlenmektedir. Bu durumda devletlerin gücü arttıkça yapısal kısıtlamalara uymama özgürlükleri de artabilmektedir. Güçlü devletler oyunun nasıl oynanacağını belirlemekte ve sistemde baskın hale gelmektedir (Alexander 2009).

Kısacası, neorealizm devletlerin devletlerarası ilişkileri ve devlet dışı aktörleri nasıl gördüklerini analiz etmektedir. BM'nin geniş kapsamlı kararlarının çoğunda güçsüz nedenlerinden biri, devletlerin BM'ye geniş yetkiler vermemeleridir. Realistler, devletlerin kendi çıkarları peşinde olduklarını vurgulamaktadır. Bu yüzden, insan haklarına ciddi saygı gösterdikleri iddia edilen büyük devletler BM'yi ihmal edebilmektedir. Ne var ki bu durum BM'nin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. BM, uluslararası hukuku uygulama konusunda etkisiz kalırken, devletlerarası iletişim açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, BM İklim Değişikliği Paneli (IPCC), iklim değişikliğinin zorluklarının tartışılmasında hayati derecede önemlidir. Örneğin, Birleşmiş Milletler kadın hakları, insan kaçakçılığı ve dünya çapındaki kadınların refahı ile ilgili zengin veriler de dâhil olmak üzere dünya çapında birçok kadın meselesini ortaya çıkarmaktadır (Bardo 1998).

BM'nin yokluğunda, "uluslararası anarşi" şu anda olduğundan daha kötü durumda olabilirdi. Birleşmiş Milletler, devletlere dünya çapında milyarlarca dolarlık fayda sağlayan ve çok büyük miktarda önemli veriyi ileten Dünya Sağlık Örgütü gibi yapılar üretme olanağı sağlamaktadır. BM uluslararası anlamda nispeten yeni bir denemedir. Ne var ki BM'nin başarısız olarak görülmesinin en temel nedeni neorealizmin de ifade ettiği gibi devletlerin uluslararası arenada hareket etmek için ihtiyaç duydukları temel güçlerden vazgeçmeye isteksiz olmalarıdır. Kyoto Protokolü gibi durumlarda, devletler, diğer aktörlerin başarısızlığa uğratabileceğini düşündükleri için katılmamaya karar verebilmektedir. Örneğin; ABD, Çin ve Hindistan'ın emisyonları engelleyemeyeceğini düşünmüştür. Dolayısıyla, eğer bir devlet bir BM anlaşmasının başka bir devletten dolayı başarısız olacağına inanıyorsa ve eğer bu devlet BM'nin bunu uygulayacak bir güce sahip olmadığına inanıyorsa BM anlaşmaları anlamsız hale gelebilmektedir (Bardo 1998).

Bunun yanında, birçok hükümet, devletlerarasında egemen eşitlik ilkesini ihlal ettiği için veto hakkına karşı çıkmaktadır (Bardo 1998). Örneğin, Suriye rejiminin 2013 yılında gerçekleştirdiği kimyasal silah saldırısının patlak vermesi ve uluslararası gerginliğin artmasına karşın, BM ve BM'nin daimi üyesi olan Rusya ve Çin rejimi desteklemeye devam etmiştir.

Birleşmiş Milletler faaliyetleri, BM'nin uygulanabilir bir uluslararası düzenin sürdürülmesine ve ortak değerlerin, normların ve standartların geliştirilmesine verdiği öneme rağmen, büyük ölçüde ulusal çıkarlar, değerler ve güç tarafından şekillendirilmiştir (Suzanne, 2013). Realist devletler nadiren belirli amaçlara ulaşmak için Birleşmiş Milletler gibi bir uluslararası örgüte ihtiyaç duymaktadır. Tam tersine, uluslararası bir kuruma dönüşme politika oluşturma sürecini zorlaştırdığından ve kısmi özerklik kaybına yol açtığından, özellikle de önemli ulusal çıkarlar yönündeki girişimleri zorlaştırmaktadır. Yine de bu durum bazen geçerli olmamaktadır: Süper güçler, daha fazla esneklik sunan uygulanabilir alternatiflere rağmen, uluslararası örgütler aracılığıyla, kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere, belirli zorlamalarda bulunabilmektedir (Alexander 2009).

Realistlerin devletlerin uluslararası sistemdeki başlıca aktörler olduklarına dair görüşleri günümüzde geçerli görünmektedir. Devletler, BM sistemini kendi çıkarları için kullanabilmekte ve BM'yi, eylemlerini meşrulaştırmak için veto gücüyle yardıma bulunmayarak araçsallaştırmaktadır. Özellikle, realistler, rekabetçi bir şekilde sıfır toplamlı oyun prensibini uygulamaktadır. Ne var ki, realizm, uluslararası örgütlerin devletlerarası çatışmaları önleyerek barış ve güvenliği sağlamadaki rolünü azımsamakta ve devletlerin uluslararası örgütler kapsamındaki işbirliğini açıklamakta zorlanabilmektedir. Dolayısıyla, dünyadaki çatışmaların ve ulus aşırı sorunların çözümü için oluşturulan bölgesel entegrasyonların analizinde yetersiz kalabilmektedir (Alexander 2009).

Uluslararası ilişkilerde en önemli olgu devletlerin anarşi durumunda olan bir uluslararası sistemde var olmasıdır. Bugün tüm devletler, modern egemen devleti temelde kurmuş olan 17. yüzyılda imzalanan bir barış anlaşmasından türeyen “Vestfalya sistemi” tarafından tanımlanmaktadır. Bütün devletler, uluslararası sistemin doğası

gereği, diğerlerinden bağımsızdır ve kendi yargı yetkilerinden başka bir yargılamaya muhatap değildir. Bu, uluslararası bir yapı olmadığı anlamına gelmemekle birlikte; uluslararası hukuku zorlamak için devletlerin üzerlerinde egemen güç olmadığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, tüm devletler mutlaka kendi çıkarları için hareket ederler. Uluslararası hukuk, yalnızca ona bağlı kalmayı kabul eden devletlerle işlemektedir.

Örneğin, ilke olarak BM Güvenlik Konseyi, Batı dünyasının bir dost ya da müttefiki olarak kabul edilen bir ülkeyi etkileyen bir durumu incelediğinde, o zaman veto hakkı olan Batılı ülkelerin bir kısmı ya da hepsi veto haklarını olumlu yönde kullanmaktadır. Öte yandan, Konsey, Rusya'nın ve / veya Çin'in bir dost ülkesi olarak kabul edilebilecek bir ülkeyi incelediğinde, bu tür bir ülkeye karşı Konsey'in herhangi bir eylemini durdurmak için veto hakkını kullanmamaktadır. Bazı durumlarda Konsey, Konsey'in her beş daimi üyesinin desteğiyle hareket etmektedir, ancak çoğu durumda analiz edilen ülke bu ülkelerin hiçbirine yakın değildir. Suriye'nin analizinde Rusya'nın veto hakkının kullanımı, yukarıdaki analiz temelinde açıklanabilir. Rusya'nın Suriye'de stratejik bir ilgisinin bulunması ve bu nedenle Suriye hükümetine karşı herhangi bir suçlamayı reddetmesi Güvenlik Konseyi'nde Suriye'yi destekleyici bir tutum almasına yol açmıştır.

Realpolitik ve büyük güçlerin çıkarları, Soğuk Savaş döneminde BM Konseyi'nin karar alma sürecine yayılmış ve 1990'larda durakladıktan sonra, 11 Eylül'den bu yana yeniden alevlenmiştir. Realist perspektif küresel nüfuzun etkisinde oluşmuş dış politikaları kavramaya ve analiz etmeye izin vermektedir. Öte yandan, böyle bir yaklaşım, uluslararası hukuk kavramlarının derinlemesine bir analizi ile desteklenmelidir. Kurumun amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olduğundan ve uluslararası hukukun ihlali ya da bu kapsamlı hedefe aykırı herhangi bir davranış BM'nin meşruiyetini sorgulanmasına yol açmaktadır. Veto gücü, sorumluluğu güçle dengelemenin bir yoludur. Realist bir bakış açısından, veto iktidarının kullanımı meşru bir güç uygulamasıdır. Veto gücü, Güvenlik Konseyi'nin güçlü üyelerini, uluslararası barış ve güvenliği teşvik ederken meşru çıkarlarının korunacağını güvence altına almasının bir yoludur olarak kullanılmaktadır. Güvenlik konseyinin ve onun veto gücünün daha temsili ve demokratik hale getirilmesi önem arz etmektedir. BM,

kurulduğu günden beri barışı sağlama aşamasında önemli bir aktör olurken, eksikliklerine rağmen, amacına ulaşmak için çabalamıştır. Bu nedenle, uluslararası sistemin sürekli olarak değişmekte olduğunu ve son yıllarda küresel düzendeki değişimleri göz önünde bulundurarak, BM'nin daha demokratik bir işleyişe kavuşturulması gerekmektedir.

4. İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

İsrail ve Filistin arasındaki şiddetli çatışmalara varan uzlaşmazlık uluslararası sistemde her an alevlenmeye hazır bir sorun olarak var olmaya devam etmektedir. Tarihsel olarak bu sorunun temelini analiz edilmesi çalışmanın amaçları açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümünde sorunun tarihsel ana hatları ele alınacak ve sonraki bölümde BM'nin çatışmadaki rolü değerlendirilecektir. Birinci Siyonizm Kongresi'nden günümüze kadar yaşanan gelişmeler irdelenecektir.

4.1 İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNUN ÖNEMLİ AŞAMALARI

4.1.1 Birinci Siyonizm Kongresi, Sykes-Picot Antlaşması ve Balfour Deklarasyonu

Birinci Siyonizm Kongresi'nde gazeteci Theodor Herzl tarafından 1896 yılında yazılan *Yahudi Devleti*² adlı kitap tartışılmıştır. Bu eserinde Herzl, Avrupa'da egemen olan Yahudi düşmanlığına karşı Yahudilerin kendi devletlerini kurmaları gerektiğini savunmuş ve kongrenin sonunda yayınlanan Basel Programı'nda Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması ve Dünya Siyonizm Teşkilatı'nın bu hedefle işlerlik kazanması öngörülmüştür. 1897 yılından önce az sayıda Yahudi'nin yaşadığı bölgede 1903'e kadar yaşanan göçlerle sayı yirmi beş bine ulaşmıştır. 1904-1914 arasında kırk bin kişi daha bölgeye göç etmiştir (Armaoğlu 1994: 22).

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde olan Filistin, 1918 yılında İngiltere'nin işgaline uğramıştır. 25 Nisan 1920 yılında Milletler Cemiyeti'nin aldığı kararlar, İngiltere, bölgenin manda idaresi için yetkilendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri Fransa ve İngiltere arasında gerçekleştirilen Sykes-Picot Antlaşması ise bölgeyi bu ülkelere ayırmıştır, Filistin'de ise uluslararası bir yönetimin kurulması planlanmıştır. 1917 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Siyonist liderlerden Lord Rotschild'e gönderdiği mektupta Filistin'de Yahudilere ait bir vatan kurulması sözü vermiştir. Bu mektup Balfour Deklarasyonu

² Ayrıca Yahudi Devleti kitabı için bkz. Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, (çev: Sedat Demir), Ataç Yayınları, İstanbul 2007.

olarak nitelendirilmektedir. İngiltere mandası altındaki Filistin yüz binlerce Yahudi'nin göçüne uğramıştır; bu durum Arap halklarının şiddetli tepkisine yol açmıştır. (Arı 2008: 115).

Yahudiler ve Araplar arasındaki yükselen gerilim, 1929 yılının Ağustos ayında çatışmalara neden olmuştur ve çok sayıda kişinin ölümüne yol açmıştır. 1936 yılında Arapların tepkileri daha da artmıştır. 1937 yılında İngiltere'nin Kraliyet Komisyonlarından biri, bölgeyi Yahudi ve Arap devletleri olarak ikiye ayırma tavsiyesinde bulunmuş Yahudi devletinin İngiltere mandası altındaki Filistin'in üçte birine sahip olması öngörülmüştür. Filistinli temsilciler teklifi reddederken, azınlık haklarını gözetilen bir üniter devlet kurulmasını önermiştir. Şiddetli muhalefet 1938 yılına kadar sürmüştür (Armaoğlu 1994: 26).

4.1.2 Birleşmiş Milletler'in Devreye Girmesi

1920 yılından sonra İngiltere, Filistin'i yönetirken, 1947 yılında Yahudi-Arap uzlaşmazlığını çözmesi amacıyla Birleşmiş Milletler'i devreye sokmuştur. Şiddet olaylarının yoğunlaştığı bölgede Yahudiler nüfusun üçte birini oluştururken, toprakların yüzde altısına sahiplerdi. Nazilerden kaçan yüzbinlerce Yahudi'nin bölgeye akın etmesi ivedi çözüm arayışını hızlandırmıştır. BM'nin kurduğu özel komite bölgenin Filistin ve Arap devletleri arasında ikiye ayrılması tavsiyesinde bulunmuştur. Filistinli temsilcilerden oluşan Arap Yüksek Komitesi öneriyi reddederken, Yahudiler kabul etmiştir. Paylaşım planı çerçevesinde Filistin'in yüzde yaklaşık 56'sı Yahudi devletinde kalırken yüzde 43'ü Arap devletine kalmaktaydı. Kudüs'ün ise uluslararası bir yönetimle idare edilmesi kararlaştırılmıştır. 29 Kasım 1947 yılında BM Genel Kurulu'nda reddedilen öneri uygulanmamıştır. İngiltere, 15 Mayıs 1948 tarihinde Filistin'deki manda yönetime son vereceğini açıklamış; ancak bu tarih öncesinde yaşanan uzlaşmazlıklar çatışmaya dönüşmüştür (Ataöv 1970: 36).

4.1.3 İsrail'in Kuruluşu ve Gerçekleşen Savaşlar

İsrail'in kuruluşu, son İngiliz birliklerinin bölgeyi terk etmesinin ardından 14 Mayıs 1948'te ilan edilmiştir. Arap ve Yahudi birliklerinin savaşı da başlamıştır. Irgun ve Lehi

militanlarının da desteğiyle Yahudi güçleri ilerleme kaydetmiş ve çok sayıda Filistinli'yi katletmiştir. Filistinliler; Lübnan, Batı Şeria ve Mısır'a kaçmıştır. İsrail devletinin ilan edilmesinin ardından Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan orduları İsrail'e saldırmış, ancak başarısız olmuştur. Mısır Gazze Şeridi'ne sahip olurken, Ürdün Kudüs çevresindeki toprakları ve Batı Şeria olarak adlandırılan bölgeyi ilhak etmiştir. 1967 yılına kadar bu durum devam etmiştir (Ataöv 1970: 42).

1964 yılında, Arap devletleri Kudüs'te kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü'nü (FKÖ) tanımıştır. 1969 yılında FKÖ'nün başına geçen Yaser Arafat'ın kurduğu El Fetih örgütü, İsrail'e karşı operasyonlarda İsrail'e ağır kayıplar verdirmiştir. İsrail ve Arap komşuları arasında gerginlik artarken 5 Haziran 1967 tarihinde Altı Gün Savaşları gerçekleşmiş; İsrail; Mısır'dan Sina Yarımadasını ve Gazze'yi alırken, Suriye'den de Golan Tepelerini almıştır. Ürdün güçlerini de Batı Şeria ile Doğu Kudüs'ten çıkaran İsrail'in, kazandığı topraklarla kontrolündeki alan iki katına çıkmıştır. 242 sayılı kararı alan BM Güvenlik Konseyi, savaşla toprak kazanımına karşı çıkmıştır ve İsrail'in son çatışmalarda ele geçirdiği yerlerden geri çekilmesini talep etmiştir (Armaoğlu 1994: 25).

Mısır ve Suriye, 1967 yılında kaybettikleri toprakları diplomatik yollardan geri alamayınca 1973'te Yom Kippur bayramında İsrail'e saldırmış, İsrail bu çatışmalardan üstün çıkarak 1967'de ateşkes hattındaki topraklarından daha da ileriye gitmiştir. ABD, Sovyetler Birliği ve BM, diplomatik müdahalelerle ateşkes anlaşması imzalanmasına yol açmıştır. Savaş sonunda İsrail'in, askeri, diplomatik ve ekonomik destek yönünden ABD'ye bağımlılığı artmıştır. Suudi Arabistan'ın savaş sonrası İsrail'i destekleyen ülkelere başlattığı ambargo sonrası petrol fiyatları artmış ve küresel ekonomik krize neden olmuştur (Armaoğlu 1994: 26).

1973 yılı Ekim ayında, BM Güvenlik Konseyi 338 sayılı kararı almıştır. BM bu kararıyla, taraflardan, bir an önce çarpışmaları durdurmaları ve müzakerelere başlamalarını istemiştir. 1974 yılında Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve diğer Filistinli örgütler 1970'lerde İsrail'e karşı eylemler düzenlemişlerdir.

1977 yılı ise İsrail iç politikası açısından sağın yükselişine tanıklık etmiştir. İsrail'in 1948 yılındaki kuruluşunda İrgun ve Lehi gibi sağ grupların etkisi olsa da sonradan

Likud adını alan Herut Partisi, İsrail idaresinin İngiliz mandasına dâhil olan bütün topraklara yayılmasını savunmuştur.

4.1.4 Camp David Anlaşması ve İsrail-Mısır Barışı

Mısır Cumhurbaşkanı Sedat, 19 Kasım 1977 yılında İsrail'i tanımış ve Mısır ve İsrail, 1978'de Ortadoğu'nun çerçevesinin belirlendiği ve Filistinliler'e sınırlı özerklik verilen Camp David anlaşmasını gerçekleştirmiştir. Mısır, İsrail'le pazarlık yapmakla itham edilmiş, Arap dünyasında yalnızlaşmıştır. 1982 yılında İsrail, Lübnan sınırına yakın topraklarını saldırıdan koruma amacıyla bu ülkenin güneyine askerlerini yollamış, Beyrut'a kadar giderek FKÖ'yü bu ülkeden çıkartmıştır. 1987 ve 1993 yılları arasında ise intifada gerçekleşmiştir. İsrail işgaline karşı kitlesel ayaklanmalar Gazze Şeridi'nde başlamış, Batı Şeria'ya kadar genişlemiştir. 1988 yılında Cezayir'de toplanan FKÖ 1947 tarihli Birleşmiş Milletler Kararında yer alan iki devlet çözümünü kabul etmiştir. 1967'de İsrail'in ele geçirdiği topraklardan çekilmesini talep eden 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'na dayalı müzakere isteğini öne sürmüştür. 1991 yılında Madrid Zirvesi gerçekleşmiştir Körfez Savaşı FKÖ'yü oldukça zor durumda bırakmıştır. ABD zirveden sonra İsrail'in, Filistin-Ürdün ve Suriye heyetleriyle ayrı ayrı ikili görüşmeler gerçekleştirmesi için hazırlık yapmıştır (Balci 2004: 44).

4.1.5 Oslo Barış Süreci'nin İtibaren Yaşanan Gelişmeler

İsrail'de 1992 yılında İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi iç siyasetin önemini ortaya koymuş ve barış sürecine ivme kazandırmıştır. Washington'daki ikili görüşmelerin sonuç vermeyeceği anlaşıldıktan sonra gizli Oslo barış süreci 20 Ocak 1993'te devreye sokulmuştur. Filistinliler bu bağlamda İsrail'in işgal topraklarından aşamalı çekilmeye başlaması karşılığında İsrail devletini tanıma konusunda olumlu görüş bildirmiştir. Görüşmeler, İlkeler Deklarasyonu'nun gerçekleşmesine yol açmıştır. İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü, İlkeler Deklarasyonu'nun pratikte uygulanmasına yönelik anlaşmayı 4 Mayıs 1994 tarihinde imzalamıştır. Beş yıllık geçiş döneminin vurgulandığı anlaşmada İsrail ordusunun geri çekilme aşamaları planlanmış, Filistin devletinin kuruluşu, Yahudi yerleşimlerinin durumu, Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin durumu gibi konular üzerinde uzlaşılması oldukça zorlu konular çözülmeye çalışılmıştır. Filistin Kurtuluş

Ordusu, İsrail birliklerinin boşalttığı yerlere konuşlandırılmış, Filistin Ulusal İdaresi, yönetime gelmiştir. Filistin yönetimi, Gazze Şeridi'nde zorluklarla karşılaşmıştır. Barış görüşmeleri devam etse de beklenen aşama tarihlerine yetişilememiştir. 2. Oslo anlaşması Mısır ve ABD'de de ayrı törenlerle imzalanmıştır (Sander 2004: 313).

1996 ve 1999 yılları arasında bir kilitlenme süreci gerçekleşmiştir. İsrail'de seçimleri kazanan Netanyahu, Oslo anlaşmalarına karşı çıkmıştır. Oslo anlaşmalarında öngörülen beş yıllık süreç, 1999'da sona ererken, Yaser Arafat tek yanlı Filistin devleti ilanından vazgeçirilmiştir. Mayıs 2000'de İsrail Lübnan'dan çekilirken, dikkatler Yaser Arafat'a yönelmiştir. ABD Başkanı Bill Clinton ile Ehud Barak anlaşmaya çalışmıştır. 2000 yılının sonuna gelinirken Başbakan Ehud Barak yönetiminde, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki işgaline karşı intifada ivme kazanmıştır. 6 Şubat'taki seçimleri Ariel Şaron'un kazanması iç ve dış politika sınırlarının ne kadar da belirsiz olduğunu ortaya koymuş, İsraili seçmen 90'lı yıllar boyunca devam eden barış karşılığında toprak stratejisinden vazgeçmiştir. Şaron yönetimi, Batı Şeria'nın tümünü işgal ederek katı bir politika izlemiştir. Barış süreci durmuş; BM, AB, ABD, Rusya'dan oluşan Orta Doğu'da çözüme yönelik bir yol haritası uygulanmaya çalışılmıştır (Sander 2004: 301).

2004 yılında Arafat'ın ölümüyle, Mahmud Abbas, Filistin Kurtuluş Örgütü liderliğine ve özerk yönetimin başkanlığına getirilmiştir. 2006 yılında Filistin'de Hamas zafer kazanmış, tek başına hükümet kurmuştur. Hamas'a yönelik uluslararası ambargo sonucu, mali yardımlar kesilmiştir. 2007 yılında Bush'un aracılığıyla Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda Mekke'de Hamas ve El Fetih biraraya gelmiş ve ulusal birlik hükümeti kurulması üzerinde anlaşmaya varmıştır. 5 Kasım 2009 tarihinde İsrail'in, Gazze'ye yönelik operasyonda orantısız güç kullanması nedeniyle savaş suçu işlemekle suçlandığı Goldstone Raporu, BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. 2010 yılında Mavi Marmara gemisindeki 9 Türkiyeli yardım gönüllüsü öldürülmüş ve Türkiye ve İsrail arasında krize yol açmıştır. 2 Eylül 2010 tarihinde İsrail'in Gazze'ye saldırması üzerine kesilen doğrudan barış müzakereleri, Filistin lideri Mahmud Abbas ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu tarafından Washington'da yeniden başlatılmıştır. 22 Eylül 2010 tarihinde BM İnsan Hakları Konseyi rapor yayımlayarak, İsrail'in 9 Türk vatandaşını öldürmesini ve Filistin'e uygulanan ambargoyu sırasıyla orantısız güç kullanımı ve yasadışı olarak değerlendirmiştir (Arı 2008: 144).

23 Eylül 2011 tarihinde, Filistin Yönetimi, BM'ye tam üye devlet statüsü kazanması hedefiyle başvurmuş, kurumun 194'üncü üyesi olmuştur. 30 Kasım 2012 tarihinde BM Filistin'e üye olmayan gözlemci devlet statüsünü verme kararı almıştır. BM Genel Kurulu'ndaki oyamada Fransa, Rusya ve Çin bu kararı desteklerken, İngiltere çekimser kalmış, ABD ise reddetmiştir. 23 Aralık 2016 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, İsrail'in işgali altındaki Filistin topraklarında hukuka aykırı tüm yerleşim faaliyetlerini tümüyle durdurmasını öngören karar tasarısını kabul etmiştir. ABD, bu konuda çekimser kalmış, İsrail, Güvenlik Konseyi'nin kararına uymayacağını açıklarken ABD'ye çok sert tepki göstermiştir (Arı 2008: 145).

4.2 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNDAKİ ROLÜ

BM uluslararası bir örgüt olmasına rağmen rolü ve kararları ABD gibi süper güçler tarafından etkilenmektedir. Bu tezde BM'nin İsrail ve Filistin arasındaki uzlaşmazlığı çözme konusundaki yetersizliği neorealist bir perspektiften incelenmektedir. BM'nin zayıf yanları ve ABD'nin müdahaleci rolü vurgulanmaktadır. Uygulanan metod kalitatifdir, anahtar olayları süreç analizi ile izleme çerçevesinde inceleyerek ABD'nin müdahaleci yanları ve BM'nin zayıf yanları araştırılmaktadır. Bulgular, ABD etkisinin Filistin-İsrail çatışmasında rolünün önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu tezde ABD ve diğer devletlerin uluslararası sistemde daha etkili olmaya çabalayan aktörler olduğu ve uluslararası örgütleri bu amaçla araçsallaştırdıkları iddia edilmektedir.

İsrail-Filistin uzlaşmazlığı BM'nin kuruluşundan bu yana tekrar tekrar yinelenen bir sorun olmuştur. Eski Milletler Cemiyeti'nde büyük bir endişe konusuyken; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, BM'nin dâhil olduğu ilk anlaşmazlıklardan birisi haline dönüşmüştür. Çatışma 1946'dan beri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun her oturumunda gündeme gelmiş ve belki de BM'nin Güvenlik Konseyi'nde en çok tartışılan konularından birisi olmuştur (Peretz 1996:1). Birleşmiş Milletler'in bu çatışmadan kaynaklanan krizlerle başa çıkmak için toplanan çok sayıda özel oturumu gerçekleşmiştir. Konuyla ilgilenmek için çok sayıda BM örgütü çaba göstermiştir. Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu (UNSCOP), Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistin Mültecilere Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA), BM Acil Durum

Gücü (UNEF), Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Gözlemciler Grubu (UNOGIL) ve diğerleri bu kuruluşlar arasında yer almaktadır. Bu tez, İsrail-Filistin çatışmasını, neorealist perspektiften, özellikle uluslararası sistemler ve hegemonya kavramlarına odaklanarak tartışmaktadır. Bu bölümde de varolan ikincil literatür incelenerek BM'nin verimsizliği ve ABD'nin müdahalesini araştırmaktadır. Çalışmanın kapsamı, BM'nin Filistin-İsrail çatışmasına çözüm sağlamadaki rolünün başlangıcına dayanmaktadır (Peretz 1994: 2).

Realizme göre uluslararası sistemde otorite hiyerarşisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla uluslararası sistemde anarşi hâkimdir ve merkezi hükümet olmadığı için otorite devletlerin elindedir. Devletlerin iç ve dış politikalarını değerlendiren ve onları yargılama yetkisine sahip uluslararası bir kurum bulunmamaktadır. Ne var ki devletler arasında bir güç hiyerarşisi bulunmaktadır ve bu da uluslararası sistemde dengeyi sağlamaktadır (Waltz 2008).

Uluslararası örgütler güçlü devletlerin çıkarlarının kurumsallaştığı yapılardır. Dahası, realistlere göre uluslararası örgütler ya hegemoniyle oluşmuş ya da işbirliği içerisindeki güçlü devletler tarafından kurulmuştur. Realistler uluslararası örgütleri güçlü devletlerin hegemonyalarının uzanımları ve işlevleri olarak değerlendirirken, uluslararası örgütlerin eylemlerinin de onları kontrol eden güçlü devletlere bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Waltz (2008:209) uluslararası kurumların uluslararası çıkarlardan çok ulusal çıkarları gözettiğini vurgulamaktadır. BM'nin 1945 yılındaki kuruluşu irdelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve askeri olarak etkilenmeyen ABD siyasi liderlik ve finansman açısından BM'ye egemen olmuştur. Mearsheimer (1995), sistemdeki en güçlü devletlerin kurumları şekillendirdiğini ve uluslararası alandaki etkilerini güçlendirmek için bu kurumları kullandığını ileri sürmektedir. Ona göre kurumlar, güç ilişkilerinden doğan arenalardır. Buna göre uluslararası kurumlar devletlerin ortak çıkarı olan konularda işbirliğini güçlendirebilir. Ne var ki çıkarların farklı ya da karşıt olduğu durumlarda devletlerin davranışını çok seyrek olarak sınırlandırır.

İsrail-Filistin sorunu incelendiğinde, iki tarafın çıkarları karşıttır. Bu karşıtlık realist teoriye göre BM gibi kurumları uzlaşmazlıkta arabulucu yapması açısından etkisiz kılmaktadır. Buna göre, realist görüşe göre, uluslararası örgütlerin, uluslararası barış ve

güvenliğin sağlanmasındaki rolleri azdır ya da hiç bulunmamaktadır. Teori bölümünde de ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere realizm çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Klasik realizm, insanın doğasından uluslararası sistemin yapısının doğduğunu öne sürmektedir. Neorealizm ise klasik realistlerin öne sürdüğü siyasetin insan doğasının bir sonucu olduğu varsayımını arka planda değerlendirmektedir. Waltz gibi neorealistler güvenlik, rekabet, devletlerarası çatışma gibi konuları devletleri yöneten üst bir otorite olmamasına ve uluslararası sistemdeki göreceli güç dağılımına bağlamaktadır. Onlara göre uluslararası yapılar sistemin yapısıyla yani anarşiyle tanımlanır ikinci olarak da devletlerin göreceli yeteneklerinin dağılımından kaynaklanmaktadır (Waltz 2008: 74). Gücün uluslararası dağılımı devletlerin davranışını etkilemektedir; özellikle de güç arayan davranışları bu durumda etkilidir; dolayısıyla hegemonik devletler diğer devletlerin yeteneklerine karşı daha az duyarsız olarak değerlendirilmektedir. Bu duyarsızlık, ulusal çıkarların korunması için güç kullanımını beraberinde getirmektedir. Neorealist teoride en önemli hususlardan biri yapının anarşi ve yeteneklerin dağılımıyla belirlendiğidir. Neorealizm, insan doğasından çok yapıya odaklandığı için BM gibi uluslararası örgütlerin araştırılması açısından önem arz etmektedir.

Karen Mingst'in (2004: 84) tanımına göre uluslararası sistem farklı aktörlerin diğerlerinin eylemlerine karşı hassas ya da kırılğan oldukları bağımlılık içeren bir sistemdir. Daha önce vurgulandığı gibi, Waltz'a göre de her devlet kendi hayatta kalma mücadelesini sürdürmek zorundadır, çünkü bir devleti diğerinden koruyan uluslararası bir otorite bulunmamaktadır. Dolayısıyla devletler uluslararası sistemde en yüksek otorite olmaya devam etmektedir. Uluslararası sistem, yerel siyasi sistemlerden, yapısının başkan, parlamento, kongre ya da mahkemelerin olmaması açısından ayrılmaktadır. Ne var ki, merkezi hükümetin olmaması uluslararası toplumun olmadığı anlamına gelmemektedir. Diplomasi, uluslararası hukuk gibi kavramlar da uluslararası sistemde etkin rol oynamaktadır. Uluslararası sistemin ana amacı, üyelerinin egemenliğini ve güvenliğini sağlamaktır. Waltz'ın düşüncesine göre uluslararası sistemin istikrarı devletlerarasında gücün dağılımına bağlıdır. Daha güçlü olan devletler kendilerine hizmet eden kurumları kullanmakta ve ulusal çıkarlarını korumaktadır.

BM de devletlerden meydana gelmektedir ve bazı devletler kendi ulusal çıkarlarını geliştirme anlamında diğerlerine göre daha güçlüdür. Bir güçlü devletin çıkarları

BM'nin göreviyle ters düşerse, BM için uzlaşmazlıkların çözümünde verimli bir rol oynaması zorlaşmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitiminden beri ABD, baskın süper güçtür. Küresel düzlemde küresel hegemonya büyük önem arz etmektedir. Hegemonya, ana bir gücün diğer devletlerin kararlarını kendi etkisi altında etkilediği alanda ortaya çıkmaktadır. BM kurulduğunda, ABD hem askeri hem de ekonomik yetenekler açısından en güçlü devletti. ABD'nin en güçlü devlet olması nedeniyle, diğer daha az güçlü devletlerin değerlerini ve çıkarlarını ABD ile uzlaştırmaya çabaladığı sonucu doğabilmektedir. Bu bağlamda ABD'nin BM'nin İsrail-Filistin sorunundaki etki kapasitesi de gözardı edilmemelidir.

4.2.1 BM'nin İsrail-Filistin Sorunundaki Rolü: Başlangıç Yılları

Yahudi milliyetçiliği olarak adlandırılan Siyonizm ve Araplar arasındaki Filistin üzerindeki kontrol sorunu, sadece bu iki ülkeyi değil, dünyada kendilerini destekleyen ülkeleri de ilgilendirmektedir. Dünyada barış ve istikrarı sağlamak için kurulan BM de bu uzlaşmazlık da arabuluculuk rolü oynamaya çabalamıştır: 1947 yılının Şubat ayında, İngiliz hükümeti Filistin meselesini BM'ye devretmiştir. İngiltere, BM'nin manda altındaki Filistin'in geleceğini tartışmak için bir komite oluşturmasını istemiştir. Buna yanıt olarak, Genel Kurul, sorunu değerlendirmek üzere bir Özel Komite kurarak talebi kabul etmiştir. Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu (UNSCOP) Filistin'in Yahudi ve Arap devletlerine bölünmesini ve de başkent olarak Kudüs'ün bulunduğu Arap ve Yahudi varlıklarından oluşan bağımsız bir federal yapı kurulmasını önermiştir. Komitenin çoğunluğu ilk teklifi onaylamış; ancak Genel Kurul'da azınlık ikinciyi tercih etmiştir. 29 Kasım 1947'de BM Genel Kurulu, bölünme planını 181 sayılı kararı ile almıştır. İsrail hoşnutsuzluklara rağmen planı kabul etmiş, Araplar ise reddetmiştir. Bu eylem 14 Mayıs 1948 yılında Filistin üzerindeki İngiliz mandasını sonlandırmıştır.

1948 Mayıs'ında İsrail bağımsızlığını ilan etmiş, BM'nin Filistin'in bölünmesi konusundaki önerisini kabul etmiştir. Sonrasında İsrail, bölünmeyi reddeden Arap komşularına saldırmıştır. 15 Temmuz 1948'de BM Güvenlik Konseyi 54 sayılı kararı kabul ederek, bütün tarafların mümkün olan en güçlü şartlarda ateşkes ilan etmelerini emretmiş ve bu ateşkesin ihlal edilmesinin BM'nin 7. Bölümü uyarınca bir "barış ihlali" olarak nitelendirileceğini ve diğer eylemleri tetikleyeceğini belirtmiştir. BM'nin bu

kararına rağmen, savaşıma devam edilmiş; Nisan 1949'da, barışçıl çözümün desteklenmesi için kurulan BM Filistin Konsolosluğu (UNTCC), İsviçre'nin Lozan kentinde, bölünme sınırları ya da Filistinli mülteciler meselesi hakkında bir fikir birliğine varılamayan bir konferansa ev sahipliği yapmıştır.

1967 yılının Haziran ayında Altı Gün Savaşı sırasında, arabuluculuk teklifi 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile gelmiştir. İsrail'in işgal edilmiş topraklardan barış ve tanınma karşılığında geri çekilmesi gerektiğini belirtilmiştir. Ayrıca bölgedeki her devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve politik bağımsızlığına karşı saygı duyulmasını savunmuştur. Tüm bu çabalara rağmen, BM çatışmaya kapsamlı bir çözüm getirmeyi başaramamıştır. BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüt olarak neden İsrail-Filistin çatışması açısından başarısız olduğuyla ilgili noktaların vurgulanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler, başlangıçtaki ilk günden itibaren Ortadoğu'da karşılaşılan sorunlarla ilgilenmiştir. Bu sorunlarla başa çıkmak için çabaları, çeşitli barışı koruma operasyonları gerçekleştirmesinden çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesi gibi bir yelpazeyi içeren değişen mekanizmaları kapsamaktadır. Filistin-İsrail çatışması ise Birleşmiş Milletler'in karşılaştığı en kalıcı zorluktur (Pubantz ve Allphin, 2003: 122). Sorunun kökleri, BM Genel Kurulu'nun Filistin'in ayrı Arap ve Yahudi devletlerini idare etmesini önerdiği zamana dayanmaktadır. Filistin, Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ülkeyi ele geçirdiği zamana kadar ayrı bir siyasi varlık olarak mevcut değildi. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler, Arap milliyetçileri ve Siyonistlere, bağımsızlık iddialarını destekleme vaadinde bulundular. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa, Rusya ve İtalya gibi çeşitli müttefik güçlerle bölünmesiyle ilgili gizli anlaşmalar imzalanmıştır. Osmanlı'ya karşı verilen destek karşılığında İngilizler, Arapların bağımsızlık hedeflerini desteklemeye söz vermişlerdir. Anlaşmalar, Mısır'daki Yüksek Komiser, Sir Henry McMahon ve Şerif Husayn arasındaki *Husayn-McMahon Correspondence* olarak nitelendirilen bir yazışma alışverişiyle yapıldı. Mektupların değişimi resmi bir anlaşmaya tekabül etmemektedir; Araplar'ın Osmanlı'ya karşı askeri bir ittifaka katılmaları halinde, Britanya Arap bağımsızlığını desteklemesi istenmiştir (Peretz, 1996: 11).

Siyonistler; İngilizlere, Osmanlı'ya karşı savaşta yardım etmişlerdir, bunun karşılığında Filistin'de bir Yahudi vatani için verdikleri sözü gerçekleştirmesini umut etmişlerdir. O zaman kadar Filistin'deki çabaları için uluslararası alanda tanınma konusunda çok az başarı elde etmişlerdir. Siyonistler, tanınma konusunda en önemli adımın İngiltere'nin onayı olduğunu farketmişlerdir. Bu görüş, Siyonist bir lider olan Dr. Chaim Weizman'ın, Amerikan Yahudilerini Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan'daki Yahudilerden ve İngilizlerin desteğini kazanmak için İngiliz savaşını desteklemeye ikna etme çabaları da dâhil olmak üzere Ortadoğu'daki İngiliz siyasi çıkarlarını tamamlamaya teşvik etmiştir. Buna karşılık, 2 Kasım 1917'de Britanya Hükümeti Dışişleri Bakanı Arthur J. Balfour, İngiliz Siyonist Örgütü Başkanı Lord Rothschild'e Balfour beyannamesi adı verilen mektup şeklinde bir açıklama yapmıştır. İngilizler, Filistin'de bir Yahudi vatani kurulmasının Süveyş Kanalı doğusundaki stratejik bölgede, İngiliz etkisini güvence altına almak için en uygun araç olduğunu düşünmüştür. Filistin, Hindistan'a giden karayolu güzergâhında önemli bir bağlantı olarak değerlendirilmiştir (Bickerton ve Carla, 1991: 40).

Fransa gibi diğer müttefiklerle yapılan gizli anlaşmalarda, Britanya Sykes-Picot Anlaşması adlı bir anlaşma imzalanmıştır (Bickerton ve Carla, 1991: 38). Başmüzakereciler, İngiltere'nin Sir Mark Sykes ve Fransa'lı Charles Francois George-Picot arasında imzalanmıştır. Tüm bu Anlaşmalar, Filistin'i Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda uluslararası çatışmanın odak noktası haline getirmiştir. Siyonistler, Arap milliyetçileri, Britanyalılar ve İngiliz-Fransız ittifakı gibi tüm fraksiyonlar arasında büyük anlaşmazlıklar yaratmıştır. Kısacası, çatışma, İngiltere ile anlaşma yapan tüm tarafları içeriyordu. Balfour Bildirgesi'ni onaylamanın bir yolu olarak, Britanya, 1919'dan 1931'e kadar her yıl 10.000 Yahudi'nin Filistin'e girmesine izin vermiştir (Bickerton ve Carla, 1991: 38). Filistin sonunda Arapların kabul etmediği bir İngiliz mandası haline gelmiştir.

4.2.2 BM ve ABD'nin Soğuk Savaş Sonrası Rolü

ABD Başkanı Carter'ın Camp David zirvesi, 1982 Lübnan savaşında ABD'nin Beyrut'u ABD barış gücü askerleriyle doğrudan konuşlandırılması kararı, Başkan George H.W. Bush'un Madrid Zirvesi, BM'nin bu önemli uluslararası olaylara müdahil olmasını

engellemiştir. Madrid Müzakereleri ile ilgili olarak George H.W., BM tarafından yetkilendirilen operasyonun zaferinin ardından Kuveyt'ten Saddam Hüseyin'i çıkardıktan sonra BM'nin gözlemci rolünü oynamasına izin vermiştir (Kaczorowska, 2003: 345).

BM'nin çatışmaya müdahil olduğu süreç incelendiğinde; örgütün görevini yerine getirmesine izin verilmediği, çünkü ABD'nin çatışmaya ilişkin birçok meseleyi kendisinin öncelikli olarak ele almaya çalıştığı ortaya çıkarmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve ilk Körfez Savaşı'nın patlak vermesiyle, BM ve ABD, güçlerini birleştirmiştir. Pubantz ve Moore'a göre (2003) ABD ve BM arasındaki bu “evlilik”, Ortadoğu'da kapsamlı bir barış için heyecan verici beklentilere yol açmış olsa da, BM'nin ABD dış politikasının bir aracı olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Öte yandan bu yakınlaşma, BM politikası ve ABD politikası arasındaki gelecekte meydana gelebilecek herhangi bir ayrışmanın, Ortadoğu'da Amerikan karşıtı tepki ve tek taraflı ABD yaptırımları üreteceği yönündeki beklentiyi gündeme getirmiştir.

Bu durum, Irak'ta silahsızlanma tartışması olarak 2002 yılında ortaya çıkmış ve bir sonraki Mart ayında BM'nin yaptırım uygulayamamasının ardından, Irak'ın Amerikan-İngiliz işgali ile sona ermiştir (Kaczorowska, 2003: 345). ABD'nin Körfez'deki zaferi sonrası, George H.W. Bush yönetimi İsrail-Filistin çatışmasında kapsamlı bir barışa ulaşmak için çabalamıştır. Yine de, Nixon'un BM'nin çatışmadaki rolünü sınırlandırma stratejisi kapsamında, Madrid görüşmeleri, George H.W. Bush döneminde BM'nin müdahil olması engellenerek ABD'nin sponsorluğunda gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1993'te ABD'nin müdahalesi olmadan düzenlenen Oslo Anlaşması, tarafları Beyaz Saray'da anlaşma imzalamaya götürmüştür ve çatışmaya kalıcı bir barış anlaşmasıyla son vermeye çabalanmıştır (Jones ve Hart, 2008: 105). Bu anlaşma, Clinton yönetimi döneminde İsrail-Filistin çatışması konusunda ABD dış politikasının odak noktası olmuştur (Jones ve Hart, 2008: 102-107). Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Madeleine Albright, 1994 yılında bir mektup yazmış ve ABD'nin o dönemdeki hedefinin İsrail-Filistin çatışmasıyla ilgili mevcut BM kararlarını alakasız hale getirmek olduğunu vurgulamıştır (Bennis, 2001).

Oslo barış süreci amacına ulaşmamış; Oslo'nun beş yıllık ara süreci 2000 yılına kadar uzatılmıştır. Filistin'le ilgili konularda gelişme kaydedilmemiştir. Filistin özerk devleti, sınırlar, mülteciler, Doğu Kudüs ve yerleşimler gibi hassas konularda uzlaşma sağlanamamıştır. Sadece, çözülmesi gereken daha az karmaşık konular üzerinde küçük bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu başarısızlık, Cumhurbaşkanı Clinton tarafından düzenlenen ve ikinci İntifadayı tekip eden Camp David'de başka bir müzakere ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Shlaim 2002: 183-194).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, artan şiddeti kırma çabalarına öncülük ederek önemli bir rol oynamış; bu başarı Ortadoğu meselelerinde güvenilirliğini arttırmış ve BM'nin barış sürecindeki hayati rolünü mümkün kılmıştır. ABD için önemli bir dış politika mücadelesi, BM'nin en karmaşık uluslararası sorunları ele almak için işbirliğini sağladığı o döneme değin istenmeyen ek katkısıyla ele alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte BM, Orta Doğu'ya, özellikle de 53 yıl önce ele aldığı İsrail-Filistin çatışmasına odaklanmış ve ABD, bölgedeki yalnız müdahelerinden vazgeçmiştir (Pubantz ve Moore, 2003: 122-145). BM ve ABD'nin çabalarına rağmen, şiddet tırmanmaya devam etmiş; bölge, 2001 yılında Filistinli grupların düzenlediği bir dizi ölümcül intihar saldırısına ve ardından Filistin liderlerinin Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ne karşı düzenlediği askeri misillemelere tanık olmuştur. Bu eylemler, barış müzakerelerinin erken başlaması olasılığını etkili bir şekilde sona erdirmiştir (Pubantz ve Moore, 2003: 122-145).

4.2.3 BM ve ABD'nin Soğuk Savaştan Sonraki Rolü

ABD'nin Reagan'dan, George H.W. Bush'a, Bill Clinton'a ve George W. Bush'a kadarki Ortadoğu'daki politikası BM'yi gözardı etmeye ve etkisiz kılmaya devam etmiştir. Filistin sorunu barış sürecine farklı yaklaşımlar nedeniyle çözümsüz kalmıştır. 242 sayılı BM kararı tartışmaya neden olmaya devam etmektedir. ABD'nin uzlaşmazlıkta oynadığı rol Soğuk Savaş Sonrası dönemde de devam etmiştir. George H.W. Bush ve İsrail politikası (1989-1993) incelendiğinde önemli noktalar şöyle özetlenebilir: Körfez Savaşı sona erdiğinde, George H.W. Bush yönetimi Ortadoğu'nun geleceği için beş maddeli bir planı kabul etmiştir: i) demokrasi, ii) ekonomik kalkınma, iii) silah kontrolü, iv) Körfez güvenliği ve v) İsrail -Filistin çatışması çözümü (Shlaim,

202: 183). Bu politika, Soğuk Savaş'ın bitimiyle ortaya çıkan ABD'nin tek süper güç olduğu uluslararası sisteme ulaşmanın bir aracı olmuştur (Shlaim 2003: 189).

Ne var ki İsrail-Filistin ihtilafını çözülmesi konusu dış politika gündemindeki yerini korumuş ve Madrid konferansı ile 1991 yılı Ekim ayında Amerikan destekli barış süreci başlamıştır. Önceki barış süreci konferansında olduğu gibi, Konferans, 242 ve 338 sayılı BM kararlarına dayanıyordu. Başkan Bush, İsrail için güvenlik ve Filistin'e adalete dayalı bir çözüm için çalışma sözü vermiştir. Bush'un barış sürecine yaklaşımı, İsrail'in Batı Şeria'da yeni yerleşimler kurmayı bırakması gerektiğini savunmuştur. İsrail'e iki seçenek sunulmuştur: Batı Şeria'daki yerleşimleri inşa etmeye devam etmesi halinde ABD yardımının kaybedilmesi veya yerleşimleri inşa etmeyi durdurması halinde ABD yardımının devam etmesi bu iki seçeneği oluşturmuştur (Shlaim, 2003: 189-192). Başkan Bush, iki seçeneğe dayanan barış sürecine müzakerede isteksiz olan İsrail Başbakanına baskı yapmıştır. Bush'un eylemleri daha sonra ertesini yıl ABD'nin başkanlık seçimlerindeki yenilgisinden de tanık olduğu gibi siyasi hedeflerini tehlikeye atmıştır. Filistin sorunu çözümsüz kalmış ve Bush'un barış için daha önceki vaadi gerçekleştirilememiştir.

Bill Clinton ve İsrail Politikası (1993-2001) incelendiğinde, Cumhurbaşkanı Clinton'un İsrail'e dair politikası İsrail yanlısı olmuştur. Hemen George H.W.'nin dengeli politikasını tersine çevirmiştir. ABD Hükümeti'nin İsrail'in çıkarlarını destekleme konusundaki güçlü desteği ön plana geçmiştir.

Ayrıca İsrail'in barış süreci devam ederken güçlü kalması gerektiği; İran ile Irak'ın ise zayıf kalmaları gerektiği fikri savunulmuştur. ABD hükümetinin amacı İsrail'i korumaktır. Ortadoğu'daki bu can alıcı sorunda İsrail yanlısı bir tutum izlenmiştir. ABD, İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmesinin İsrail'in güvenliği için riskli olduğunu iddia ederek, barış sürecine engel oluşturmuştur. Dolayısıyla İsrail, ABD'nin arkasında olduğunun farkında olmuştur (Shlaim, 2002: 183).

Barışı koruma sürecinin açık şekilde engellenmesi, BM'nin artan etkinlik eksikliğine de dikkat çekmiştir. ABD'nin barış sürecini engelleyen eylemleri, 1993 yılı Temmuz ayındaki Oslo Komiteleri'nde, 2000 yılı Temmuz ayındaki Camp David Zirvesi ile

yeniden ortaya çıkmıştır. Oslo Anlaşmaları'nda, İsrail ve FKÖ bir anlaşmaya vardıklarını açıklamış. ve 13 Eylül 1993 tarihinde Başkan Clinton tarafından resmen desteklenmiştir. Bazı ihtilaflar nedeniyle ise kalıcı barış anlaşması sağlanamamıştır (Fernandez, 2005: 41-50). Bu belirsizlik İsrail ile FKÖ arasındaki büyük anlaşmazlıkları körüklemiş ve iki ay sonra Başkan Clinton, mültecilerin haklarını savunan BM'nin 194 sayılı kararını, çatışmanın önemli bir meselesi olan bu konuyu kabul etmemiştir. ABD'nin bu konudaki konumu, kararı desteklemeye gerek olmadığıydı, Oslo anlaşmasının eski anlaşmaları “eski ve anakronik” hale getirdiği görüşü hakimdi, kararı desteklemenin gerekmediği savunulmuştur (Fernandez, 2005: 51). ABD'nin çözüm önerisine destek vermemesi Filistin meselesinin tazminat ve Filistinli mültecilerin işgal edilen topraklara geri dönüşüne yönelik yasal iddiasını yitirmesine neden oldu. Camp David zirvesinin sonucunda, ABD'nin barış sürecindeki ihanetine de maruz kaldı. Başkan Clinton'ın eylemleri, anlaşmadaki başarısızlığın sebebiydi, çünkü İsrail'in Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'nin Altı Gün Savaşları sırasında işgal altındaki toprakların sivil topluma aktarılmasını yasaklayan BM 446 ve 465 sayılı kararlarını göz ardı etmesine neden olmuştur (Fernandez, 2005: 45). Sonuç olarak, Clinton'un İsrail'e olan güçlü taahhüdünün itibarını zayıflattığı ve BM'nin yetkinliğini de etkilediği sonucuna varılabilir.

George W. Bush'un (2001) 11 Eylül saldırılarından önceki dönemi incelendiğinde, Clinton'dan farklı olarak, Başkan George W. Bush'un barış sürecine yönelik tavrı, sorunu çözmeyi her iki tarafın sorumluluğu olarak değerlendirmesi nedeniyle farklılık göstermiştir. Gawdat (2009: 32-37), Bush'un selefi Clinton'ın başarısızlığının ardından ABD'nin kendisini Orta Doğu barış sürecinden uzaklaştırmaya karar verdiğini ileri sürmektedir. Bush, Clinton'dan farklı olarak, Filistin lideri Yaser Arafat ile hiçbir bağ kurmamış; ancak İsrail lideri Ariel Şaron ile iyi ilişkiler kurmuştur. Bush'un algısı, FKÖ'nin terörist bir örgüt olduğu yönündedir (Shlaim, 2002: 188). Bush'un algısının etkisinde olan Şaron, Filistin Yönetimi'yle müzakerelerin şiddetin tamamlanmasına kadar devam edemeyeceğini belirtmiştir. Bush'un meseleyi ele alma biçimiyle, barış aramak yerine düşmanlığı teşvik ettiği görünmektedir. Bu zihniyet, Birleşmiş Milletler'in görevini desteklememiştir. Bush'un İsrail ile Filistin arasındaki barışı müzakere etmeyi amaçlayan herhangi bir kararı kolayca veto edebileceğini göstermiştir.

11 Eylül saldırısından sonra da ABD'nin çatışmadaki rolü değişmemiştir. 11 Eylül şokuna rağmen dünya siyasetinin önemli yönlerinin değişmediği kolayca görülmektedir. Egemen ulus devletler kavramı üzerine inşa edilen uluslararası siyasetin temel politik yapısı ve sistemden kaynaklanan kaotik bir dünyada küresel yönetişimin ikilemleri değişmemiştir. ABD'nin 11 Eylül'e verdiği yanıt, güvenlik odaklı yeni bir ABD dış politikası kararlılığına işaret etmiştir (Ramin, 2005).

Küresel terörizm savaşı ve kitle imha silahlarının yayılmasını engelleme mücadelesi ABD dış politikasının odağı haline gelmiştir (Bernel, 2008: 389). Avi Shlaim (2002), birçok İsraili'nin, 11 Eylül olayının Filistinli militanlara karşı kendi savaşlarında ABD'den büyük bir sempati ve destek görmelerini umduklarını ortaya koymaktadır. İsrail Başbakanı Şaron, Arafat'ın İsrail'in Bin Ladin olduğunu açıklamış; ne var ki Sharon'un ifadesine verdiği yanıtta ABD'nin Genelkurmay Başkanı Colin Powell bunu reddetmiştir. 11 Eylül saldırısından kısa bir süre sonra, George W. Bush, ABD'nin yeni bir savaş açacağını söyleyerek güçlü bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamayı, ABD hükümetinin başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız bir Filistin Devletini onaylaması izlemiştir. 9 / 11'den önce hazırlık aşamasında olduğu söylenen onaylanmış plan, neredeyse bütün Batı Şeria'nın Filistin kontrolüne geri gönderilmesini öngörmüştür (Shlaim, 2002: 189). Şaron ise planı desteklememiş; Kudüs'ün tamamını İsrail'in kontrolünde tutulmasında kararlılık göstermiştir.

BM, 11 Eylül saldırıları konusundaki açıklamalarında, ABD'nin Ortadoğu politikalarına dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedir. BM 1373 sayılı kararı ile Terörle Mücadele Komitesi'ni geniş yetkilerle kurmuştur. Gelecekteki terör eylemlerini önlemek için BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM Genel Kurulunun elli altıncı oturumuna, trajik olaylardan bir gün sonra ve 1 Ekim 2001'de (Jayantha) açılış konuşmasında üç önemli ilke imza atmıştır. 11 Eylül saldırılarından bir yıl sonra Bush yönetimi, İsrail'e karşı Güvenlik Konseyi kararına karşı bir politikayı açıklamış ve Negroponte Doktrini olarak adlandırmıştır (Rosen, 2010). Burada açıkça ABD ve BM arasında bir gerilim gözükmektedir. BM, Ortadoğu'daki dış politikası nedeniyle ABD'nin saldırılardan sorumlu olduğunu öne sürerek kınamıştır. BM, 11 Eylül saldırılarına cevap vermek ve her türlü terörle mücadele etmek için gerekli tüm adımları atmaya hazır olduğunu ifade etmiştir (Rosen, 2010). Bush yönetimi, İsraililerle Filistinliler arasındaki şiddetin

artmasına tepki olarak, daha aktif bir rol benimsemiştir. 2003 yılı Nisan ayında Şarm El-Şeyh Başkan Bush ve İsrail ve Filistin Başbakanları, Ariel Şaron ve Mahmud Abbas'ın katıldığı zirvede, şiddeti önlemek için yol haritası oluşturulmuştur. Taraflar, her iki tarafın paralel olarak uygulayacağı aşamalı, zamana bağlı eylemleri müzakere etmeyi ve her iki tarafın da iki devletli çözüm için 2005 yılında öngörülen tarihte karşılıklı olarak mutabakata varmaya devam etmelerini kabul etmiştir (Gawdat 2009: 39). Yol Haritası başarısız olmuş ve Fernandez'in (2005) ifade ettiği şekilde, iki devletli bir çözüm olasılığı, İsrail ile birlikte var olan ve karşılıklı işbirliği, karşılıklı güven ve saygı ile tanımlanan ikili bir ilişkide var olan egemen bir Filistin devletinin kurulması yönünde başarısız olmuştur. Egemen bir devlet, kendi topraklarını, kaynaklarını ve insanlarını kontrol etmekte ve vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktadır. Özünde bir Filistin devleti, herhangi bir ulus-devlet gibi çok yaşayabilir bir toprağa sahip olmalıdır. Mülteci ve yerleşim sorunları, Kudüs'ün durumu ve su kaynakları konusundaki müzakereleri içeren bu çözümün bir parçası olarak, iki devlet arasındaki sınırı belirleyen temel BM'nin 242 sayılı kararı temelinde ve Altı-gün savaşı öncesi sınırları olmalıdır. Meseleleri karmaşıklaştıran Bush'un terörizm ve Irak savaşı ile meşgul olduğu ve bu süreçte ABD'nin BM'nin Arap-İsrail müzakerelerini kolaylaştırmakta oynadığı rolü kısıtladığı yönünde yorum yapılması mümkündür.

2001 yılında verilen karar sonrasında Arap-İsrail çatışması gerçekleşmiştir. Aynı zamanda İsrail'in Filistin sınırındaki bölgede 720 kilometrelik bir ayırma duvarı inşaatı da çatışmanın bir diğer önemli unsuru olmuştur. Kendi güvenliğini sağladığını savunan İsrail, halkını herhangi bir terörist saldırısından koruma hakkının olduğunu iddia etmiştir. Öte yandan Filistinliler ise İsrail'in bu durumu, iki ülke arasındaki herhangi bir uzlaşma öncesinde tek taraflı olarak sınırları düzenlemek ve toprakları işgal etmek için bir mazeret olarak kullandığını savunmuştur (Fernandez, 2005: 348). Filistin bu konuda BM'ye itirazda bulunmuş ve İsrail'in Batı Şeria'nın derinliklerine doğru genişlemesini engellemek için bir karar taslağı yayınlamıştır. Yanıt olarak BM, aciliyet talep eden ES-10/14 Kararını kabul etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı'ndan duvar binasının yasallığı hakkındaki danışma görüşü talep etmiştir. BM, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Kasım 2003'te yaptığı bir raporda İsrail eyleminin yasadışı olduğunu doğrulamıştır. O, duvarın Ekim 2003 ayında 144'e karşı 4 oyla kabul edilen BM / 10/13 kararına uygun

olmadığını belirtilmiştir. 2003'te İsrail'in inşaat faaliyetlerini durdurmasını talep etmiştir (Safty 2009: 261).

Güney Akdeniz'deki muhalif gruplar, ayrıca dünya çapındaki STK'lar ve uluslararası analistler, BM'yi, ABD'nin manevralarına ve karşı güvenlik kartını oynayarak BM'nin politikasını manipüle etme kabiliyetine karşı, yenik düştükleri yönünde eleştirmiştir. Sonuç olarak, çoğu ülke BM'nin demokrasiyi destekleme taahhüdü konusunda şüphelerini dile getirmiştir. Ortadoğu'da devam eden siyasi ve sosyal hayal kırıklığı, Batı ülkelerine yasadışı göç dalgalarını beslemeye devam edebileceği öngörülmüştür. Daha da tehlikeli olarak, ABD'ye ve ortaklarına yönelik yeni terör saldırılarını tetikleyebileceği tartışılmıştır. İsrail-Filistin çatışmasının süregelen doğası, hem uluslararası ilişkilerde hem de uluslararası yönetişimin doğasında realizmin sürekliliğini gerçekçi bir şekilde ortaya koymaktadır. Devlet, uluslararası ilişkilerde başlıca ve en önemli aktör olarak kalmaktadır, bu sayede uluslararası örgütler devletin hegemonyasına bağlıdır. Birleşmiş Milletler, büyük ve küçük tüm devletlere hizmet etmek için kurulmuş bir organizasyondur. Ancak, devlet çıkarlarının güvence altına alınması arayışı, büyük güçleri ulusal çıkarlarını genişletmek için kullanabilecek uluslararası örgütler yaratmak için etkilemektedir. BM'nin oluşturulması bir istisna değildir. Hegemonik bir devlet tarafından ve büyük güçlerin işbirliğiyle yaratılmıştır.

Neorealist bakış açısı, dünya siyasetini kaotik bir dünyada devletler arasında güç olarak ifade edilen yeteneklerin uygulanabilir dağılımı aracılığıyla açıklayarak uluslararası sistemin yapısını vurgulamaktadır. Güç, bir devletin, BM gibi uluslararası sistemdeki diğer aktörlerin davranışlarını kolayca etkileyebilecek ve değiştirebilecek maddi yetenekleri anlamına gelmektedir. BM, ABD'nin hesaplamaları ve çıkarlarından bağımsız hareket etme kabiliyetinde olmadığını İsrail-Filistin sorununda göstermiştir. Birçok durumda ABD, ulusal çıkarlarını tehlikeye atabilecek kararları engellemek için veto gücünü kullanmıştır. Küçük güçlerin, uluslararası örgütlerin lehlerine hareket etmesini sağlayabilecek manevralarda buldukları da gözlemlenmektedir. İsrail bunu birkaç kez gerçekleştirmiş ve ABD'yi Filistin'in kendi kendini yöneten bir devlet olarak ilan edilmesini engelleyecek kararları desteklemesini sağlamıştır. BM'nin bu çatışmanın çözümündeki başarısızlığı, egemen ulus-devletlerin uluslararası işbirliğinin büyük oranda kendi ulusal çıkarlarına bağlı olduğunu göstermektedir.

5. İSRAİL VE FİLİSTİN ÇATIŞMASI: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜNÜN NEOREALİST PERSPEKTİFTEN ANALİZİ

5.1 BM, İSRAİL-FİLİSTİN ÇATIŞMASI VE NEOREALİST PERSPEKTİF

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Paris Barış Konferansı, 1919 yılında Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Cemiyetin amaçları, uluslararası barışın sağlanması, karşılıklı adaletin korunması, anlaşmalara saygı gösterilmesi gibi bazı temel ilkeleri içermektedir (Karluk 2014: 141). Ne var ki yeni bir savaşın doğmasını engelleyememiştir ve bu nedenle yeni bir örgütün kurulması gerekli hale gelmiştir. Bu bağlamda, MC'ye üye olmayan ABD'nin sisteme girmesi yönünde çabalar dikkat çekmiştir (Denk, 2014: 542). BM, uluslararası toplum nezdinde her konuda faaliyet gösteren bir örgüt olarak dikkat çekmektedir (Arı 2013: 93). BM idealist bir amaçla kurulmuş ve uluslararası hukuk yoluyla küresel barışın sağlanabileceği umuduyla faaliyet göstermiştir. Ne var ki Soğuk Savaş döneminde örgüt iki süper güç ABD ve SSCB'nin bir oyun sahası olarak kullandıkları arena olarak dikkat çekmiştir. 'Örgüt her ne kadar dekolonizasyon süreçlerinde, insan hakları hukukunun gelişmesinde, ekonomi ve çevre gibi alanlarda göreceli bir başarı yakalamış olsa da tüm bu çabalar örgütün beş büyük devletin kontrolünde olduğu gerçeğini değiştirmemiştir' (Karabulut 2014: 61). Günümüzde de BM beş büyük devletin kontrolü altındadır. BM, küresel barış adına faaliyetlerine uzman kuruluşlarıyla devam etse de, Güvenlik Konseyi ve veto gerçeği devam etmektedir. 'Güvenlik Konseyi'nin işleyiş mekanizması diğer dünya devletlerinin örgüte duyduğu güveni minimize etmektedir' (Karabulut 2014: 62).

BM'nin, küresel barış ve güvenliği sağlama çerçevesinde, güç kullanma yetkisi dikkat çekmektedir. BM Anlaşması 7. Bölümde BM organlarının kararlarının uygulanmasını sağlamak için güç kullanabileceği hususu gözlemlenmektedir (Pazarcı 2000:112) Bu çerçevede güç kullanma ve devletlerin iç işlerine ve egemenliklerine müdahale etmeme ilkeleri arasında uzlaşmazlık olduğu yönünde tartışmalar da ortaya çıkmaktadır (Ntahiraja 2013: 442). Bu tartışmalardan en önemlisi de daha çok realist perspektifçe dile getirilen BM'nin güçlü devletlerin çıkarlarını yansıttığı tezidir. Beş daimi üye ve

özellikle ABD, BM ile işbirliği yaparak ulusal çıkarlarını koruma ve ‘ulusal güvenlik tehditlerini betaraf etme yoluna gitmektedir.’ (Karabulut 2014: 69). ABD’nin bu yaklaşımının ulusal güvenlik belgelerinde de görüldüğü açıktır. 2010 tarihli ulusal güvenlik ve strateji belgesinde ABD’nin güç kullanımını gerekli gördüğü durumlarda BM Güvenlik Konseyi’ni öncelikli seçenek olarak görmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Yusoff ve Soltani 2012: 247). ABD’nin BM’yi ulusal çıkarı için kullanması realist perspektifle de örtüşmektedir. ‘Kimi zaman uluslararası hukuk adına bir meşrulaştırma aracı, kimi zaman ilgili askeri müdahalenin maliyetinin düşürülmesi ve kimi zaman da bu örgütler çatısı altındaki diğer devletlerin güçlerinden yararlanma adına ABD bu örgütleri kullanmaktadır’ (Karabulut 2014: 69)

BM, devletlerarası savaşları önlemek amacıyla kurulmuştur. Bugün ise BM’nin mekanizmalarıyla çözülemeyecek sorunlar ortadadır. Dolayısıyla BM’nin uluslararası mekanizmalarını dünya politikasının yeni gerçeklerine uygun hale getirmek gerekmektedir. BM, elindeki kaynaklar ve örgütlenme ile birlikte uluslararası uzlaşmazlıklarda sorunları çözebilecek yeteneğe sahipken, bu kaynakların kullanımı veto hakkı bulunan daimi temsilcilerin tutumlarıyla ve genel sekreterin liderlik özellikleriyle bağlantılıdır. (Safty:1999: 6). BM Anlaşmasında da belirtildiği üzere Genel Kurulun aldığı kararlar tavsiye niteliğindedir, dolayısıyla devletler için bağlayıcı değil ve devletler üzerinde yaptırım gücü bulunmamaktadır. Ne var ki BM’ye üye devletlerin sayısı ve ilişkileri gözönüne alındığında dünya kamuoyunu etkileyici potansiyelindedir (Bozkurt 2003: 53).

Uluslararası barış ve güvenlik konusunda öncelikli rol Güvenlik Konseyi’nde olsa da uluslararası ekonomik ve sosyal işbirliğinin geliştirilmesi noktasında Genel Kurul daha belirleyicidir (Mengiler 2005: 231). Güvenlik Konseyi’nin veto mekanizması nedeniyle görevini yerine getiremediğini düşünen çok sayıda devlet sorunun çözümü için Genel Kurul’a başvurmuştur. Ne var ki Genel Kurul 1951’den sonra güç kullanımını konusunda tavsiye kararı almamıştır (Bozkurt 2003: 50). Bu çerçevede Genel Kurul’un uluslararası çatışmaların çözümünde Güvenlik Konseyi’nin yerini almadığı görülmektedir.

Neorealizm çerçevesinde BM ve İsrail-Filistin sorununu incelemek açıklayıcı ve teori-pratik bütünleşmesi açısından anlamlı olmaktadır. İsrail-Filistin sorunu sürekli olarak yeni olaylarla dönüşüm gösterse de, ana örüntüleri değişmemektedir. Özellikle değişik analiz düzeyindeki aktörlerin ilişkileri ve yapılar arasındaki ilişkilerin dönüşümü yavaş gerçekleşmektedir. İlgili aktörlerin analizinde önemli bir sorun Filistin'in bir devlet olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Bu önemli bir analitik sorundur, çünkü uluslararası ilişkilerdeki teorilerin çoğu devletlerarasındaki ilişkilerin teorisidir. Filistin, dar anlamıyla bir devlet olarak görünmemektedir, hem egemenliği hem de belirli toprakları bulunmamaktadır. Ne var ki Filistin'i de devlet olarak tanıyan ülkeler bulunmaktadır ve bu tezde de devlet olarak ele alınacaktır. Öncelikli olarak, Filistinliler en azından kısmen Oslo I ve Oslo II anlaşmalarını takiben İsrail'den özerktir. Bu anlaşmalar Filistin Otoritesi'nin (PA) kurulmasına yol açmış ve bu anlaşmalardan sonra Gazze ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlileri temsil etmiş, yönetmiştir ve aynı zamanda İsrail'le pazarlıkları yürütmektedir. Bu diplomatik pratik Filistin'in devlet olarak görülmesi için yeterli olmaktadır.

Bu sorunda diğer bir analiz düzeyi olan uluslararası düzey küresel çerçeveye odaklanmaktadır. Bu seviye de alt gruplara ayrılabilir: İlgili üçüncü devletler, transnasyonal devletler ve uluslararası örgütler; devletlerarasında ilişkiler. Burada ilgili devletler ve diğer transnasyonal aktörler barış çabalarına müdahil olan ABD, Rusya, Mısır gibi ülkeler ve İran ve Suriye gibi Filistin'i desteklemiş ülkeler ve AB, BM ve Arap Ligi gibi uluslararası örgütleridir.

Devletlerarasındaki ilişkilere bakıldığında en önemli ilişki İsrail ve ABD arasındaki ilişkidir. Uzun destek geçmişine bakıldığında, ABD, İsrail'in yanında yer almaktadır. Bu güçte karşılaştırılabilir bir destek Filistinlerin tarafında yer almamaktadır. AB ve özellikle Fransa, zaman zaman Filistinlileri güçlü biçimde desteklemiştir. Arap devletleri ise beklendiği kadar güçlü bir şekilde Filistin tarafında yer almamaktadır. Sistemik bir perspektiften, güç dağılımına bakıldığında İsrail'in merkeze daha yakın, Filistin'in ise çevreye çok daha yakın olduğu görülmektedir. İsrail'in askeri gücü ve ekonomik gücü doğal bir bölgesel güç haline getirmektedir. Filistin'in ise askeri gücü, doğal kaynakları bulunmamakta ve ekonomik olarak da az gelişmiş olduğu görülmektedir. Diğer aktörler ve sistem düzeyinden çok, çok sayıda uluslararası ilişkiler

teorisi ilişkileri devlet düzeyinde ele almaktadır. Farklı yaklaşımlar, devlet hakkında farklı görüşlere dayanmaktadır.

İsrail-Filistin sorunu Ortadoğu'da ve dünyada terörizmi arttıran en önemli güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Burada uzlaşmazlığı anlamak için olası tanımlamalarına bakmak gereklidir. Christopher Moore (2003) için uzlaşmazlık iki ya da daha fazla aktör arasında değerler, statü, güç ve kıt kaynaklar için gösterilen mücadeledir. Dean Pruiit (2003) için ise çıkarların algılanan farklılığı ve iki tarafın amaçlarının aynı anda gerçekleşmemesi sonucu bu olgu ortaya çıkmaktadır.

İsraili ve Filistinliler arasındaki temel uzlaşmazlık konuları, güvenlik ve barış ihtiyaçlarıyla yakından ilintilidir. Bu ihtiyaçlar BM Güvenlik Konseyi 242 sayılı kararında (1967) çerçevesiyle ve barış için toprak değişimi planlarını yönlendirmiştir (Reynolds 2007). BM'nin 242 sayılı kararlarından bu yana farklı görüşmeler gerçekleşmiş ancak uzlaşma sağlanamamıştır. İsrail-Filistin sorunundaki müzakerelerde ABD, Mısır, Ürdün, Suriye ve İran gibi arka plandaki ülkeler etkili olmuştur. BM'nin 242 sayılı kararı hakkında sıklıkla yanlış yorumlamalar yapılmaktadır. Bu karara göre İsrail güvenlik kuvvetleri işgal edilen topraklardan çekilecek ve bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına saygı duyacaktır (Reynold 2007). Gerçekten de karar, İsrail'in çekilmesine yönelik belirsizliği de içermektedir. İsraililer kararın tüm bölgeler anlamına gelmediğini öne sürerken, Araplar ise bu anlama geldiğini ifade etmiştir. 242 sayılı karar ve bağlantılı olarak alınan 338 sayılı kararla 1973 yılı Ekim ayında bir ateşkes çağrısı yapılmış ve kararların tüm bölgelerde uygulanmasını istenmiştir. 1973 kararının ardından, 1978 yılında Camp David'te taraflar arasında barış anlaşması yapılmaya çalışılmıştır. 1967 savaşını takiben, birçok diğer görüşme ve anlaşma imzalanmaya çalışılmış, ancak hiçbirisi 1977'ye kadar anlaşma sağlayamamıştır. ABD, gölge müzakereci rolünde Mısır Devlet Başkanı'na anlaşma için baskı yapmıştır. On iki gün boyunca Camp David'de buluşmuş ve iki anlaşmaya varılmıştır. İlk anlaşma Ortadoğu'da barış için çerçevedir. Bu çerçeve barış ilkesini ortaya koymuş ve 242 sayılı kararı genişletmiştir. Mısır ve İsrail arasında bir anlaşma ayrıca İsrail ve komşuları arasında diğer bir anlaşma olması gerektiği yönünde uzlaşma sağlanmıştır (Reynolds, 2007). İkinci anlaşma olan Camp David, Mısır ve İsrail arasındaki barış anlaşmasının çerçevesini kurmuştur. İsrail Sina yarımadasından

çekilmiş; İsrail'in bir Arap devleti tarafından tanınması ilk kez bu anlaşmayla sağlanmıştır. Bu anlaşma sürmüş ve İsrail'in pozisyonunu güçlendirmiştir.

İsrail ve Filistinliler arasındaki diğer önemli barış görüşmesi 1991 yılında gerçekleşen Madrid konferansıdır. Bu konferans, ABD ve Sovyetler Birliği tarafından organize edilmiştir. Madrid konferansı, Mısır-İsrail anlaşmasının devamı niteliğinde değerlendirilebilir. Diğer Arap ülkelerini İsrail ile kendi anlaşmalarını yapmasını sağlamıştır. Bu konferans İsrail ve Ürdün arasında 1994 yılında bir barış anlaşmasına yol açmıştır. 1993 Oslo Anlaşması İsrail birliklerinin Batı Şeria ve Gazze'den düzey düzey çekilmesini öngörmüş ve beş yıl içerisinde Filistin'in kendi kendini yöneten bir otorite oluşturması için bir geçiş dönemi öne sürmüştür. Madrid Konferansı BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını (barış karşılığında topraklardan çekilme) temel alarak sürekliliği olan, hakkaniyetli ve kapsamlı bir barış çağrısında bulunmuştur. Diğer bir barış görüşmesi 2002 yılında gerçekleşti. Bu konferans sırasında Yahudi yerleşkelerinin işgal edilen bölgelerden çekilmesi ana gündemi oluşturmuştur. İkili görüşmelerin başarısız olmasından ve uzlaşmazlığın artmasının ardından, Beyrut'ta 2002 Mart ayında sunulan Suudi barış planı çoklu bir yaklaşım öngörmüştür. Bunun başarısız olmasının ardından Arap Barış İnisiyatifi oluşturulmuştur. Bu yeni inisiyatif İsrail'in 1967 Haziran ayı çizgisine çekilmesini ve Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin devleti kurulmasını öngörmüştür. Bunun karşılığında Arap devletlerinin İsrail'in varolma hakkını tanınması planlanmıştır. (Reynolds 2007).

Devlet gücünün anahtar durumda değerlendirildiği neorealist teoriye göre, tek değişken devletin çıkarlarıdır, çünkü anarşik bir sistemde devletler kendi güçleriyle ayakta kalır ve kendilerini savunurlar. Güvenlik her devletin birincil amacıdır. Güvenlik sağlandıktan sonra da devletler kendi çıkarlarını arttırma yönünde tutum gösterir. Neorealistler uluslararası ilişkileri temel olarak büyük bir güç savaşı arenası olarak değerlendirir. Devletler diğer devletleri dengeler, hiyerarşiler kurar ve diğer hiyerarşilerle ilişki içerisindedir (Bordner 1997). Tüm devletler güvenliklerini maksimize etmek istediğinden bu güdüyle hareket ederler. Güç askeri, ekonomik ve diplomatik açılardan değerlendirilebilir. Burada neorealist teori açısından İsrail-Filistin sorununu ele almak önem arz etmektedir. İsrail ve Filistin arasındaki uzlaşmazlığın temelini güvenliğe karşı toprak denklemi oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ve iki

devletin çıkarları da göz önüne alındığında çatışmanın çözümü İsrail'e güvenlik ve Filistin'e toprak sağlayan bir anlaşmayla olacaktır.

Neorealistlere göre devletler ana aktörlerdir. İsrail –Filistin çatışmasının ana müzakerecileri yanında, çatışmanın iki tarafının güvenliğine bağlı olan gölge müzakereciler bulunmaktadır. Mısır ve İran gibi Arap devletleri Filistinlilerin güvenliğine odaklanırken; ABD, İsrail'in güvenliğine odaklanmaktadır. Örneğin, ABD, İsrail'in Hamas'ın saldırılarından ve İran'ın nükleer silahından korunması için çaba göstermektedir. Bunun yanında ABD'nin tutumu İsrail'in güvenliğinin korunmasının sağlanmasından geçmektedir. Bunun bir yolu askeri işbirliğini güçlendirmekten geçmektedir. Neorealistlere göre devletler güvenlikleri risk altında olmadığında işbirliği yaparlar. Uluslararası örgütler açısından bakıldığında iki taraf da BM ile işbirliği yaparak kendi güvenliklerini maksimize etmeye çabalamıştır. Filistinliler BM'nin kendilerini tanımalarını istemiş ve İsrail'e anlaşma yönünde baskı yapabilmeyi amaçlamışlardır. BM gibi uluslararası kurum tarafından tanınma Filistinlilere İsrail'in barış görüşmelerine dönmesi için kaldıraç görevi görmektedir. ABD ise buna karşı çıkmaktadır. İki taraf da uluslararası örgütlerin desteğini kendi güvenlikleri için almaya çabalamaktadırlar (Arı 2008: 313).

İsrail-Filistin çatışması, 20. yüzyılın başlarında başlayan İsraililer ve Filistinliler arasındaki süregelen mücadeledir. Daha geniş Arap-İsrail çatışmasının bir parçasını oluşturmaktadır. Uzlaşmazlıkta kilit konular şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Karşılıklı tanıma, sınırlar, güvenlik, su hakları, Kudüs'ün kontrolü, İsrail yerleşimleri, Filistin hareket özgürlüğü ve mülteci sorununa çözüm bulma. Çatışma sonucu ortaya çıkan şiddet, uluslararası eylemlerin yanı sıra hem içlerinde hem de her iki tarafta da uluslararası güvenlik ve insan hakları kaygılarını gündeme getirmiştir. Buna ek olarak, şiddet dünyadaki birçok insanın ilgisini çeken tarihi ve dini alanlarla dolu bölgedeki turizmin genişlemesini sınırlandırmıştır.

2007'de bir dizi ankete göre hem İsraili hem de Filistinlilerin çoğunluğu, iki devletli çözümü, çatışmayı çözme aracı olarak değerlendirip başka herhangi bir çözüme nazaran tercih etmektedir. Dahası, Yahudi halkının büyük bir çoğunluğu Filistinlilerin bağımsız bir devlet talebini meşru görmekte ve İsrail'in böyle bir devletin kurulmasına

katılabileceğini düşünmektedir. Filistinliler ve İsraililerin çoğunluğu Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni iki devletli bir çözümden varsayımsal Filistin devletinin kabul edilebilir bir durum olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte, herhangi bir nihai anlaşmanın şekli üzerinde önemli anlaşmazlıklar bulunmaktadır ve ayrıca her bir tarafın temel taahhütleri yerine getirirken diğer tarafın gördüğü güvenilirlik düzeyi ile ilgili endişeleri bulunmaktadır. İsrail ve Filistin toplumlarında bu uzlaşmazlık, çok çeşitli görüş ve düşünceler üretmiştir. Bu, yalnızca İsraililerle Filistinliler arasında değil, her toplumda da var olan derin ayrılıkların altını çizen de bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Çatışmanın bir simgesi, neredeyse tüm süre boyunca tanık olunan şiddet düzeyi olagelmıştır. Mücadele düzenli ordular, paramiliter gruplar, terör hücreleri ve bireyler tarafından yürütülmüştür. Her iki tarafta sivil nüfusun çok sayıda ölümüyle birlikte, ölümler ordu ile sınırlı kalmamıştır. Çatışmada yer alan önde gelen uluslararası aktörler bulunmaktadır.

Filistin sorununun uluslararası bir sorun olarak kökenleri Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru gerçekleşen olaylarda yatmaktadır. Milletler Cemiyeti, İngiltere'nin manda yönetimini kabul etmiştir. Prensip olarak, Filistin, tam olarak bağımsız bir ulusun statüsünü elde edinceye kadar görev süresinin geçici bir safha niteliğinde olması gerekiyordu. Ne var ki Milletler Cemiyeti'nin manda süresi vermesinden neredeyse beş yıl önce, İngiliz Hükümeti, Siyonist liderlerin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması konusunda Siyonist örgütlere taahhüdün vermişti. Manda süresi boyunca Siyonist Örgüt, Filistin'deki bir Yahudi vatanının varlığını sağlamak için çalışmıştır. Ataları neredeyse iki bin yıl öncesine ait topraklarda yaşayan Filistin'in yerli halkı, bu durumun doğal ve devredilemez haklarının ihlali olduğunu düşünmüştür. Ayrıca, savaş sırasında destekleri karşılığında Müttefik Güçler tarafından Arap liderlere verilen bağımsızlık güvencelerinin ihlali olarak değerlendirmiştir. Sonuç, Filistinli Araplar tarafından, verilen mandaya karşı direnişin sağlanması olmuş, ardından İkinci Dünya Savaşı sona ererken Yahudi cemaati tarafından şiddete başvurulmuştur. 1947'ye gelindiğinde, büyük ölçüde bu büyük göç yoluyla, Yahudi nüfusu toplam nüfusun yaklaşık üçte birine yükselerek, toprakların yaklaşık yüzde 6'sına ulaşmıştır. Sonunda, 1947'de BM müdahale etmeye karar vermiştir. 181 sayılı karar uyarınca BM, Filistin'in % 55'ini bir Yahudi devletine vermeyi önermiştir. Kudüs, bölgenin tüm halkları tarafından

paylaşılan uluslararası bir şehir olarak planlanmıştır. Siyonistler hareket planını benimserken; Filistin (ve diğer komşu Arap ulusları) planı adil olmadığı için reddetmişlerdir. Yahudi tarafında iç savaş, büyük yeraltı milisleri Haganah, Irgun ve Lehi tarafından yönetilmiştir. Yishuv güçleri daha fazla toprak kazanmış ve Filistinli Araplar için büyük çaplı bir mülteci sorunu yaratmışlardır. Arap dünyasında Filistinli Araplara verilen popüler destek, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Yahudi cemaatlerine karşı düzensiz bir şiddete yol açmış ve zıt bir mülteci dalgası yaratmıştır (Armaoğlu 2008: 14).

14 Mayıs 1948'de İsrail Devleti'nin Kuruluş Deklarasyonu'ndan sonra, Arap Birliği Filistinli Araplar adına müdahale etmeye karar vermiş ve 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın ana aşamasını başlatarak güçlerini eski İngiltere mandasındaki Filistin'e taşımıştır. Yaklaşık 15 bin kişinin ölümüne yol açan genel mücadele, 1949'da ateşkes ve ateşkes anlaşmaları ile sonuçlanmış; İsrail, eski Manda Bölgesi topraklarının çoğunu elinde bulundurmuş, Ürdün'ü işgal etmiş ve daha sonra Batı Şeria ve Mısır'ı bütünüyle Gazze Şeridi'ni ele geçirmiştir. Filistin Hükümeti 22 Eylül 1948'de Arap Birliği tarafından ilan edilmiştir. (Armaoğlu 2008: 15).

1956 yılında, İngiltere, Fransa ve İsrail, Batı'nın Ortadoğu'nun geri kalanına kadar büyük bir ekonomik ticaret yolunu giriş noktasında kaybettiğinden endişe duyarak Sina Yarımadası'nı işgal etmiştir. Mısır yenilirken, uluslararası baskı işgalci güçleri çekilmeye zorlamıştır. 1967'de İsrail, Mısır, Suriye ve Ürdün'e aynı anda sınırları boyunca Arap birliklerine karşı saldırıda bulunmuştur. İsrail, Suriye sınırındaki kuzeydeki stratejik Golan Tepeleri, Ürdün'den Batı Şeria ve Mısır'ın Gazze şeridi gibi önemli toprak parçalarını ele geçirmiştir. O zamandan beri, uluslararası hukukun ve BM kararlarının gerektirdiği gibi, müzakereler 1967 öncesi durumuna dönülmesi için çaba sarfedilmektedir. Filistin, Altı Gün Savaşı Öncesi savaş sınırlarına dayanan iki devletli bir çözüm çağrısında bulunmaktadır. 1973'te Mısır ve Suriye, Yom Kippur'un Yahudi kutsal gününde, Altı Gün Savaşı'nda kaybedilen toprakları yeniden kazanmaya çalışmak için İsrail'e saldırmış, ancak başarısız olmuştur. Bu çatışma, Yom Kippur Savaşı olarak da bilinir. 1978'de İsrail, Mısır ve ABD arasında Camp David anlaşmaları imzalanmış ve İsrail, aralarındaki barış karşılığında Sina Yarımadası'nı Mısır'a geri vermiştir. ABD ve İsrail için bu büyük bir başarıdır; Mısırın yeteneklerinin hafife alınmayacağı açıktır,

bu yüzden en iyi durum bir müttefik olmasının sağlanmasıydı ve bu başarılmıştır (Arı 2008: 118).

İsrail 14 Mart 1978'de Lübnan'ı yüzde onunu Litani Operasyonu adını verdiği operasyonla işgal etmiştir ve bu operasyonda Sur şehrindeki Raşîdiyye, Burc eş-Şimali ve el-Bass mülteci kamplarına da saldırmıştır. İsrail 1982'de Lübnan'ı işgal etmiş; bu savaş sırasında ünlü Shabra ve Shatila katliamı yapılmıştır. 1985'te İsrail, Güney Lübnan'ın bir Güvenlik Bölgesi (BM'nin kabul etmediği) olarak ilan edildiğini açıkladı. Her iki tarafta da birçok sivil öldürülmüş; İsrail güçleri birçok kez katliamla suçlanmıştır. İsrail, 22 yıl sonra, 15 Mayıs 2000 günü de Güney Lübnan'dan çekilmek zorunda kalmıştır.

1980'lerin sonlarında İntifada olarak nitelendirilen Filistin ayaklanması başlamıştır. 1993 yılında İsrail Filistinlilere sınırlı özerlik vermiş; İsrail topraklarındaki iddialarının sona ermesi ve bunun karşılığında sınırlı özerklik sağlaması amaçlanmıştır. Oslo Bildirgesi İlkelerinin imzalanmasıyla FKÖ, şiddeti kınamış ve 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı'nı kabul etmiş ve böylece İsrail'in varlığını kabul etmiştir. Nisan 1996'da, İsrail kuvvetleri 17 gün boyunca Lübnan'ı bombalamış ve Hizbullahın Kuzey İsrail'in nüfuslu bölgelerine ateş ederek misilleme yapmıştır. İsrail, burada barınan 800 sivilin 100'ünü öldüren bir BM sığınağını da bombalamıştır. Filistinliler ve İsraililer için iki bitişik, egemen devletin yaratılmasının önündeki en büyük engellerden biri, Birleşmiş Milletler tarafından Filistin'in bir parçası olarak kabul edilen topraklarda yasadışı İsrail kolonilerinin (yaygın olarak “yerleşim yerleri” olarak adlandırılan) varlığı ve devam eden büyümesidir.

Filistinli Araplar için Filistinlilerin tamamının geri kazanılması için kurulmuş olan FKÖ, 1988'de iki devlet çözümünü kabul edeceğini belirtti. Oslo anlaşmaları, ihtilafın barışçıl çözümünü amaçlarken; İsrail, Filistinlileri katletmeye devam etmiştir. Şiddet ve tahrik, 2000 yılının Eylül ayında açık çatışmaya dönüşmüştür. Filistinliler, Batı Şeria ve Gazze'de devlet kurulmasını talep etmektedir; Sağcı İsraililer ise bir devlet yaratmaya karşı çıkmaktadır. Nihai statü müzakerelerinde, İsrail hükümeti, sınırlarının ve kaynaklarının sınırlı denetimi olan ve olan askerden arındırılmış bir Filistin yönetimini kabul etmiştir.

Realistler, devletlerin birbirlerine karşı nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen ahlaki bir standart olmadığını iddia etmektedir. Devletlerarası davranışı yapılandırmak için “geçerli bir etik kod” olmaması, “anarşi” olarak bilinir. Güç ilişkileri uluslararası arenada Realist anlayış için merkezidir. Bu yüzden, bir diğerine güvenmek yerine, devletler, ittifaklarını “kendi çıkarları” olarak adlandırılan davranışlarda birbirlerinin stratejik değerine göre seçerler. Bencillik, devletlerarası savaşın kaçınılmaz olduğu anlamına gelir. Realist anlayışta, uluslararası arena, acımasızdır ve aktörlerin savaşa gitmesini engellemenin tek yolu, bunun maliyetinin faydalarından daha ağır basmasıdır. Yani, Realistler insan çıkarlarını stratejilere veya oyunlara indirgeyerek, aktörlerin sürekli olarak pazarlık, takas ve ittifaklar yoluyla yararlarını en üst düzeye çıkarmayı amaçladıklarını savunmaktadır.

Realist Teori, İsrail-Filistin arasındaki ikili ilişkiyi bir güç anlaşmazlığına indirgemektedir, çünkü her iki taraf da üstünlük kazanmaya çalışmaktadır. Bu durumlarda ilişkiler zorluklarla dolu hale gelmekte ve çatışma kaçınılmaz olmaktadır. Realist anlayışta, savaşa gitmenin maliyeti, bunun faydalarından daha ağır basarsa barış sağlanır. Bununla birlikte, savaşa giden bir maliyet-fayda analizi, İsraililerle Filistinliler arasında barışı sağlayacağını iddia edemez, en iyi şekilde, savaşın yokluğunu hedefleyebilir. Düşmanca hareketlerin yokluğu, saldırgan olmamanın bir göstergesidir, fakat mutlaka barış değildir. Barış, iki aktör arasındaki işbirliğine yönelik anlamlı adımlar içerir.

Devletlerarası ilişkiler genellikle güç tarafından açıklanmaktadır. İsrail-Filistin arasındaki ilişki, güç dengesizliğinin bir örneğidir, İsrail'in Filistin'den daha fazla maddi ve askeri gücü vardır. İsrail'in gücünün kaynağı ise ABD ile olan özel ilişkisidir. ABD'ni İsrail devletinin korunmasına yönelik ahlaki bir taahhüdü bulunmaktadır ve bu nedenle de, koşulsuz mali ve askeri destek sağlamaktadır. Fakat ABD aynı zamanda İsrail-Filistin çatışmasında bir arabulucudur. Realizm ile ilgili sorun, Realistler bazen eleştirmekten ziyade etik olmayan bir ilişkiyi (ABD'nin İsrail ile olan ilişkisi) onaylamak zorunda kalabilmelidir. Realistler ilişkiyi “güç ve çıkarlara” göre haklı çıkarırlar ve bu nedenle ABD'nin Ortadoğu'da nasıl arabuluculuk yapması gerektiğine dair etik bir açıklamada bulunamazlar. Realistler, bazı devlet ilişkilerinde yer alan gayri

ahlaki uygulamaları gözden kaçırmazlar. Ancak Realistlerin ahlak konusunda bir konumu vardır.

Klasik Realist Hans Morgenthau, daha güçlü olanın ahlaki açıdan üstün olduğunu savunmaktadır. Eşit olmayan güç ilişkilerinin adaletsiz olduğunu kabul ederken, Realistler, devlet adamlarının her zaman bir strateji oluştururken gayri ahlaki kararlarla karşı karşıya kalacağını savunmaktadır. Bir strateji seçmek bazen iki seçenek arasında bir alışveriş yapmayı gerektirir. Genellikle bu iki seçenek de kötü olur. Ancak Realistler, bir devlet adamının kötü seçeneklerle karşı karşıya kalmasının, eylemden feragat etmesi gerektiği anlamına gelmediğini savunmaktadır. Realistler için eylemsizlik ahlaksızdır. Yani, Realistler, iki kötülükle karşı karşıya kaldıklarında, devlet adamlarının daha az kötü tercihi seçmek için ahlaki bir görevi olduğunu savunmaktadır. Bu rahatsız edici durumu kabul etmek için, Realistler etik kararların özel ve kamusal alanlara ayrılması gerektiğini savunmaktadır. Realistler, kamusal alanda etik olmayan davranışları iktidarın mantıklı bir sonucu olarak kabul edebilirken, özel alandaki etik olmayan davranışlar daha az kabul edilebilir.

Realizm, devletin kendi sınırları içinde otoriteyi kullandığı halkın iradesinin meşru temsilcisi olduğunu iddia etmektedir. Devletler, diğer devletlere güven duyamazlar ve sürekli tehdit hissettiklerinden askeri yeteneklerini güçlendirmeyi amaçlarlar. Bu durum Birinci Arap-İsrail Savaşı için de geçerlidir. İngiliz manda rejiminin sona ermesinin ardından 1948 yılında İsrail devletinin kurulduğunun ilan edilmesi sonrasında Arap devletlerinin saldırısı da buna bir örnek olarak kabul edilebilir. Schläim (1999: 79) gibi akademisyenler, Arap Ligi'nin müdahale kararının Filistin'i kurtarmak için ortak bir menfaate dayanmadığını, ancak Araplar arasındaki düşmanlık ve korkulardan kaynaklandığını savunmaktadır.

Çatışmanın sonunda, 750.000'den fazla Filistinlinin yerinden edildiği ve İsrail'in BM tarafından önerilen toprakların iki katı kadarını işgal ettiği bilinmektedir. Burada Kenneth Waltz'un uluslararası ilişkilerin “üçüncü resmi” olarak tanımladığı şeyi görebiliriz: bu, savaşa yol açan uluslararası bir anarşi sistemidir. Pek çok egemen devlet, kendi aralarında herhangi bir otorite sistemi bulunmayan, her devletin kendi gerekçelerine ve arzularına göre şikayetlerini ve isteklerini yargıladığı, bazen de savaşa

neden olan çatışmanın ortaya çıkacağı açıktır (Waltz 2004: 159). Devletlerin ana aktörler olduğunu öne süren realist perspektife göre devletler, bu durumda Arap Ligi ve İsrail, kendi doğal tepkilerini vermiş ve BM bu konuda yetersiz kalmıştır.

İsrail ve ABD arasındaki bağlar son iki yüzyıl boyunca ABD'nin İsrail halkının güvenliğini desteklemesi nedeniyle çok güçlü ve olumlu olmuştur; Orta Doğu'da elde edilecek ortak hedefler; 1948'de ABD'nin desteklediği İsrail devletinin oluşturulmasından doğan demokrasi ve tarihsel bağların karşılıklı taahhüdü verilmiştir. Bazı Marksist teorisyenler, ABD'nin kendisinin emperyalist bir güç olarak tanımlanabileceğini savunmaktadır; bu İsrail'in ABD'nin bir tampon devleti gibi işlev gördüğü anlamına gelmektedir. Bu nedenle İsrail, ABD çıkarlarına hizmet etmek, toplumun askerileştirilmesi, bölgeyi bozma ve ABD himayesi altında bir İsrail hegemonyası kurma ihtiyacına yönelik olarak hareket etmektedir.

Morgenthau'ya göre, uluslararası siyaset rasyonel devlet aktörlerinin güç istenciyle karakterize edilmektedir. Mearsheimer'e göre (2006: 73); devletler stratejik olarak en fazla gücü amaçlar ve hegemonya arayışı içerisindedir. Filistinlilerin askeri kapasitesi olmaması Arap devletlerinin kendilerini kurtarması umuduna yol açmıştır. 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması Arap devletlerini Filistin'i yeteri kadar desteklememesi nedeniyle gerçekleştirmişti (Ovendale 1984: 130). Dahası İsrail ve Mısır arasındaki Camp David anlaşması Mısır'ın denklemden çıktığı ve İsrail'in statüsünün kabul edildiği bir dönüm noktasıdır. İsrail'in en önemli karşıtı bölgesel müttefiki haline gelmiştir.

5.2 BM KARARLARININ KARŞILAŞTIRMASI

Son yıllarda uluslararası alanda ortaya çıkacak en önemli yasal ilkelerden birisi hukukun üstünlüğü ilkesidir. Bu ilkenin iki özelliği, yasanın belirli adalet standartlarına uyması ve kuralların yasal tarafların eşitliği çerçevesinde uygulanması gerekliliğidir. Hukukun üstünlüğü kavramı, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın amaçlarına da yansımaktadır. Önsöz, Örgüt'ün amacının, [uluslararası] yükümlülükler için adalet ve saygının oluşabileceği şartları oluşturma olduğunu belirtmektedir. Birinci Madde ise, uluslararası uyuşmazlıkların çözümüne yönelik adalet ilkesine ve uluslararası hukuk

ilkelerine uyulması gerektiğidir. Uluslararası hukukun çağdaş gelişimi, uluslararası toplumun bir bütün olarak temel çıkarlarının ve değerlerinin korunması için normların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Bu tür normların ihlali, kuvvet kullanma yasağının ciddi ihlalleri olduğu gibi, insan hakları normları ve uluslararası hukuk düzeninin dokusuna da aykırıdır ve bu ihlaller her bir devlet için aynı yaptırımları içermelidir.

Buna ek olarak, Güvenlik Konseyi, bu tür normların ihlalini uluslararası barış ve güvenlik için bir tehdit teşkil ettiğini ve böylece VII. Bölüm uyarınca yaptırım eyleminini gerektirdiğini kabul etmektedir. Sonuç olarak, Konsey, silahlar ve kapsamlı ticaret ambargoları da dahil olmak üzere BM Antlaşması'nın 41. Maddesi uyarınca zorunlu olmayan askeri yaptırımları uygulamış, yasadışı durumların ve kurumların tanınmamasın çağrıda bulunmuş, yetkili Devletlerin ve bölgesel örgütlerin askeri güce başvurmaları yönünde adım atmış, barışı koruma görevlerini uzatmış, masum sivillerin katledilmesini önlemek için müdahale etmiştir. Genel Kurul, Güvenlik Konseyi'nin eylemsizliği ile karşı karşıya kaldığında, ekonomik ve finansal ve diplomatik yaptırımların gerçekleştirilmesine çağrıda bulunarak uluslararası barış ve güvenlik alanında önemli adımlar atmıştır.

BM, Filistinlilerin kendi devletleri kurma hakkı da dahil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkını desteklemiştir. Filistinlilere karşı aşırı güç kullanımını, sivillerin sürgün edilmesini ve insan haklarını ve insani hukuku ihlal eden İsrail'in yaygın ve sistematik politika ve uygulamalarını kınamışlardır. 1949 Cenevre sözleşmelerinin uygulanması ve İsrail'in bu topraklardan çekilmesine çağrıda bulunmuş; Filistinli mültecilerin dönüş hakkını vurgulamıştır. Ne var ki yaptırımlar konusunda etkisiz kalmıştır. Uluslararası hukukun temel ilkelerinin ihlaline karşı verilen kollektif yanıtlarda görülen çifte standartlar, uluslararası hukuk ilkesini zedelemekte ve BM'nin meşruiyet ve otoritesine zarar vermektedir. Bu nedenle üye devletlerin BM yoluyla uluslararası hukuku eşit olarak tüm devletlere ve kişilere uygulaması gerekmektedir.

BM'nin verdiği yanıtların karşılaştırmalı incelemesi, BM'nin uluslararası hukuk ihlallerine karşı yaklaşımında eşitsizliği açık şekilde göstermektedir.

BM'nin uluslararası hukukun temel normlarının ihlallerine karşı özel bir sorumluluğu bulunmaktadır. Uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren bölge ile ilgili olarak kolektif tepkilerindeki çifte standartlar BM'ye zarar vermektedir. Örgütün meşruiyet ve otoritesini zedelemektedir. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler aracılığıyla, uluslararası hukukun tüm devletlere ve halklara eşiti bir şekilde uygulanması tüm üye devletlerin çıkarıdır.

Bu bölümde, Filistin-İsrail çatışmasına uluslararası tepkiler ve benzer çatışma durumundaki (Örneğin; Bosna, Kosova, Ruanda, Doğu Timor, Irak-Kuveyt) tepkiler karşılaştırılmaktadır. Karşılaştırmalı analiz dört konuda düzenlenmiştir: Büyük insan hakları ihlalleri ve uluslararası insani hukuk ihlalleri; demografik manipülasyon; mülteciler veya yerinden edilmiş kişiler için geri dönüş hakkı; silahlı işgale maruz kalan bölgelerden güçlerin çekilmesi. Bu bölümde, BM Güvenlik Konseyi, BM Genel Kurulu, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun tepkileri ele alınmaktadır. Birincil olarak, BM'nin söz konusu uygulamayı uluslararası hukukun temel bir ihlali olarak tanımlayıp tanımlamadığı sorgulanacaktır. Sonrasında, ihlalin giderilmesi için sonraki eylem talepleri ele alınmaktadır. Sonunda da BM tarafından kararlaştırılan icra eylemleri tartışılmaktadır.

İnsan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda bütün devletler her koşulda temel haklara saygı duymak ve güvence altına almak zorundadır. Çatışma durumlarında da belirli kurallara uyulma zorunluluğu bulunmaktadır. İnsan hakları ihlalleri Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından tespit edilip kınanabilir. Özellikle dramatik koşullarda Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi devreye girmektedir. Son 50 yılda, İsrail'in işgal ettiği topraklarda Filistin nüfusuna karşı gösterdiği tutum İnsan Hakları Komisyonu ve Genel Kurul tarafından sürekli kınanmıştır. Tespit edilen ihlaller arasında işkence, keyfi cinayetler, sürgünler, keyfi tutuklamalar, mülklerin kamulaştırılması veya tahrip edilmesi ve temel özgürlüklerin sistematik olarak reddedilmesi bulunmaktadır. İsrail'in işgal altındaki bölgelerdeki pratikleri BM kurumları tarafından Bosna-Hersek, Kosova, Doğu Timor, Ruanda ve işgal edilen Kuveyt ve Irak ile aynı şekilde sınıflandırılmıştır. İnsan Hakları Komisyonu, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi İsrail'in baskıcı ve yasadışı uygulamalarının sona ermesini talep etmiştir. İnsan Hakları Komisyonu ve Genel Kurul ile ilgili olarak, bu talepler

güçlü ve tutarlıdır. Güvenlik Konseyi ise, genel anlamda sadece insan haklarına ve insani hukuk kurallarına uyma ihtiyacına dikkat çekmiştir (özellikle 4.Cenevre Sözleşmesi).

Bu durum, diğer karşılaştırılan durumlardaki Güvenlik Konseyi'nin benzer pratiklerinden ayrılmaktadır. Bu ihlallerin telafileri açısından, farklılaşma daha da belirgindir. Karşılaştırmalı tüm vakalarda Güvenlik Konseyi, icra tedbirlerini kabul etmiştir. Tedbirler, aşağıdakiler de dahil olmak üzere bir dizi yaptırım eylemini kapsamaktadır: Silah ambargosu, kapsamlı ekonomik yaptırımlar, koalisyon güçlerinin insani yasalara uyumu ve sivil halkın korunmasını sağlamak için icra yetkisi ile uluslararası mahkemeler tarafından kurulan ihlallere karşı uluslararası hesap verebilirlik sağlanması. Konsey tarafından, bu hukuk yollarının hiçbiri Filistin davasıyla ilgili olarak kabul edilmemiştir.

Bu bulgu, Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in 2002 yılında Filistin'in kontrolü altındaki toprakları işgal ederken orantısız güç kullanımını açıkça kınayamamasıyla daha da güçlenmiştir. İsrail, Oslo Anlaşmaları'na göre kurulan yerel hükümet altyapısını çökertmiş ve sivil topluma insani ve tıbbi yardımı engellemiştir. İsrail, eylemlerinin, bu bölgelerden çıktığını iddia ettiği terörist aktiviteler nedeniyle haklı olduğunu iddia etmiştir. Ne var ki, bölgelerle bağlantılı bir terör kampanyası olup olmadığına bakılmaksızın, İsrail orantısız güç kullanmıştır ve bu tedbirlerden etkilenen sivil halkın insani haklarını ihlal etmiştir. 1397 sayılı Kararında (Resolution 2002) Güvenlik Konseyi, yalnızca başlangıçta sivillerin güvenliğinin sağlanması ve evrensel olarak kabul edilen insani hukuk normlarına saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir. Saldırı tehdidiyle karşı karşıya olan Filistin sivil nüfusunun "ihtiyaçları" konusunda sessiz kalmıştır.

Kararın icrai kısımları, uluslararası insani hukuk kurallarına uyararak yasal uygulanmasının yasal gerekliliğinden bahsetmemiştir. İsrail'in Cuma saldırısı başlatıldıktan sonra, Konsey, İsrail'deki son intihar saldırıları ve Filistin Yönetimi'nin hükümet başkanlığına yönelik askeri saldırı da dahil olmak üzere, durumun daha da kötüleşmesiyle ilgili olarak 1402 (2002) sayılı kararda endişelerini dile getirmiştir. Ne

var ki, İsrail'in askeri müdahalesinin insani yasalara uyması gerektiği hatırlatılmamıştır. Bu son ifade, karar metninde bile görünmemektedir.

Bir hafta sonra, Konsey, kendi çağrısına rağmen İsrail'in geri çekilmemesine rağmen; İsrail'i kınamayan 1403 (Resolution 2002) sayılı kararını kabul etmiştir. Konsey, yalnızca sivil halka karşı orantısız güç kullanımının açık bir örneği olan Jenin mülteci kampı ile ilgili İsrail saldırılarının neden olduğu insani felaketlere tepki vermiştir. 1405 (2002) sayılı kararda Konsey sadece, Filistinli sivillerin korkunç insani durumuyla ilgili endişeleri dile getirmiş, mülteci kampından bilinmeyen sayıda ölüm ve yıkım gerçekleştiğini ifade etmiştir. Konsey ilgili sivillerin güvenliğini sağlama ve uluslararası insani hukuk normlarına uyma gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Kararın yaşanan felaket karşısında bu son derece zayıf dili, herhangi bir yaptırım içermemektedir. Sivil halklara, özellikle mültecilerin yoğunlaştığı yerlere yönelik açık saldırıların diğer örneklerinde, Konsey, insani hukukun bu türden ağır ihlallerinden sorumlu tarafı çok güçlü ve açık bir şekilde kınamıştır. Örneğin Yugoslavya'da Konsey, Cenevre Sözleşmelerinin ağır ihlalleri için uluslararası sorumluluğu incelemeye alan bir komisyon kurmuş; bu savaş suçlarının faillerini uluslararası kovuşturmalara tehdit etmiştir. Filistin'de insani hukukun ağır ihlallerinde ise Konsey, BM Genel Sekreteri'nin olay tespit ekibi aracılığıyla Jenin mülteci kampında doğru bilgi toplamasını kabul etmiştir. Karar, Konsey'in kendisinin bir inisiyatifi olmamıştır. İsrail'in, Komisyon'un fiilen görevini yerine getirmesine izin vermeyi reddetmesiyle, İsrail'in Komisyon'la tam olarak işbirliği yapmasına yönelik bir yaptırım bulunmuyordu; Güvenlik Konseyi'nin, Bölüm VII yetkisi altında, Güvenlik Konseyi'nin kontrolü altında bağımsız olarak soruşturma için gerekli bir misyonda ısrar etme konusundaki isteksizliği, İsrail-Filistin çatışmasına yönelik durumda diğer karşılaştırmalara göre çifte standardını ortaya koymaktadır.

Demografik manipülasyonla ilgili olarak ise İsrail-Filistin çatışmasında 1990'lı yıllarda artan demografik manipülasyona karşı BM yine yaptırımlar konusunda etkisiz kalmıştır. Bu uygulama, bir bölgenin nüfus dengesini bozarak, güç kullanımı yoluyla elde edilmiş olsa bile, toprak iddiasını pekiştirmeye çalışmak anlamına gelmektedir. Uluslararası düzeyde, bu uygulama Irak'ın Kuveyt işgali ile ilgili olarak meydana gelmiştir.

Güvenlik Konseyi, Irak'ın teşebbüs ettiği demografik manipülasyonu kınamış, kapsamlı yaptırımlarla karşılık vermiş ve desteklenen işgali sona erdirmek için güç kullanımı konusunda yetki vermiştir. Bosna-Hersek örneğinde, nüfusun bir kısmının terörle yok edilmesi veya zorla yerinden edilmesi girişimini etnik temizlik ve olası soykırım olarak kınamıştır. Bu demografik manipülasyon, Yugoslavya'nın etnik kökene dayanarak komşu bölgelerde hak iddia ederek toprak Büyük Sırbistan'ı kurma girişiminin bir parçasıydı. Kapsamlı yaptırımlar uygulanmış ve bu manipülasyona karşı uygulanan güç kullanımı uluslararası alanda uygulanan Dayton barış anlaşmalarının kabul edilmesine yol açmıştır.

Çoğunluğu Arnavut olan Kosova'nın etnik Sırp aracılığıyla demografik manipülasyona uğramasına da aynı şekilde karşı çıkmıştır. Demografik manipülasyon bölgedeki Sırp hakimiyetini güvence altına almayı amaçladığı için açıkça reddedilmiştir. Birleşmiş Milletler 41. Maddesi devreye sokulmuş, nüfusu koruma gerekliliğiyle gerekçelendirilen uluslararası koalisyon operasyonu gerçekleştirilmiştir.

Ruanda'da soykırım yoluyla etnik Hutu hâkimiyetini kurma teşebbüsüne, Birleşmiş Milletler organları tarafından güçlü bir şekilde tepki verilmiştir. Silahlı ambargoyu, bu korkunç uygulamayı sona erdirmek için uluslararası koalisyon operasyonu izlemiştir. Benzer şekilde, Doğu Timor'un yerli nüfusunun kısmen yerinden edilmesi ve Endonezya nüfusunun yerleştirilmesine yönelik girişimler de, BM'nin yetkisi altında bir uluslararası koalisyon gücünün müdahalesini getirmiştir.

Bu gibi bu durumlarda BM, askeri operasyonlar düzenlemiş, "tasarım yoluyla" etnik yer değiştirmelerin diğer örneklerinde, güçlü bir şekilde kınamış, ardından bu uygulamayı durdurma ve sonuçlarını tersine çevirme taleplerinde bulunmuştur. Bunlar arasında Nagorni Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya bölgesini içeren çatışmalar yer almaktadır. İsrail'in benzer eylemleri tamamen Filistinli olan toprakların orijinal etnik dengesini bozmaya çabalmıştır. Bu demografik manipülasyona ek olarak, Filistin nüfusu izole edilmiş, ekonomik faaliyetleri bozulmuş, sürgünler gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki durumların tamamında diğer durumların aksine, kınama harici yaptırım uygulanmamıştır. Mültecilerin geri dönüş hakkı konusunda da önceki iki konu başlığında olduğu gibi BM tarafından farklı bir tutum izlenmiştir.

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi, koloniler yoluyla demografik manipülasyon konusunda İsrail dışındaki tüm durumlarda uluslararası olarak karşı koyulmuştur. Nitekim yukarıda sözü edilen tüm vakalarda, yerinden edilmiş nüfusun geri dönüş hakkı, uluslararası taleplerin özünde bulunmaktadır. Bu davaların çoğunda, bu talep askeri hareketle desteklenmiş, ardından mülteci dönüşleri sürecini korumak için uluslararası güvenliği sağlamak için uluslararası birlikler konuşlandırılmıştır. Mültecilerin geri dönme hakları bu taleplerin odağında yer almaktadır. Geri dönüş hakkı Dayton anlaşmalarının önemli bir unsurudur. Bu durum, uygulamada zor bir hal alırken, tasarımla yer değiştirmeye maruz kalanların evlerine dönmelerine olanak sağlamak için muazzam uluslararası kaynaklara yatırım yapılmıştır. 1998 yılı boyunca, yerinden edilmiş mültecilerin Kosova'ya dönüşü, VII. Bölüm kapsamında hareket eden Güvenlik Konseyi'nin kilit talebi olmuştur. Geri dönüş talebindeki diğer vaka, Zaire'ye gönderilen Ruandalı Tutsiler ile ilgilidir. Güvenlik Konseyi, mültecilerin geri dönüşü için uluslararası bir koalisyon gücünün kurulmasına yetki vermiştir. Benzer şekilde, Endonezya sınırından gönderilen Doğu Timorlularla ilgili Güvenlik Konseyi yaptırım uygulamıştır. Yerlerinden edilmiş mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönüşlerini sağlama amaçlı bu yaptırım modeli dünyanın diğer bölgelerinde de gerçekleştirilmiştir (Kafkasya, Afrika'daki mülteci kirizleri vs.). Filistinli mültecilerin İsrail'e veya işgal edilen topraklara geri dönme hakkı Filistinlilerin 1948'den beri Filistinlilerin önemli bir talebi olmuştur. 1948 ve 1968 yıllarında, İsrail uluslararası topluluğun mültecilerin geri dönüş taleplerini karşılamaya yönelik talepleriyle karşılaşmıştır. Ancak daha sonra uluslararası talepler azalmış ve İsrail-Filistin barış müzakerelerinde pazarlık konusu olması engellemeye çalışılmıştır.

Uluslararası hukuk bir diğer ilkesi de toprakların zorla iktisap edilmesine izin verilmemesidir. Eğer bir devletin kuvvetleri bir silahlı kuvvetin bir diğerinin topraklarını işgal ederse bu işgal hızla sonlandırılmalıdır. Örneğin, Türk silahlı kuvvetlerinin Kıbrıs'a müdahalesinin ardından silahlı kuvvetlerin çekilmesine yönelik çağrı gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Arjantin'in Falkland / Malvinas'ı işgalini kınamıştır. Irak Kuveyt'i işgal ettiğinde, Güvenlik Konseyi Kuveyt hükümeti ile işbirliği yapmak için yetkili devletleri görevlendirmiş ve bu bölgelerde kontrolü sağlamaları için yetkilendirmiştir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin

Hırvatistan'ın toprak bütünlüğünü bozma girişimi ve Bosna-Hersek'i işgali BM Güvenlik Konseyi tarafından da şiddetle karşılanmıştır.

İsrail-Filistin çatışmasında ise BM Genel Kurulu'nun İsrail'in koşulsuz olarak geri çekilmesi yönündeki tutarlı çağrılarına rağmen gerekli yaptırımlar uygulanmamıştır. Güvenlik Konseyi'nin 1402 (2002) sayılı kararında, İsrail ordusunun Filistin topraklarından çekilmesi yönünde çağrıda bulundu. Bununla birlikte, yasadışı işgalin, ekonomik yaptırımları ya da daha kararlı uluslararası tepkiyi tetiklediği diğer vakalardan farklılaşarak bu talepleri gerçekleştirmek için eylemde bulunmadı.

İsrail'in insan hakları ve insani hukukun ağır ve sürekli ihlalleri, kolonilerin inşası ve demografik manipülasyon, mültecilerin geri dönüşünün önlenmesi ve silahlı işgal rejiminin sürdürülmesi ile ilgili olarak İsrail'in uygulamaları açıkça uluslararası hukukun ciddi ihlalleri olarak tanımlanmaktadır. Bu örneklerin çoğuna ilişkin olarak, BM Genel Kurulu tarafından bu uygulamaların sona ermesi ve sonuçlarının tersine çevrilmesi için çok ciddi bir şekilde ifade edilen talepler de olmuştur. Böylelikle Filistin-İsrail, aynı türden ciddi ihlallerle karakterize edilen diğer örnekleri yansıtmaktadır. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi'nin daha kararlı bir şekilde hareket etmemesinden dolayı, çok önemli bir eşitsizliğin ortaya çıkmasına izin verilmiş, BM organlarının tutumunda çifte standart ortaya çıkmıştır. Burada ele alınan diğer tüm örnekler, bu tür ihlalleri sona erdirmeyi amaçlayan güçlü tedbirleri tetiklemiş ve her durumda, uluslararası toplumun en temel ilkelerine uygunluğu sağlamak için yaptırımlar gerçekleştirilmiştir. Ne var ki İsrail-Filistin çatışmasında uluslararası denetim ve yaptırımlarda ciddi zayıflık gözlemlenmiştir. İsrail'e yönelik tedbirlerin ve yaptırımların uygulanmasında göz ardı edici tutum, İsrail hükümetini uluslararası standartlara dayanan gerçek bir barış süreci inşası yönünde hareket etmesini engellemekte ve sürece zarar vermektedir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüz dönüşen uluslararası sisteminde BM'nin rolü dikkat çekmektedir ve bu uluslararası örgütün sistemi ve işleyiş mekanizması zaman zaman sert tartışmalarla sorgulanmaktadır. Bu tezde, İsrail ve Filistin arasındaki çatışmada BM'nin rolü neorealist bir perspektiften ele alınmıştır. Realizm uluslararası siyasetin rekabetçi ve uzlaşmazlık içeren yapısına dikkat çeken bir teoridir ve özellikle de bir alt kolu olarak Neorealizm, İsrail-Filistin çatışmasının ve BM'nin rolünün dinamiklerinin algılanmasında önemli bir araç işlevi görmektedir. Neorealist yaklaşım, devletlerin kendi çıkarlarını korumaya çabaladıklarını ve güç politikalarından uzaklaşmadıklarını iddia etmekte, uluslararası kurumların bu nedenle etkisiz kaldığını savunmaktadır. Kurumların uluslararası ilişkilerde hâkim konumda olmadıkları yönündeki yaklaşım, devletlerin bu kurumlar tarafından yaratılan kısıtlamalara uymayacağı iddiasıyla desteklenmektedir. Bu tezde, neorealizmin, devletlerin uluslararası örgütler tarafından dayatılan standartlara tamamen uymadıkları iddiası desteklenmekte ve İsrail-Filistin çatışması kapsamında da bunun geçerli olduğu savunulmaktadır.

Bu çalışmada, ABD'nin İsrail-Filistin sorunundaki etki kapasitesi de göz ardı edilmemiştir. BM'nin, ABD'nin hesaplamaları ve çıkarlarından bağımsız hareket etme kabiliyetinde olmadığını İsrail-Filistin sorunu göstermektedir. Birçok durumda ABD, ulusal çıkarlarını tehlikeye atabilecek kararları engellemek için veto gücünü kullanmıştır. BM uluslararası bir örgüt olmasına rağmen rolü ve kararları ABD tarafından etkilenmektedir.

Realizm ve Neorealizm ise ayrıntılı biçimde tartışıldığı üzere BM'yi farklı bir perspektiften değerlendirmektedir. Bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak realizm, uluslararası siyasetin rekabetçi ve uzlaşmazlık içeren doğasını merkezine alır. Neorealist yaklaşım, devletlerin kendi çıkarlarını korumaya çabaladıklarını ve güç politikalarından uzaklaşmadıklarını iddia etmekte, uluslararası kurumların her zaman bu nedenle etkisiz kaldığını savunmaktadır. Uluslararası örgütler, doğası gereği rekabetçi olan bir dünyada işbirliğini savunurlar; bu nedenle, doğal olarak devletler, bu durumu kendi çıkarları için kullanmaktadırlar (Mearsheimer: 1995: 82). Realistler, devletlerin uluslararası

ilişkilerde en önemli aktör olduklarına ve bu nedenle BM veya Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi devlet dışı aktörlerin rolünü azalttığına inanmaktadırlar. Dolayısıyla, neorealist eleştiri, devletlerin uluslararası örgütler tarafından dayatılan standartlara tamamen uymadıklarını iddia etmektedir. BM faaliyetleri, BM'nin uygulanabilir bir uluslararası düzenin sürdürülmesine ve ortak değerlerin, normların ve standartların geliştirilmesine verdiği öneme rağmen, büyük ölçüde ulusal çıkarlar, değerler ve güç tarafından şekillendirilmiştir (Suzanne, 2013).

Bu bağlamda; uluslararası örgütler güçlü devletlerin çıkarlarının kurumsallaştığı yapılardır. Dahası, realistlere göre uluslararası örgütler ya hegemonyayla oluşmuş ya da işbirliği içerisindeki güçlü devletler tarafından kurulmuştur. Realistler uluslararası örgütleri güçlü devletlerinin hegemonyalarından bağımsız değerlendirmemektedir. Uluslararası örgütlerin eylemlerini kontrol eden güçlü devletler olduğunu vurgulamaktadır. Waltz (2008:209) uluslararası kurumların uluslararası çıkarlardan çok ulusal çıkarları gözettiğini vurgulamaktadır. Klasik realistler ve neorealistler, uluslararası sistemin, devletlerarasında anarşi içeren, devletlerin kendi çıkarına yönelik bir güç mücadelesi olduğunu iddia etmektedirler. Bu yüzden BM gibi küresel kurumlara karşı büyük bir güvensizlik bulunmaktadır.

Kısacası, neorealizm devletlerin devletlerarası ilişkileri ve devlet dışı aktörleri nasıl gördüklerini analiz etmektedir. BM'nin geniş kapsamlı kararlarının çoğunda güçsüz nedenlerinden biri, devletlerin BM'ye geniş yetkiler vermemeleridir. Realistler, devletlerin kendi çıkarları peşinde olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu yüzden, insan haklarına ciddi saygı gösterdikleri iddia edilen büyük devletler BM'yi ihmal edebilmektedir. Ne var ki bu durum BM'nin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. BM, uluslararası hukuku uygulama konusunda etkisiz kalırken, devletlerarası iletişim açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, BM İklim Değişikliği Paneli (IPCC), iklim değişikliğinin zorluklarının tartışılmasında hayati derecede önemlidir. Örneğin, Birleşmiş Milletler kadın hakları, insan kaçakçılığı ve dünya çapındaki kadınların refahı ile ilgili zengin veriler de dâhil olmak üzere dünya çapında birçok kadın meselesini ortaya çıkarmaktadır (Bardo 1998).

Realistlerin devletlerin uluslararası sistemdeki başlıca aktörler olduklarına dair görüşleri günümüzde geçerli görünmektedir. Devletler, BM sistemini kendi çıkarları için kullanabilmekte ve BM'yi, eylemlerini meşrulaştırmak için veto gücüyle yardıma bulunmayarak araçsallaştırmaktadır. Özellikle, realistler, rekabetçi bir şekilde sıfır toplamlı oyun prensibini uygulamaktadırlar. Ne var ki realizm, bazı durumlarda uluslararası örgütlerin devletlerarası çatışmaları önleyerek barış ve güvenliği sağlamasını ve devletlerin uluslararası örgütlenmede birbirleriyle yaptıkları işbirliğini açıklamakta zorlanmakta, dünya çatışmalarını ve ulus aşırı sorunları çözmek için birçok bölgesel entegrasyon oluşturduklarını analiz etmede eksik kalabilmektedir (Alexander 2009).

Uluslararası örgütler güçlü devletlerin çıkarlarının kurumsallaştığı yapılardır. Dahası, realistlere göre uluslararası örgütler ya hegemoniyle oluşmuş ya da işbirliği içerisindeki güçlü devletler tarafından kurulmuştur. Realistler uluslararası örgütleri güçlü devletlerin hegemonyalarının uzanımları ve işlevleri olarak değerlendirirken, uluslararası örgütlerin eylemlerinin de onları kontrol eden güçlü devletlere bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Waltz (2008:209) uluslararası kurumların uluslararası çıkarlardan çok ulusal çıkarları gözettiğini vurgulamaktadır. BM'nin 1945 yılındaki kuruluşu irdelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik ve askeri olarak etkilenmeyen ABD siyasi liderlik ve finansman açısından BM'ye egemen olmuştur. Mearsheimer (1995), sistemdeki en güçlü devletlerin kurumları şekillendirdiğini ve uluslararası alandaki etkilerini güçlendirmek için bu kurumları kullandığını ileri sürmektedir. Ona göre kurumlar, güç ilişkilerinden doğan arenalardır. Buna göre uluslararası kurumlar devletlerin ortak çıkarı olan konularda işbirliğini güçlendirebilir. Ne var ki çıkarların farklı ya da karşıt olduğu durumlarda devletlerin davranışını çok seyrek olarak sınırlandırır.

İsrail-Filistin sorunu incelendiğinde, iki tarafın çıkarları karşıttır. Bu karşıtlık realist teoriye göre BM gibi kurumları uzlaşmazlıkta arabulucu yapması açısından etkisiz kılmaktadır. Buna göre, realist görüşe göre, uluslararası örgütlerin, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasındaki rolleri azdır ya da hiç bulunmamaktadır. Teori bölümünde de ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere realizm çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Klasik realizm, insanın doğasından uluslararası sistemin yapısının doğduğunu öne sürmektedir. Neorealizm ise klasik realistlerin öne sürdüğü siyasetin insan doğasının bir

sonucu olduğu varsayımını arka planda değerlendirmektedir. Waltz gibi neorealistler güvenlik, rekabet, devletlerarası çatışma gibi konuları devletleri yöneten üst bir otorite olmamasına ve uluslararası sistemdeki göreceli güç dağılımına bağlamaktadır. Ona göre uluslararası yapılar sistemin yapısıyla yani anarşiyle tanımlanır ikinci olarak da devletlerin göreceli yeteneklerinin dağılımından kaynaklanmaktadır (Waltz 2008: 74). Gücün uluslararası dağılımı devletlerin davranışını etkilemektedir; özellikle de güç arayan davranışları bu durumda etkilidir; dolayısıyla hegemonik devletler diğer devletlerin yeteneklerine karşı daha az duyarsız olarak değerlendirilmektedir. Bu duyarsızlık, ulusal çıkarların korunması için güç kullanımını beraberinde getirmektedir. Neorealist teoride en önemli hususlardan biri yapının anarşi ve yeteneklerin dağılımıyla belirlendiğidir. Neorealizm en iyi şekilde BM gibi uluslararası örgütlerin araştırılması açısından önem arz etmektedir; çünkü insan doğasından çok yapıya odaklanmaktadır.

Karen Mingst'in (2004: 84) tanımına göre uluslararası sistem farklı aktörlerin diğerlerinin eylemlerine karşı hassas ya da kırılabilir oldukları bağımlılık içeren bir sistemdir. Daha önce vurgulandığı gibi, Waltz'a göre de her devlet kendi hayatta kalma mücadelesini sürdürmek zorundadır, çünkü bir devleti diğerinden koruyan uluslararası bir otorite bulunmamaktadır. Dolayısıyla devletler uluslararası sistemde en yüksek otorite olmaya devam etmektedir. Uluslararası sistem, yerel siyasi sistemlerden, yapısının başkan, parlamento, kongre ya da mahkemelerin olmaması açısından ayrılmaktadır. Ne var ki, merkezi hükümetin olmaması uluslararası toplumun olmadığı anlamına gelmemektedir. Diplomasi, uluslararası hukuk gibi kavramlar da uluslararası sistemde etkin rol oynamaktadır. Uluslararası sistemin ana amacı, üyelerinin egemenliğini ve güvenliğini sağlamaktır. Waltz'ın düşüncesine göre uluslararası sistemin istikrarı devletlerarasında gücün dağılımına bağlıdır. Daha güçlü olan devletler kendilerine hizmet eden kurumları kullanmakta ve ulusal çıkarlarını korumaktadır.

BM de devletlerden meydana gelmektedir ve bazı devletler kendi ulusal çıkarlarını geliştirme anlamında diğerlerine göre daha güçlüdür. Bir güçlü devletin çıkarları BM'nin göreviyle ters düşerse, BM için uzlaşmazlıkların çözümünde verimli bir rol oynaması zorlaşmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitiminden beri ABD, baskın süper güçtür. Küresel düzlemde küresel hegemonya büyük önem arz etmektedir. Hegemonya, ana bir gücün diğer devletlerin kararlarını kendi etkisi altında etkilediği alanda ortaya

çıkılmaktadır. BM kurulduğunda, ABD hem askeri hem de ekonomik yetenekler açısından en güçlü devletti. ABD'nin en güçlü devlet olması nedeniyle, diğer daha az güçlü devletlerin değerli ve çıkarlarını ABD ile uzlaştırmaya çalıştığı sonucu doğabilmektedir. Bu bağlamda ABD'nin BM'nin İsrail-Filistin sorunundaki etki kapasitesi de göz ardı edilmemelidir.

Neorealist bakış açısı, dünya siyasetini kaotik bir dünyada devletler arasında güç olarak ifade edilen yeteneklerin uygulanabilir dağılımı aracılığıyla açıklayarak uluslararası sistemin yapısını vurgulamaktadır. Güç, bir devletin, BM gibi uluslararası sistemdeki diğer aktörlerin davranışlarını kolayca etkileyebilecek ve değiştirebilecek maddi yetenekleri anlamına gelmektedir. BM, ABD'nin hesaplamaları ve çıkarlarından bağımsız hareket etme kabiliyetinde olmadığını İsrail-Filistin sorununda göstermiştir. Birçok durumda ABD, ulusal çıkarlarını tehlikeye atabilecek kararları engellemek için veto gücünü kullanmıştır. Küçük güçlerin, uluslararası kuruluşların lehlerine hareket etmesini sağlamak ve baskıya karşı koyabilecekleri bazı etkilere sahip oldukları da gözlenebilmektedir. İsrail bunu birkaç kez gerçekleştirmiş ve ABD'yi Filistin'in kendi kendini yöneten bir devlet olarak ilan edilmesini engelleyecek kararları desteklemesini sağlamıştır. BM'nin bu çatışmanın çözümündeki başarısızlığı, egemen ulus-devletlerin uluslararası işbirliğinin büyük oranda kendi ulusal çıkarlarına bağlı olduğunu göstermektedir.

Neorealizm çerçevesinde BM ve İsrail-Filistin sorununu incelemek açıklayıcı ve teori-pratik bütünleşmesi açısından anlamlı olmaktadır. İsrail-Filistin sorunu sürekli olarak yeni olaylarla dönüşüm gösterse de, ana örüntüleri değişmemektedir. Özellikle değişik analiz düzeyindeki aktörlerin ilişkileri ve yapılar arasındaki ilişkilerin dönüşümü yavaş gerçekleşmektedir. İlgili aktörlerin analizinde önemli bir sorun Filistin'in bir devlet olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Bu önemli bir analitik sorundur, çünkü uluslararası ilişkilerdeki teorilerin çoğu devletlerarasındaki ilişkilerin teorisi. Filistin, dar anlamıyla bir devlet olarak görünmemektedir, hem egemenliği hem de belirli toprakları bulunmamaktadır. Ne var ki Filistin'i de devlet olarak tanıyan ülkeler bulunmaktadır ve bu tezde de devlet olarak ele alınacaktır. Öncelikli olarak, Filistinliler en azından kısmen Oslo I ve Oslo II anlaşmalarını takiben İsrail'den özerktir. Bu anlaşmalar Filistin Otoritesi'nin (PA) kurulmasına yol açmış ve bu anlaşmalardan sonra Gazze ve

Batı Şeria’da yaşayan Filistinlileri temsil etmiş ve yönetmiştir ve aynı zamanda İsrail’le pazarlıkları yürütmektedir. Bu diplomatik pratik Filistin’in devlet olarak görülmesi için yeterli olmaktadır.

Bu sorunda diğer bir analiz düzeyi olan uluslararası düzeyde ilgili üçüncü devletler, transnasyonel devletler ve uluslararası örgütler yer almakta; ayrıca devletlerarası ilişkiler de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Burada ilgili devletler ve diğer transnasyonal aktörler barış çabalarına müdahil olan ABD, Rusya, Mısır gibi ülkeler ve İran ve Suriye gibi Filistin’i desteklemiş ülkeler ve AB, BM ve Arap Ligi gibi uluslararası örgütlerdir.

Devletlerarasındaki ilişkilere bakıldığında en önemli ilişki İsrail ve ABD arasındaki ilişkidir. Uzun destek geçmişine bakıldığında, ABD, İsrail’in yanında yer almaktadır. Bu güçte karşılaştırılabilir bir destek Filistinlerin tarafında yer almamaktadır. AB ve özellikle Fransa, zaman zaman Filistinlileri güçlü biçimde desteklemiştir. Arap devletleri ise beklendiği gibi Filistin tarafında yer almamaktadır. Sistemik bir perspektiften, güç dağılımına bakıldığında İsrail’in merkeze daha yakın, Filistin’in ise çevreye çok daha yakın olduğu görülmektedir. İsrail’in askeri gücü ve ekonomik gücü doğal bir bölgesel güç haline getirmektedir. Filistin’in ise askeri gücü, doğal kaynakları bulunmamakta ve ekonomik olarak da az gelişmiş olduğu görülmektedir. Diğer aktörler ve sistem düzeyinden çok, çok sayıda uluslararası ilişkiler teorisi ilişkileri devlet düzeyinde ele almaktadır. Farklı yaklaşımlar, devlet hakkında farklı görüşlere dayanmaktadır.

Neorealistlere göre devletler ana aktörlerdir. İsrail–Filistin çatışmasının ana müzakerecileri yanında, çatışmanın iki tarafının güvenliğine bağlı olan gölge müzakereciler bulunmaktadır. Mısır ve İran gibi Arap devletleri Filistinlilerin güvenliğine odaklanırken; ABD, İsrail’in güvenliğine odaklanmaktadır. Örneğin, ABD, İsrail’in Hamas’ın saldırılarından ve İran’ın nükleer silahından korunması için çaba göstermektedir. Bunun yanında ABD’nin tutumu İsrail’in güvenliğinin korunmasının sağlanmasından geçmektedir. Bunun bir yolu askeri işbirliğini güçlendirmekten geçmektedir. Neorealistlere göre devletler güvenlikleri risk altında olmadığında işbirliği yaparlar. Uluslararası örgütler açısından bakıldığında iki taraf da BM ile işbirliği

yaparak kendi güvenliklerini maksimize etmeye çabalamıştır. Filistinliler BM'nin kendilerini tanımlarını istemiş ve İsrail'e anlaşma yönünde baskı yapabilmeyi amaçlamışlardır. BM gibi uluslararası kurum tarafından tanınma Filistinlilere İsrail'in barış görüşmelerine dönmesi için kaldıraç görevi görmektedir. ABD ise buna karşı çıkmaktadır. İki taraf da uluslararası örgütlerin desteğini kendi güvenlikleri için almaya çabalamıştır.

Devletlerarası ilişkiler genellikle güç tarafından açıklanmaktadır. İsrail-Filistin arasındaki ilişki, güç dengesizliğinin bir örneğidir, İsrail'in Filistin'den daha fazla maddi ve askeri gücü vardır. İsrail'in gücünün kaynağı ise ABD ile olan özel ilişkisidir. ABD'ni İsrail devletinin korunmasına yönelik ahlaki bir taahhüdü bulunmaktadır ve bu nedenle de, koşulsuz mali ve askeri destek sağlamaktadır. Fakat ABD aynı zamanda İsrail-Filistin çatışmasında bir arabulucudur. Realizm ile ilgili sorun, Realistler bazen eleştirmekten ziyade etik olmayan bir ilişkiyi (ABD'nin İsrail ile olan ilişkisi) onaylamak zorunda kalabilmelidir. Realistler ilişkiyi “güç ve çıkarlara” göre haklı çıkarırlar ve bu nedenle ABD'nin Ortadoğu'da nasıl arabuluculuk yapması gerektiğine dair etik bir açıklamada bulunamazlar. Realistler, bazı devlet ilişkilerinde yer alan gayri ahlaki uygulamaları gözden kaçırmazlar. Ancak Realistlerin ahlak konusunda bir konumu vardır.

BM'nin verdiği yanıtların karşılaştırmalı analizi, BM'nin uluslararası hukuk ihlallerine karşı yaklaşımında, bu eşitsizliği açık şekilde göstermektedir. Uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren uluslararası hukukun temel normlarının ihlallerine karşı Birleşmiş Milletler'in özel bir sorumluluğa sahip olmaya devam ettiği bir bölge ile ilgili olarak kolektif tepkilerindeki çifte standartlar örgüte zarar vermektedir. Örgütün meşruiyet ve otoritesini zedelemektedir. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler aracılığıyla, uluslararası hukukun tüm devletlere ve halklara eşit bir şekilde uygulanması tüm üye devletlerin çıkarıdır.

İsrail'in insan hakları ve insani hukukun ağır ve sürekli ihlalleri, kolonilerin inşası ve demografik manipülasyon, mültecilerin geri dönüşünün önlenmesi ve silahlı işgal rejiminin sürdürülmesi ile ilgili olarak İsrail'in uygulamaları açıkça uluslararası hukukun ciddi ihlalleri olarak tanımlanmaktadır. Bu örneklerin çoğuna ilişkin olarak,

BM Genel Kurulu bu uygulamaların sona ermesi ve sonuçlarının tersine çevrilmesi için çok ciddi taleplerde bulunmuştur. Böylelikle Filistin-İsrail, aynı türden ciddi ihlallerle karakterize edilen diğer örnekleri yansıtmaktadır. Bununla birlikte Güvenlik Konseyi'nin daha kararlı bir şekilde hareket etmemesinden dolayı, çok önemli bir eşitsizliğin ortaya çıkmasına izin verilmiş, BM organlarının tutumunda çifte standart ortaya çıkmıştır. Burada ele alınan diğer tüm örnekler, bu tür ihlalleri sona erdirmeyi amaçlayan güçlü tedbirleri tetiklemiş ve her durumda, uluslararası toplumun en temel ilkelerine uygunluğu sağlamak için yaptırımlar gerçekleştirilmiştir. Ne var ki İsrail-Filistin çatışmasında uluslararası denetim ve yaptırımlarda ciddi zayıflık gözlemlenmiştir. İsrail'e yönelik tedbirlerin ve yaptırımların uygulanmasında göz ardı edici tutum, İsrail hükümetini uluslararası standartlara dayanan gerçek bir barış süreci inşası yönünde hareket etmesini engellemekte ve sürece zarar vermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alexander, T., 2009. *Channels of Power: The UN Security Council and U.S. Statecraft in Iraq*. ABD: Cornell University Press.
- Aneek, C., 2010. *International Relations Today: Concepts and Applications*. Hindistan: Dorling Kindersley.
- Annan, K., 2000. *We The Peoples: Role of the United Nations in the 21st Century. Millenium Report of the Secretary-General*, New York: United Nations Department of Public Information.
- Antunes S. ve Camisao I., 2017. *Realism, International Relations Theory*. Bristol: E-International Relations Publishing.
- Arı, T., 2008. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T., 2013. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Armaoğlu, F., 1994. *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1998)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Bernel, D., 2008. *Readings in American Foreign Policy: Historical and contemporary problems*. New York: Pearson.
- Bordner, B., 1997. *Rethinking Neorealist Theory: Order within Anarchy*. Virginia: University of Virginia.
- Bozkurt, E., 2003. *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Brown, C., 1992. *International Relations Theory – New Normative Approaches*. Exeter: BPCC.
- Cassese, A., 2005. *International Law*. New York: Oxford University Press.
- Denk, E., 2014. “United Nations”, *Introduction to International Relations: History, Theory, Concepts and Topics*. İstanbul: Küre Yayınları
- Fukuyama, F., 1992. *The end of history and the last man*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gözen, R., 2016. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hobbes, T., 2016. *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ian J., Carla L. K., 1991. *A concise history of the Arab-Israel conflict*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kaczorowska, A., 2003. *Public International Law*. London: Old Bailey.
- Karlık, R., 2014. *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Mengiler, Ö., 2005. *BM Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü*. Ankara: Platin Yayınları.
- Mingst, K., 2004. *Essentials of international relations*. New York: Norton & Company.
- Newman, E., 2007. *A Crisis of Global Institutions? Multilateralism and International Security*. New York: Routledge.
- Oran, B., 2012. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ovendale, R., 1984. *The origins of the Arab-Israeli wars*. London and New York: Longman Group Limited.
- Pazarcı, H., 2000. *Uluslararası Hukuk Dersleri IV*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Peretz, D., 1996. *Library in a book: The Arab-Israel dispute*. New York: Facts on File Inc.
- Safty, A., 2009. *Mighty over right: How the Zionists took over Palestine*. Reading, United Kingdom: Garnet Publishing.
- Sander, O., 2004. *Siyasi Tarih: 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Schlaim, A., 1999. 'Collusion Across the Jordan' p. 503 in Baylis Thomas, *How Israel Was Won: A Concise History of the Arab Israeli Conflict*. Lexington Books: Boston.
- Schwartzberg J., 2004. *Revitalizing the United Nations: Reform Through Weighted Voting*. Minnesota, USA: Institute for Global Policy.
- Shlaim, A., 2002. *The United States and the Israeli-Palestine conflict*. New York: Palgrave.
- Suzanne, Y., 2013. *China in UN Security Council decision-making on Iraq*. New York: Routledge.
- Thakur, R., 1998. *Past Imperfect, Future Uncertain*. Basingtoke: The Macmillan Press Ltd.
- Thompson, A., Snidal D., 1999. *International Organizations*, Chicago: Chicago University Press.
- Waltz, K., 1979. *Theory of International Politics*. Reading: Addison Wesley.

Waltz, K., 2008. *Realism and international politics*. Routledge, New York.

Weiss, T.G., 2008. *What's Wrong With the United Nations (and How to Fix It)*.
Cambridge: Polity Press.

Sürekli Yayınlar

- Ahmadov, A., 2005. The US policy toward the Middle East in the Post Cold War Era. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 4 (1&2), 138-150.
- Altın, B., 2014. Birleşmiş Milletler: Amacı, Gelişimi, Etkinliği, Uluslararası Güvenliğe Katkısı ve Geleceği, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Ataöv, T., 1970. Filistin Sorunu'nun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(3), 29-66
- Aydın, M., 1996, Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Bellamy, C., David M., ve Christopher S., 2006. The U.S. Relationship with the United Nations. *Yale Journal of International Affairs*. 1(2), 85–92.
- Berween, M., 2002. Democratization of the UN: Isn't It Time for Structural Reform at the United Nations? *Review of International Affairs*, 2(2), 40-62.
- Birdişi, F., 2010. Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 172-182.
- Brown, M., 2008. The John W. Holmes Lecture: Can the UN Be Reformed?. *Global Governance* 14(1), 1–12.
- Duman, M., 2002. Hegemony ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 1-16.
- Fernandez, E., 2005. The United States and the Arab-Israel conflict: (UN) Forging Future Peace. *International Social Science Review*, 80(1&2), 41-50.

- Gawdat B., 2009. The Arab Peace Initiative: An assessment. *Middle East Policy*, 16(1), 33-39.
- Jervis, R., 1994. Hans Morgenthau, Realism, and the Scientific Study of International Politics. *Social Research*, 61(4). 853-876.
- Karabulut, B., 2015. Birleşmiş Milletler'in Küresel Siyaset İçindeki Yeri: Güvenlik Boyutu Kapsamında Bir Değerlendirme. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 5(28), 61-81.
- Keohane, R. O., Lisa L. M., 1995. The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1), 39-51.
- Laurenti, J., 2005. Grand Goals, Modest Results: The UN in Search of Reform. *Current History*, 104(686), 431-37.
- Luck, E., 2005. How Not to Reform the United Nations. *Global Governance*, 11(4), 407-414.
- Mearsheimer, J., 1995. A Realist Reply. *International Security* 20(1), 82-93.
- Mearsheimer, J., 1995. The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19(3), 5-49.
- Ntahiraja, B., 2012. The Global and the Regional in the Responsibility to Protect: Where Dose Authority Lie. *The Journal Jurisprudence*, 15, 419-442.
- Pubantz, J., Moore J., 2003. Best of times, worst of times: The fortunes of the UN in the Middle East. *Alternatives: Journal of International Relations*, 2(2), 122-145.
- Sur, M., 2013. Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği, *Journal of Yaşar University*. 8, 2535-2550.

Waltz, K., 1991. America as a Model for the World? *Political Science and Politics*, 24(4), 667-670.

Waltz, K., 2000. Structural realism after the Cold War. *International Security*, 25(1),5–41.

Yalvaç, F., 2011. Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi. *Uluslararası İlişkiler*, 8(29), 71-99.

Yusoff G., Soltani, M.F., 2012. Negative-positive Security and the United States. *Asian Social Science*, 8(15), 244-249.

Diğer Yayınlar

Aral, B., 2013. BM ve Uluslararası Eşitsizlik, SETA Analiz, Sayı:72, Eylül 2013.

http://file.setav.org/Files/Pdf/20130920161924_birlesmis-milletler-ve-uluslararasi-esitsizlik.pdf [10.08.2018]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1967. *Resolution 242*, 22 Kasım 1967.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1968. *Resolution 252*, 21 Mayıs 1968.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1969. *Resolution 267*, 3 Temmuz 1969.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1969. *Resolution 271*, 15 Eylül 1969.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1973. *Resolution 338*, 22 Ekim 1973.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1973. *Resolution 339*, 23 Ekim 1973.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1973. *Resolution 340*, 25 Ekim 1973.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1979. *Resolution 446*, 22 Mart 1979.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1980. *Resolution 465*, 1 Mart 1980.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1980. *Resolution 478*, 20 Ağustos 1980.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1981. *Resolution 497*, 17 Aralık 1981.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1982. *Resolution 508*, 5 Haziran 1982.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2002. *Resolution 1405*, 19 Nisan 2002.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 2004. *Resolution 1544*, 19 Mayıs 2004.

BMA, 2018. Birleşmiş Milletler Antlaşması.

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> [01.07.2018]

Charter of the United Nations, 2018.

<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [03.07.2018]

Karen, M., Jacques F., Cecelia M. L., 2018. United Nations. International Organization.

Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/United-Nations>

[04.07.2018]

Korab-Karpowicz, W., 2018. Political Realism in International Relations, The Stanford

Encyclopedia of Philosophy,

<https://plato.stanford.edu/archives/sum2018/entries/realism-intl-relations/>

[14.07.2018]

Reynolds, P., 2007. History of failed peace talks.

[nBBCNews.http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6666393.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6666393.stm) [11.06.2018]

Waltz, K., 1988. The Origins of War in Neorealist Theory Journal of Interdisciplinary

History, Cilt 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars, S. 615-628.

<http://www.jstor.org/stable/204817> [12.07.2018]

Wivel, A., 2018. Security Dilemma. Encyclopaedia Britannica.

<https://www.britannica.com/topic/security-dilemma> [01.07.2018]

